

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์
พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่

BUDDHIST LITERATURE, ORAL VERSION OF LANNA REGION:
IDENTITY, DEVELOPMENT AND VALUE ADDITION IN NEW
DIMENSION

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร

โผน นามณี

ทรงศักดิ์ พรหมดี

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์
พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่

BUDDHIST LITERATURE, ORAL VERSION OF LANNA REGION:
IDENTITY, DEVELOPMENT AND VALUE ADDITION IN NEW
DIMENSION

พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร

ดร. โผน นามณี

ทรงศักดิ์ พรหมดี

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา 2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ 3. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 1. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม คือ พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 152 รูป มัคทายก จำนวน 152 คน 2. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 2 รูป มัคทายก จำนวน 2 คน และนักวิชาการ จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1. แบบสอบถาม ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ข้อมูล 2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาเน้นไปที่คำธรรมและปรัชญาทางพระพุทธศาสนา และมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชนในภาคเหนือ และมีการปรับใช้ตามบริบทท้องถิ่นและเหตุการณ์ปัจจุบันของชุมชน ทั้งนี้มีความสอดคล้องกับระบบการปกครองและพื้นที่ที่มีคนล้านนาอาศัยอยู่อีกด้วย

2. เนื้อหาและหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ควรเน้นการครองตน ครองคน และครองงาน ตามหลักธรรมพื้นฐานเช่น เบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร อิทธิบาท และโลกธรรม เนื่องจากความรู้และแนวคิดเหล่านี้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยปัจจุบัน และเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและวิถีชีวิตที่เป็นประโยชน์แก่คนรุ่นใหม่และสังคมทั้งหมด

3. การเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่เป็นแนวคิดที่ช่วยสร้างโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และเข้าถึงวรรณกรรมทางศาสนาอย่างมีความหมายและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยการเผยแผ่หลักธรรมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาจิตใจในการเสริมสร้างความเข้าใจและความสุขในชีวิตแก่คนรุ่นใหม่ในสังคมไทย

คำสำคัญ 1. อัตลักษณ์ 2. วรรณกรรมพระพุทธศาสนา 3. มุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows; 1. to analyze identity and developmental progress of Buddhist literature, oral version of Lanna region, 2. to analyze core teaching and principle for propagating Buddhist teaching among the younger generation, 3. to propose new direction for enhancing value and management of Buddhist literature, oral version of Lanna region in a new dimension. The sample group comprised; 1. a group of survey respondents including 152 Buddhist monks and 152 laypersons, and 2. a group of interviewees including 2 Buddhist monks, 2 laypersons and 2 scholars. Tools for collection of data included; 1. the questionnaire utilizing percentage, mean and standard deviation for data analysis and 2. the structured interview employing content analysis for data interpretation. The results of the research were as follows:

1. The identity and developmental progress of Buddhist literature, oral version of Lanna region emphasized Buddhist teachings and Buddhist philosophy and had unique identities that reflected beliefs and ways of life of the communities in the North and adapted to the local contexts and current community events. This was consistent with the government system and the areas where the Lanna people lived as well.

2. Contents and principles in propagating Buddhism for the new generation should focus on self-dominance, people-dominance and work-dominance based on the basic principles such as Benjasil, Benjadham, Brahmaviharn, Iddhibat and worldly Dhamma because these knowledge and concepts were consistent with the situation of Thai society nowadays and this was a way to develop the mind and way of life that was beneficial to the new generation and the whole society.

3. Increasing the value and management of Buddhist literature, oral version of Lanna region in this new dimension was a concept that helped create opportunities for the new generation to learn and access religious literature meaningfully and appropriately to the current situation by disseminating Buddhist principles to encourage mental development to enhance understanding and happiness in life for the new generation in Thai society.

Keywords: 1. Identity 2. Buddhist literature 3. Oral version of Lanna region

กิตติกรรมประกาศ

รายงานผลการวิจัยเรื่องนี้ที่สำเร็จด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือจากหลายฝ่ายดังเช่น สถาบันวิจัยญาณสังวร ที่จัดสรรทุนในการทำวิจัย อันมีพระมหาฉัตรชัย สุฉตตชโย, ผศ.ดร.และ ศ.ดร.ชัยยุทธ ชินนราศรี เป็นผู้เชี่ยวชาญ อ่านตรวจ ช่วยชี้แนวทางในการเขียนงานวิจัย ซึ่งมี ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์ ที่ปรึกษาคอยแนะนำแก้ไขในการแก้ไขแก่คณะผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณคณาจารย์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ โดยได้ช่วยตรวจสอบแก้ไข เสนอแนะการเขียนเครื่องมือในการวิจัยทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ขอขอบคุณกลุ่มตัวอย่างและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นนักปราชญ์ด้านวรรณกรรมมุขปาฐะล้านนา ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานผลการวิจัยเรื่องนี้คงจะมีประโยชน์แก่นักวิชาการ ครูบา อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนที่มีความสนใจในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา ต่อไป

พระมหาวิเศษ ปณฺวารชิโร, รศ.ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัยและคณะ

5 กันยายน 2566

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์	5
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
2 แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	7
2.2 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่	18
2.3 การเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	28
2.4 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา	34
2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
2.6 สรุปกรอบแนวความคิด	45
3 วิธีดำเนินการวิจัย	46
3.1 ประชากรที่ศึกษา	46
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	47
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	50
3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	53

	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	54
4.1 ปัจจัยส่วนบุคคล	54
4.2 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่น ล้านนา	57
4.3 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่	73
4.4 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุข ปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่	81
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	87
5.1 สรุปผลการวิจัย	87
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	90
5.3 ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	98
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	99
ภาคผนวก ข หนังสือ ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ	106
ภาคผนวก ค หนังสือ ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล	110
ภาคผนวก ง ใบรับรองจริยธรรมของข้อเสนอการวิจัย	117
ประวัตินักวิจัย	119

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ข้อมูลวัด/สำนักสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่	36
3.1	สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	50
4.1	ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	55
4.2	อัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา	57
4.3	พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา	58
4.4	เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่	73
4.5	หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่	74
4.6	แนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่	81
4.7	แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่	82

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ข้อ 5.2(2) ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนนำองค์ความรู้จากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไปใช้ในการสร้างสรรค์พัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ หรือบริการอื่น ๆ ตามความเหมาะสมของเอกลักษณ์ในแต่ละชุมชน และด้วยเหตุที่ทุนทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุนทางสังคม และเป็นจุดแข็งที่สามารถเชื่อมโยงทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นไปตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2549 มาตรา 4 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา ปรากฏอยู่ในวรรณคดี ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าจะมีความคลาดเคลื่อนของเนื้อหาอยู่เสมอ อาจจะขาดหายไปบ้าง เพิ่มขึ้นบ้าง ผิดแผกไปบ้าง ขึ้นอยู่อารมณ์ ความชาญฉลาดของผู้สื่อสาร ความแตกต่างเหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมมุขปาฐะ แบบที่เล่ากันมาปากต่อปาก ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าจะเป็เพลงพื้นบ้าน นิทานชาวบ้าน บทร้องเล่น ตลอดจนบทสรรเสริญในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม อันเป็นลักษณะรูปแบบการใช้ชีวิต ค่านิยม และแนวคิด ที่ผู้คนทั่วไปธรรมดาในสังคมยึดถือหรือปฏิบัติ ซึ่งอาจจะมีลักษณะที่เหมือนหรือ ต่างออกไปจากวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษรของชาวเมืองหรือชาววัง (สุกัญญา สุขฉายา, 2556) ดังงานวิจัยของสนิท ยืนศักดิ์ และคณะ (2562) พบว่า ความเชื่อ และโลกทัศน์ของชุมชนแม่ไสนั้นได้สะท้อนผ่านกาลเวลาของการเล่าเรื่อง การปฏิบัติตนของคนในชุมชนที่สืบสานต่อกันมาอย่างยาวนาน ความเชื่อ และโลกทัศน์เหล่านี้ได้กลายเป็นดั่งสายเชือกที่ผูกโยงความเป็นชุมชนของ ตำบลแม่ไสไว้ด้วยกันมายาวนาน เฉกเช่นเดียวกับงานวิจัย หทัยภัทร คำขำ และวรรณนะ หนูหมื่น (2563) พบว่า “คุณเอเล มีเอเล” จากวรรณกรรมมุขปาฐะสู่รูปลักษณ์หินผาที่เป็นวัตถุคติชนทางธรรมชาติ สององค์ประกอบนี้ มีบทบาทย้าโลกทัศน์ 4 ประเด็นของชาวปากแคะญ้อ บ้านคอโศทะ แม่จัน อำเภอู้มผาง จังหวัดตากในประเทศไทย บางวรรณกรรมกล่าวถึงประวัติบุคคลสำคัญที่เป็นเคารพนับถึงของชุมชนดังเช่นงานวิจัยของชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ (2562) พบว่า เจ้าแม่สร้อยดอกหมากเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอุยงยาให้ความเคารพนับถือ ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมากกลายเป็นมุขปาฐะ (เรื่องเล่า) หรือนิทานประจำถิ่นที่ร้อยเรียงพื้นที่ในบริเวณวัดพญูเชิง และพื้นที่อื่นในพระนครศรีอยุธยาเข้าด้วยกัน บทความขึ้นนี้ศึกษาตำนาน

เจ้าแม่สร้อยดอกหมากในสำนวนต่าง ๆ และการอธิบายเหตุของสถานที่และภูมินามในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาผ่านตำนานเรื่องนี้ เรื่องที่นำเอาเขียนเป็นลายลักษณ์ก็มีไม่น้อยรวมทั้งการสร้างเป็นบทละคร โขน หนัง แม้แต่การสร้างการ์ตูนก็มี ดังเช่น งานวิจัยของกิจติพงษ์ ประชาชิต (2559) วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมประเพณีมุขปาฐะ เรื่องศรีพทุทเศศวร จังหวัดศรีสะเกษ สำหรับเป็นข้อมูลในการออกแบบบท เนื้อเรื่อง เพื่อออกแบบและพัฒนาหนังสือการ์ตูนส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีมุขปาฐะ จังหวัดศรีสะเกษ เรื่อง ศรีพทุทเศศวรก่อนการทดลองโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย รายชื่อมีการรับรู้ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีมุข ปาฐะจังหวัดศรีสะเกษเรื่องศรีพทุทเศศวรก่อนการทดลองในข้อ “สระน้ำศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ผู้อาบกินมีสุขภาพพลานามัยดี” มีค่าเฉลี่ย สูงสุด เหล่านั้นล้วนสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเองวรรณกรรมนั้น ๆ ดังงานวิจัยของชานนท์ ไชยทองดี (2558) พบว่า วรรณกรรมสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์วัดกุศศักดิ์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมวิญญานศักดิ์สิทธิ์ และพืชศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนความสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งผี ทั้งพุทธศาสนา ดินแดนล้านนามีวัฒนธรรมเฉพาะตัวโดยมีจังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมอันมีประวัติศาสตร์มาช้านาน

พระพุทธศาสนาในล้านนามีความสำคัญอย่างมาก พระสงฆ์ได้นำความรู้เรื่องความสำคัญของการเขียน และวิธีการสร้างตัวอักษรกลับมาจากลังกา พัฒนาการการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ มาเป็นการถ่ายทอดตามอักษร โดยเฉพาะพระไตรปิฎกมีการพัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่การท่องจำ หรือมุขปาฐะ การจารเป็นอักษรลงใบลาน การจัดพิมพ์อักษรบาฬี การแปลเป็นภาษาต่าง ๆ รวมทั้งเป็นภาษาไทยมานับนานปี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2561) คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนมากที่ปรากฏในประเทศไทย มีพัฒนาการเริ่มต้นจากล้านนาเกือบทั้งสิ้น ตัวอักษรล้านนาจึงเป็นศูนย์กลางในการสร้างอัตลักษณ์ ประเพณีการจัดหาและสืบต่อพระคัมภีร์เริ่มเกิดเป็นประเพณีในสมัยล้านนา โครงการคัดลอกพระคัมภีร์ทั้งหมดสอดคล้องกับแนวความคิดในเรื่องการอันตรธานของพระศาสนาในอนาคต การสร้างคัมภีร์จึงมิได้มุ่งหวังเพียงแค่ตามที่ต้องการ แต่เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญโดยการทำหน้าที่เป็นตัวแทนให้กับคำสอนของพระพุทธองค์ (พระภณ มงคลโก, 2563) แม้การกล่าวถึงสถานที่สำคัญสำคัญของล้านนา อันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาก็ใช้การเล่าเรื่องกับมุขปาฐะดังเช่นงานวิจัยของเกรียงไกร เกิดศิริ และอิสริชัย บูรณะอรจนัน (2554) พบว่า หอพระเจ้าริมน้ำตกวัดผาลาดสกทาคามี เชียงดอยสุเทพ เป็นอาคารที่สำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมเส้นทางนมัสการพระบรมธาตุดอยสุเทพ ด้วยตำแหน่งที่สร้างอยู่ใต้เพิงผาริมน้ำตกวัดผาลาดที่มีเอกลักษณ์ทางธรรมชาติที่โดดเด่น และกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สำคัญ จากเพิงผาที่มีประวัติศาสตร์มุขปาฐะ และประวัติศาสตร์จดบันทึกได้กล่าวว่าเป็นที่พำนักของฤๅษี และพระภิกษุทั้งหลายมาตลอดหน้าประวัติศาสตร์ล้านนา

วรรณกรรมพุทธประวัติ เมื่อได้รับอิทธิพลทั้งสายเถรวาท และสายมหายาน จากพม่า มอญ ลังกา สยาม ทำให้พุทธประวัติฉบับล้านนา จะเชื่อมโยงกับสถานที่สำคัญต่าง ๆ ดังงานวิจัยศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ (2561) พบว่า วรรณกรรมพุทธประวัติอาศัยพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐานในการเรียบเรียง ปรากฏตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5-6 โดยพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์ชาวสุโขทัยได้แต่งลลิตวิสูตรขึ้น ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 พระสงฆ์ล้านนาได้แต่งสัมภารวิภาตามแบบพุทธประวัติลังกา และภายหลังเมื่อล้านนารับพระพุทธศาสนาจากเมืองเมาะตะมะในพุทธศตวรรษที่ 20 แล้ว จึงปรากฏพุทธประวัติเรื่องชินมทานิทานและปฐมสมโพธิกถาที่พัฒนาเนื้อหาต่อจากสัมภารวิภา พุทธศตวรรษที่ 25 ที่ชาวตะวันตกปกครองอินเดียอยู่นั้น นักปราชญ์ชาวตะวันตกได้เรียบเรียงพุทธประวัติขึ้นใหม่ 2 เรื่อง อาศัยเค้าโครงพุทธประวัติมหายาน และการสัมภาษณ์พูดคุยกับพุทธศาสนิกชน คือ ประทีปแห่งเอเชีย และพุทธประวัติฝ่ายมหายานในทิเบต ส่วนพระพุทธศาสนาในสยามช่วงเวลาดังกล่าวเกิดมีธรรมยุติกนิกายขึ้น แนวคิดของคณะธรรมยุติได้ส่งอิทธิพลให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่งพุทธประวัติที่ตีความปาฏิหาริย์ในลักษณะการอธิบายตามหลักเหตุและผลเชิงวิทยาศาสตร์ และพุทธศตวรรษที่ 26 ดิข นัท ฮันท์ ได้แต่งคือเมฆสีขาวทางก้าวเก่าแก่ ตามแนวคิดมหายานอันมีพุทธประวัติลลิตวิสูตรเป็นพื้นฐาน ดังนั้นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาจึงมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นเมืองล้านนาไปด้วย ดังงานวิจัยของพระปลัดจตุพร วชิรญาณโณ (2562) พบว่า อัตลักษณ์เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างสังคมชุมชนและตัวบุคคล แต่จะเลือกอัตลักษณ์ใด อัตลักษณ์หนึ่งที่ยอมรับ เพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและพื้นที่ อัตลักษณ์นี้อาจกำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือกำหนดโดยสังคมชุมชน อัตลักษณ์กับชุมชนจึงเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้ อัตลักษณ์ชุมชนเป็นรากเหง้า หรือ วัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกก่อให้เกิดขึ้นมา และใช้ในการยึดเป็นภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีในการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ (บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และคณะ, 2561) การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนชาวพุทธล้านนาจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยใช้หลักพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ นำไปสู่การสร้างหลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาได้ตรงตามความต้องการของชุมชนและสังคมที่เคลื่อนไหวอย่างรวดเร็ว ถือได้ว่าเป็นนโยบายพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืน (พระปลัดบุญช่วย จตจิตโตและคณะ, 2566) ส่วนงานวิจัยของวัชรินทร์ แก่นจันทร์ (2556) พบว่า วรรณกรรมล้านนาจึงไม่ใช่การแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับบริบทสังคมในการสะท้อนให้เห็นภาพจำลองของสังคมผ่านภาษาเท่านั้น หากแต่ยังมีภาพสะท้อนของการจัดการตำแหน่งแห่งที่การสร้างความปลอดภัย การซ่อนเร้นแอบแฝง การฉ้อโกงและการแปลกแยกตลอดจนต่อยอดย้ำสถาปนาสิ่งที่มีให้คงอยู่ต่อไปสืบไปอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวมา คณะผู้วิจัยได้ถอดองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นเห็นว่าวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนามีพัฒนาการให้สอดคล้องกับสังคมนั้น ๆ สืบทอดมาจนกลายเป็นอัตลักษณ์ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งเป็นนิทานพื้นบ้าน นิทาน

ชาตก พุทธประวัติ อันเกิดมาจากความนับถือบรรพชน ธรรมเนียมและคัมภีร์ในศาสนา ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความล้าหนา อาจจะมีเนื้อหาล้อเลียน เสียดสี ตลกขบขัน ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ผ่อนคลายความเครียดในการประกอบอาชีพ และได้ข้อคิดในการดำรงชีวิต จึงเป็นที่มาของวิจัยในครั้งนี้ เพื่อแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้าหนาในมิติใหม่ และเป็นส่วนสำคัญในการนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่สำหรับคนรุ่นใหม่ต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

- 1.2.1 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้าหนา เป็นอย่างไร
- 1.2.2 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ เป็นอย่างไร
- 1.2.3 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้าหนาในมิติใหม่ ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้าหนา
- 1.3.2 เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่
- 1.3.3 เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้าหนาในมิติใหม่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ อัตลักษณ์ พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ รวมทั้งแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมในมิติใหม่
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ วัดทางพระพุทธศาสนา ที่อยู่เขตจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1,458 วัด
3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - ประชากรในการวิจัย
 - ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระภิกษุสงฆ์ ที่เป็นพระนักเทศนาธรรมแบบท้องถิ่น ปุจารย์ (มัคทายก) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบพื้นเมือง จำนวน 1,458 คน และนักวิชาการด้านวรรณกรรมท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม คือ พระภิกษุสงฆ์ ที่เป็นนักเทศน์สำนวนท้องถิ่น จำนวน 152 รูป ปู่จารย์ (มัคนายก) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบพื้นเมือง จำนวน 152 คน รวมทั้งหมด 304 คน

2. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญวรรณกรรมมุขปาฐะ ทั้งการเทศนาธรรม และพิธีกรรมอันเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นล้านนา จำนวน 2 รูป มัคนายก ผู้เชี่ยวชาญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบพื้นเมือง จำนวน 2 คน และนักวิชาการ จำนวน 2 คน รวมทั้งหมด 6 จำนวน รูป/คน ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งเป็นงานมงคลและงานอวมงคล

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 วรรณกรรม หมายถึง ศิลปะที่เป็นผลงานอันเกิดจากการคิด และจินตนาการ แล้วเรียบเรียง นำมาบอกเล่า บันทึก ขับร้อง หรือสื่อออกมาด้วยกลวิธีต่าง ๆ เป็นภาษาศิลป์ ที่จินตนาการ ให้อารมณ์ ให้ความรู้และความเพลิดเพลิน" ซึ่งปัจจุบันวรรณกรรมมุ่งเน้นที่ความรู้ และความเพลิดเพลินของผู้อ่าน ส่วนภาษาศิลป์นั้นจะเป็นแบบใดก็ได้ ในที่นี้ ได้แก่ วรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

1.5.2 วรรณกรรมพุทธศาสนา หมายถึง วรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดยอาศัยเนื้อหา สาระ หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดจนนำบุคคลต่าง ๆ ในศาสนาได้แก่ ศาสดา สาวก และผู้เกี่ยวข้องมาเป็นแก่นเรื่อง หรืออาจรวมถึงเรื่องราวที่คิดแต่งขึ้นใหม่ให้เป็นเรื่องในศาสนา ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกล่อมเกลาคใจของบุคคลให้ดีขึ้น ในที่นี้ ได้แก่ วรรณกรรมทางพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

1.5.3 วรรณกรรมมุขปาฐะ หมายถึง วรรณกรรมเรื่องเล่าด้วยปาก ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร สืบต่อหรือสืบทอดด้วยการจำแล้วเอาไปเล่าต่อ ๆ กัน จากปากหนึ่งสู่ปากหนึ่ง จากชุมชนหนึ่งสู่ชุมชนหนึ่ง การจำเอาไปเล่าต่อ ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน ในรายละเอียดเนื้อหา ถ้อยคำสำนวน ได้ เพราะอาจมีการ ตัด ตก ต่อ เติม ด้วยเหตุผลต่าง ๆ วรรณกรรมประเภทนี้ ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ตำนาน เพลงพื้นบ้าน สำนวนสุภาพิต โบราณอุบาย ปริศนาคำทาย

1.5.4 ท้องถิ่นล้านนา หมายถึง ความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนล้านนาในท้องถิ่น ที่มีวัฒนธรรมและภาษาล้านนาที่แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน มีบทบาทสำคัญในการสืบทอด ประเพณีและวัฒนธรรม สร้างบทกวีและบทร้อยเรียนที่ใช้ภาษาล้านนา เนื้อหาของบทกวีมักเป็นการบรรยายเรื่องราวทางวัฒนธรรม ความรัก และความเชื่อของชาวนา บางครั้งมีการใช้สัญลักษณ์และภาพในการสื่อความหมาย ทั้งนี้เป็นความเป็นเอกลักษณ์ที่นำเสนอวัฒนธรรมและความเป็นท้องถิ่นในการรักษาและสืบทอดไปต่อในรุ่นถัดไปของชาวล้านนา

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้ทราบถึงอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

1.6.2 ได้ทราบถึงเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลสำคัญทางวิชาการที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม อันจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญในการนำเสนอทันสมัยแก่เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่

1.6.3 ได้ทราบถึงแนวทางการเพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ เพื่อเป็นการสร้างเสริมทักษะในการเรียนรู้คุณค่าของวรรณกรรม พร้อมทั้งใช้ดิจิทัลเทคโนโลยีเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น อันเป็นส่วนสำคัญในการประชาสัมพันธ์ทั้งด้านการท่องเที่ยว เศรษฐกิจชุมชน

1.6.4 ได้ทราบถึงแนวทางการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลอันมีส่วนสำคัญในการสร้างเจตคติที่ดีต่อการแสวงหาความรู้มีเกิดอุปนิสัยในการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นรูปแบบตามจินตนาการในการดำเนินชีวิตที่มีแบบแผนที่มีคุณค่าทางปัญญาผ่านวรรณกรรมพระพุทธศาสนาถิ่นล้านนา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ ได้ศึกษา ค้นคว้า หลักธรรม แนวคิด ทฤษฎี จากพระไตรปิฎก นโยบาย ตำรา บทความ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะท้องถิ่นล้านนา เพื่อนำมาใช้เป็นยุทธวิธีแนวทางในการดำเนินการวิจัย ซึ่งสรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

- 2.1 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ
- 2.2 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่
- 2.3 การเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ
- 2.4 สถานศึกษาที่ศึกษา
- 2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมูขปาฐะ

2.1.1 ความหมายและแนวคิด “อัตลักษณ์ พัฒนาการ”

คำว่า “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีสันสกฤตว่า อตต + ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่รูปศัพท์ “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่าตำราหลายเล่มได้ให้นิยามหรือความหมายของอัตลักษณ์ คือ คุณลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกหรือมีความชี้ชัดของตัวบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ไม่มีทั่วไปและเป็นสากลกับสังคมอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่อัตลักษณ์จะใช้ในวงแคบ ๆ และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ (มนตรี โคตรคันทา, 2564)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2550) กล่าวว่าอัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม (Social construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้นและทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่าง ๆ (Creating meanings) ผ่านทางระบบต่าง ๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็น เป็นลักษณะของตนเอง ลักษณะของตัวเอง เป็นศัพท์ที่คณะกรรมการบัญญัติศัพท์ของราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติให้ตรงกับคำภาษาอังกฤษ

ว่า Character เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งรวมสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติที่แสดงออกเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น

อัตลักษณ์ขององค์กร หรืออัตลักษณ์ของตราสินค้าหรือแบรนด์ต่าง ๆ เป็นภาพลักษณ์ ความคิด และรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคได้รับจากตราสินค้าหรือแบรนด์ เอกลักษณ์จึงเป็นจุดแข็งที่เสนอคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดเพียงหนึ่งเดียว เป็นก้าวแรกขององค์กรที่จะนำพาทิศสู่ความสำเร็จ หลายคนอาจมีคำถามว่าองค์กรหรือแบรนด์จะไม่มีอัตลักษณ์ได้ไหม คำตอบคือได้

สุจรรยา โชติช่วง (2554) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งของที่แสดงออกถึงความเป็น ตัวตน เป็นสำนึกที่บุคคลรับรู้ และรู้ว่าตัวเขาคือใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม และลักษณะนิสัยอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น กลุ่มอื่น สิ่งอื่น อย่างไร บุคคลอาจมีอัตลักษณ์หลาย ๆ อย่างในตัวตนก็ได้ การจะรับรู้ว่ามีอัตลักษณ์อย่างไร พิจารณาจากการแสดงออกผ่านทางตัวตนในรูปของสถานะของ บุคคล เพศ สภาพ ตำแหน่ง หน้าที่ บทบาททางสังคม ซึ่งเรียกลักษณะเหล่านี้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจก หรืออัตลักษณ์ ส่วนบุคคล ส่วนการแสดงออกผ่านสัญลักษณ์อะไรบางอย่างที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจร่วมกัน และการแสดงออกทางพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นส่วนที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางสังคม” หรือ “อัตลักษณ์ที่คนในสังคมมีส่วนร่วม” ดังเช่นปรากฏภาพที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนอีสานด้านการค้าขายที่เริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกโดยการเดินทางไปค้าขายในรูปแบบของกองเกวียน หรือที่ชาวอีสานรู้จักในชื่อ “นายฮ้อย” ส่วนของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านอาหารนั้นแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมที่ต้องพึ่งพากัน ตลอดจนปรากฏวิถีการกินหมาก ปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้จนเกิดนวัตกรรมการสร้างสรรค์เชิงช่างผ่านรูปแบบของขันหมากลาวดลายนเฉพาะกลุ่มชนชาวอีสาน ส่วนวัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้างอย่างชัดเจนผ่านสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่มีระบบปลูกสร้างที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อน เหล่านั้นคือ ตูบ เถียงนา เล้าข้าว และเยียง (ราชันย์ นิลวรรณภา และพิพัฒน์ ประเสริฐสังข์ : 2559 : 85-86)

ปรากฏการณ์แห่งการประกอบสร้างและการนิยามอัตลักษณ์ความเป็นคนล้านนาผ่านวรรณกรรมของทั้งมาลา คำจันทร์และพิบูลศักดิ์ ละครพลจึงมีนัยสำคัญในการสะท้อนคิดให้เห็นถึงลักษณะแห่งการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์ที่ไม่ว่าชาติใด สังคมใดล้วนแล้วแต่มีลักษณะการดำรงอยู่ที่มีทั้งความผสมกลมกลืนความขัดแย้ง และการต่อรองประนีประนอมเสมอ ประเด็นคือแล้วเราจะมีวิธีการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในบริบทของความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมและชาติพันธุ์นี้ได้อย่างไร การประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนาของนักเขียนที่นำเสนอผ่านบันเทิงคดีพบว่า มีการเชื่อมโยงอัตลักษณ์เข้ากับเพศสภาพของคนล้านนา โดยนำเสนอให้เห็นว่าอัตลักษณ์ชายล้านนามักผูกโยงเข้ากับจารีตประเพณีดั้งเดิมของความเป็นชาย ขณะเดียวกันก็ผนวกรวมเอาอุดมการณ์ความคิดทางพระพุทธศาสนาสอดแทรก

เข้าไปด้วย ส่วนอัตลักษณ์แม่หญิงล้านนาส่วนใหญ่มักเชื่อมโยงเข้ากับจารีตความเป็นหญิงซึ่งมีทั้งจารีตปฏิบัติตนตามอุดมคติและความเป็นหญิงล้านนาสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม แม้งจะมีอัตลักษณ์แยกย่อยทับซ้อนในคนคนเดียวกันแต่ความสัมพันธ์ชายหญิงในสังคมล้านนาก็ทำให้เห็นว่าทั้งสองต่างดำรงอยู่ร่วมกันและต่อรองประนีประนอมอำนาจกันอยู่ในที่ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมล้านนา (ลภัสรินทร์ ฉัตรวงศ์รี : 2561 : 86-87)

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง) (2560 : 91) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นคือที่มาของวรรณกรรมระดับชาติ วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง ผลผลิตทางภูมิปัญญาของนักปราชญ์ ผู้รู้พื้นบ้าน สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม บ้านเมือง สารความรู้ คติสอนใจ มีทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ถ่ายทอดผ่านรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เมื่อมีการจดบันทึก จึงกลายเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร คือการนำมุขปาฐะมาจดบันทึก เช่น ตำนาน นิทาน คำสอนต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นบทในการ ขับ อ่าน แสดง แพร่กระจายไปเรื่อย ๆ เรื่องก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของแต่ละภูมิภาค จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม วรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสัมพันธ์กับฉันทลักษณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ และส่งอิทธิพลให้กับสังคมต่อไป

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543) ได้กล่าวถึงความสูญเสียอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ว่า ระบบ กลไกในการจัดการความรู้ของชุมชนกลับถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดายส่งผลให้รัฐหรือผู้มีอำนาจจากส่วนกลางครอบงำและยึดยึดความรู้จากภายนอกให้กับชุมชนโดยละเลยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์เป็นตัวตนของชุมชน และในที่สุดสิ่งที่พยายามยึดยึดเข้าไปก็แทบเรียกได้ว่าเป็นการสูญเสียเปล่าที่เลวร้ายไปกว่านั้นคือนโยบายและทิศทางการศึกษาของประเทศได้เข้าไปทำลายกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนโดยไม่รู้ตัวในสภาพวังวนกำลังเผชิญกับกระแสที่เชื่อมจากของนโยบายของรัฐกระแสทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์และปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นหลายชุมชนไม่สามารถต้านทานการไหลบ่าของกระแสตะวันตกให้ชุมชนต้องสูญเสียอัตลักษณ์สูญเสียความเป็นตัวตนของชุมชนปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ชุมชนอ่อนแอความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนลดลงปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการแก้ไขที่สุดท้ายที่สุดชุมชนก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเอง

ลภัสรินทร์ ฉัตรวงศ์รี (2561 : 87) ได้กล่าวถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนาไว้ว่า นักเขียนมีการเชื่อมโยงตัวตนเข้ากับอัตลักษณ์วัฒนธรรมและความเป็นพหุสังคมวัฒนธรรมในล้านนาอีกด้วย โดยเชื่อมโยงอัตลักษณ์ล้านนาเข้ากับการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา การเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์และศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า การประกอบสร้างอัตลักษณ์ยังเชื่อมโยงเข้ากับสำนักประวัติศาสตร์ล้านนาและสำนักต่อต้านศูนย์กลางอำนาจในบริบทของท้องถิ่นนิยมโดยนำเสนอผ่านภาพของท้องถิ่นที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจารีตกับความรู้สมัยใหม่และวิถีใหม่แบบไทย การปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมไทยภาษาเมือง/ล้านนาการตอบโต้อำนาจรัฐ สุดท้ายการนิยามอัตลักษณ์ล้านนามีการเชื่อมโยงเข้ากับความ

เป็นพหุลักษณะทางวัฒนธรรมในสังคมล้านนาซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ล้านนายังประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยในยุคโลกาภิวัตน์วัฒนธรรม โดยนักเขียนได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนตนเองในมิติที่มีการต่อรองกับศูนย์กลางอำนาจที่กำหนดโดยรัฐ การเล่นล้อกับวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์ การเล่นล้อกับวัฒนธรรมตะวันตก การเล่นล้อกับกระแสท้องถิ่นนิยม และการเล่นล้อกับเพศสถานะในกระแสยุคปัจจุบัน

ส่วนคำว่า พัฒนาการ ตามความหมายจากพจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ของราชบัณฑิตยสถานว่า การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี

นิตยา คชภักดี (2554) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในหน้าที่และวุฒิภาวะของอวัยวะระบบต่าง ๆ รวมทั้งตัวบุคคลให้ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่ ๆ ในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมหรือภาวะใหม่ ในบริบทของครอบครัวและสังคม

ซีเกลแมนและไรเดอร์ (Sigelman & Rider, 2009) ได้อธิบายไว้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของบุคคลอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่องซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ตั้งครรภ์จนกระทั่งเสียชีวิต พัฒนาการนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นขั้นตอนมีแบบแผนมี ที่การเกิดขึ้นในระยะเวลานานและมีความต่อเนื่อง ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นตัวตนของบุคคลจากอดีตที่ผ่านมาได้ การเปลี่ยนแปลงหรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นชั่วคราวจึงไม่ถือว่าเป็นพัฒนาการ

คีแนนและอีแวนส์ (Keenan & Evan, 2009) ให้ความหมายของพัฒนาการว่า หมายถึง แบบแผนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นระยะเวลานานซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ตั้งครรภ์และต่อเนื่องไปจนตลอดช่วงชีวิต

ประกายรัตน์ ภัทรธิติ (2561) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการทำหน้าที่และวุฒิภาวะของอวัยวะระบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบมีแบบแผนมี ที่ทางมีความต่อเนื่องและเกิดขึ้นเป็นระยะเวลานานรวมทั้งเพิ่มขึ้นของทักษะใหม่ ๆ ในชีวิต การเปลี่ยนแปลงอย่างใดก็ตามที่เกิดขึ้นชั่วคราวไม่ถึงว่าเป็นพัฒนาการ

อนุวัฒน์ มากชูชิต (2561 : 321) ได้กล่าวถึงการประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น” ยังมีขอบข่ายที่กว้างขวางไปถึงวรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ทำให้มีนักวิชาการใช้เกณฑ์ต่าง ๆ ในการจำแนก แต่ทั้งหมดนั้นก็ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานที่ว่าวรรณกรรมเหล่านั้นต้องอยู่ในขอบข่ายทางวัฒนธรรมเดียวกัน มีความคล้ายคลึงกัน ทั้งด้านภาษา คติความเชื่อ เป็นต้น ผู้เขียนนำเสนอการให้คำนิยามวรรณกรรมท้องถิ่นของนักวิชาการต่าง ๆ อย่างเช่น ประคอง นิมมานเหมินท์ เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดหรือแพร่กระจายระหว่างกลุ่มชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ผู้เล่าหรือผู้เขียนเป็นคนในท้องถิ่น เล่าหรือเขียนให้คนในท้องถิ่นฟังหรืออ่าน วรรณกรรมท้องถิ่นมีขอบเขตรวมไปถึงวรรณกรรมมุขปาฐะหรือวรรณกรรมที่ถ่ายทอดและแพร่กระจาย

ผ่านการบอกเล่าด้วยปาก ผู้รับรับด้วยการฟัง ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และที่เป็นวรรณคดีลายลักษณ์ที่เขียนขึ้นบน ใบลาน สมุดข่อย สมุดสา ผิวไม้ไผ่ หรือกระดาษเป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้อาจได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของงานพิมพ์สมัยใหม่ ส่วนในมุมมองของสุธิวังศ์ พงษ์ไพบูลย์ ใช้ข้อบ่งชี้ถึงความ เป็นท้องถิ่นว่าผู้เขียนต้องเป็นคนในท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงต้องเขียน แปล หรือแปลงโดยคน ภาคใต้ ผู้เสพวรรณกรรมก็ควรจะเป็นคนในท้องถิ่น ด้วยเหตุดังนี้ บริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นจึงต้อง สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างชัดเจน ข้อจำแนกเช่นนี้ ทำให้เห็นว่า หากวรรณกรรมใดแม้ จะแพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นใด แต่หากตัวบทวรรณกรรมเป็นตัวบทจากท้องถิ่นอื่น ไม่มีกลิ่นอายทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ อยู่เลย ก็ไม่สามารถจัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นนั้น ส่วนของพัฒนาการ ของการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้เขียนเสนอว่าความเฟื่องฟูในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเห็นได้ชัด ที่สุดในช่วงศตวรรษ 2520 เช่น วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูภูเก็ต และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา (มหาวิทยาลัยทักษิณในปัจจุบัน)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การ พัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จึงมุ่งการวางรากฐานการพัฒนาคน ให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศโดยการพัฒนาคนให้มีความ รอบรู้คู่กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้ เข้มแข็ง โดยพัฒนาคุณภาพคนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดี อนุรักษ์และสืบ สานวัฒนธรรมจารีตประเพณีและค่านิยมที่ดีงามมีร่างกายแข็งแรงได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเท่าเทียมกัน สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตพร้อมทั้งเร่งพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูงให้มีความรู้และทักษะ พื้นฐานและสอดคล้องกับวิทยาการสมัยใหม่โดยเฉพาะการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้มีความเป็นเลิศบนฐานของการพึ่งตนเองสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการ แข่งขันของประเทศซึ่งสอดคล้องตามทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด (Cognitive Theories) ของเพียเจท์ใน การพัฒนาสติปัญญาและความคิดของมนุษย์จะต้องอาศัยทั้งการจัดรวบรวมและการปรับตัวดังกล่าว ซึ่ง ลักษณะพัฒนาการที่เกิดขึ้นจะดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยมี องค์ประกอบสำคัญที่เสริมพัฒนาการทางสติปัญญา 4 องค์ประกอบคือ (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2541 : 50)

1. วุฒิภาวะ (Maturation) คือการเจริญเติบโตทางด้านสรีรวิทยามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการ พัฒนาสติปัญญาและความคิด โดยเฉพาะเส้นประสาทและต่อมไร้ท่อ
2. ประสบการณ์ (Experience) ประสบการณ์เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาด้านสติปัญญา เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งประสบการณ์ที่เกิดจากการมี ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและประสบการณ์เกี่ยวกับการคิดหาเหตุผลและทางคณิตศาสตร์ ซึ่งสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน
3. การถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) คือการที่บุคคลได้รับการถ่ายทอด ความรู้ด้านต่าง ๆ จากบุคคลรอบข้าง เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู เป็นต้น

4. กระบวนการพัฒนาสมดุล (Equilibration) คือการควบคุมพฤติกรรมของตนเองซึ่งอยู่ในตัวของแต่ละบุคคลเพื่อปรับสมดุลของพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดไปสู่ขั้นที่สูงกว่า

กระบวนการที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ที่ปฏิสัมพันธ์กับวรรณกรรม นั่นคือการหดยืน สิ่งนี้อาจเรียกได้ว่า ‘กล่องเครื่องมือ’ ในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในระดับที่ซับซ้อนและลึกซึ้งขึ้นกว่าเดิม วรรณกรรมปลูกสร้างจินตนาการตั้งแต่เด็ก ๆ ให้พวกเราไม่ได้มองโลกแบบแบนราบ หรือเรียบนิ่ง แต่เต็มไปด้วยรายละเอียด และความเป็นไปได้ที่หลบซ่อนจากการมองเห็นของสายตาเพียงอย่างเดียว ดังที่ John Sutherland (2565 : ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมเป็นจิตวิญญาณของมนุษย์ที่แสดงศักยภาพสูงสุดในการถ่ายทอดและตีความโลกรอบตัวเรา วรรณกรรมที่ดีเลิศไม่ได้ทำให้สิ่งต่าง ๆ ง่ายขึ้น แต่มันช่วยขยายขอบเขตของจิตใจและความรู้สึกอันละเอียดอ่อน จนมาถึงจุดที่เราสามารถจัดการกับความซับซ้อนต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แม้ว่าบ่อยครั้งเราอาจไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เราอ่านเสียทีเดียว

บัวผิน ฝาแก้วและคณะ (2554: 127) กล่าวถึงกระบวนการจัดการความรู้สามารถพัฒนาการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นว่า เป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรกคือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบโดยสามารถยืดหยุ่นเวลาได้ตามความ เหมาะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความมุ่งมั่นในการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ทำให้เกิดนักจัดการความรู้ในระดับห้องเรียน 4 กลุ่ม คือผู้อำนวยการความสะอาด ผู้ปฏิบัติงาน ผู้จัดบันทึก และ ผู้ประสานงาน ทำให้สามารถจัดการองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาภูมิปัญญาต่อยอดใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการส่งเสริม สืบทอดและรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า เป็นการเรียนรู้รากเหง้าเพื่อค้นหาคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการเลือกรับปรับใช้ เชื่อมประสานระหว่างวิถีใหม่ ๆ ที่เข้ามาผสมผสานกับวิถีเก่า ๆ ที่กำลังเลือนหายไปให้กลับมา มีประโยชน์และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน อันเป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

พัฒนาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มจากยุคแรกที่มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีปากต่อปาก คือสอนกันด้วยวาจา เรียกว่า “มุขปาฐะ จากนั้นค่อยพัฒนาตามยุคสมัยเช่นจารึก พิมพ์หนังสือ จนกระทั่งปัจจุบันมีคำสอนของพระพุทธศาสนาปรากฏบนโลกไซเบอร์มากขึ้นในหลากหลายรูปแบบ จะเห็นได้ว่าพัฒนาการแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา นักวิเคราะห์มหายานกล่าวว่า คัมภีร์พระพุทธศาสนามีพัฒนาการ 3 ยุค (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ : 2547 : 50)

1. ยุคมุขปาฐะ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยระบบปากต่อปาก ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระพุทธเจ้า พระอานนท์ และพระอุบาลี

2. ยุคพระสูตร ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัยโดยการรวบรวมร้อยเรียงเป็นพระสูตร ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลี และพระอานนท์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิ

นิพนพาน 3 เดือน พระมหากัสสปเถระเป็นประธานจัดปฐมสังคายนา ร้อยเรียงพระธรรมเทศนาเป็นพระสูตร รวบรวมพระวินัยเป็นหมวดหมู่

3. ยุควิชาการ ระยะการสืบทอดพระธรรมวินัย โดยการแต่งคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้มีบทบาทสำคัญมี 3 ท่าน คือ พระโมคคัลลิตบุตรติสสเถระ พระมัชฌันติกะ และพระมหาเถวะ

2.1.2 ลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

ลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนวรรณกรรมในเรื่องนั้น ๆ จะนำเอาเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม (ยกเว้นพระไตรปิฎก) เป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่มีต้นเค้าของเรื่องเดิมอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา บางครั้งผู้แต่งอาจจะเพิ่มเติมเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของสังคมที่ผู้แต่งเข้าไปปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วยมาไว้ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในภายหลัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะอธิบายหลักการทางพระพุทธศาสนาให้คนในสังคมนั้น ๆ เข้าใจได้ง่ายขึ้นเรื่องราวเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาไม่ด้านใดด้านหนึ่งตามความเหมาะสมซึ่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วรรณกรรมที่นำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกหรือจากคัมภีร์อื่น ๆ โดยตรง มาแต่งหรือแปลใหม่ โดยศาสนธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาลงไป เช่น ไตรภูมิพระร่วง นำเนื้อหาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาจำนวน 30 คัมภีร์ มหาชาติคำหลวงและกาศยมหาชาติ นำเนื้อหาจากคัมภีร์อรรถกถาชาดก พระมาลัยคำหลวง นำเนื้อหาจากคัมภีร์มาลัยสูตรและฎีกามาลัย เป็นต้น

2. วรรณคดีที่นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาแต่ง เพื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือบันทึกเหตุการณ์บางอย่างแทรกความรู้สึคนึกคิด และจินตนาการของกวีลงไป เช่น โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ แต่งขึ้นเพราะความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะบันทึกเหตุการณ์ที่สามารถชะลอพระพุทธไสยาสน์ได้สำเร็จและเพื่อเฉลิมพระเกียรติบุญญาภิหารสมเด็จพระเจ้าท้ายสระให้ปรากฏ

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผลงานทางวิชาการของพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. วรรณคดีบาลีเป็นงานเขียนพระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลี
2. วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเป็นงานแปล (Translation) จากคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นอักษรต่าง ๆ เป็นอีกภาษาหนึ่ง
3. วรรณคดีพระพุทธศาสนาเป็นงานเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามี 3 ลักษณะ คือ เขียนร้อยแก้วแต่งประมวลความ เขียนแปลความร้อยกรอง และเขียนแบบสำเนาเค้าโครง
4. วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นงานเขียนอธิบายพระพุทธศาสนามี 2 ลักษณะ คือ หลักคำสอนเป็นเรื่อง ๆ และเรื่องราวอิงศาสนประวัติ

พระมหาไช้ ธมฺมเมธี (แช่ฉั่ว) (2563) ได้สังเคราะห์ 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน โดยทำการศึกษาทั้งในเชิงเอกสารและข้อมูลเชิงประจักษ์ จากแบบบันทึกสาระสำคัญ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการแจกแจงความถี่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นแบบบันทึกสาระสำคัญ พบว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน แบ่งได้เป็น 9 ประเภท คือ

1. ประวัติพระพุทธศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก และแก่นพระพุทธศาสนา
2. ประวัติของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ปฐมสมโพธิ, พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, และสังคีตยวงค์
3. พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ได้แก่ ปฏิจจสมุปปาทจากพระโอษฐ์, อริยสัจจากพระโอษฐ์, และอิทัปปัจจยตา
4. หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, และปัญญาวิวัฒน์
5. ตัวอย่างคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิสุทธีมรรค, วิมุตติมรรค และมิลินทปัญหา
6. การอ้างอิงในการศึกษาเรียนรู้ ได้แก่ พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม และพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์
7. การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ พุทธธรรม, คู่มือมนุษย, ธรรมนุญชีวิต และมงคลที่ปณี
8. การกระทำของมนุษย์ที่เรียกว่ากรรม ได้แก่ กรรมที่ปณี, วิปัสสนาที่ปณี และวิมุตติรัตนมาลี
9. มนุษย์จะไปอยู่ที่ไหนเมื่อตายไปและไปเกิดใหม่ ได้แก่ ภูมิวิลาสินี, ไตรภูมิภิกษา, โลกที่ปกสาร และจักกวางที่ปณี

2.1.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ

พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาจะให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักของของมหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนานั้นได้มีพระดำรัสสั่งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค (วิ.มหา.4/32/37.) ความว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ แก้อกุล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักขุน้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”

ครั้งนั้นมีพระสมณทูตจำนวน 60 รูปเกิดขึ้นครั้งแรก การเผยแผ่ธรรมในครั้งนั้นโดยมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก อะไรคือประโยชน์ ในพระพุทธศาสนาแสดงประโยชน์ไว้ 3 ประการดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ (ส.นิ.16/67/29) ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์

ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท”

ประการต่อมา คืออย่าไปทางเดียวกันสองรูป ทำไม่จึงไม่ให้เป็นทางเดียวกันน่าจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อแต่ละองค์จะได้ทำงานอย่างเต็มที่ เพราะสัตว์ที่มีกิเลสน้อยยังมีอยู่เมื่อได้ฟังธรรมก็อาจจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้ แม้แต่พระองค์เองก็เสด็จไปแสดงธรรมโปรดชฎิลสามพี่น้องที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

พระธรรมทูตน่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยนี้ ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายในมหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค (10/141/146) ความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช กระทำสังคายนาครั้งที่ 3 ได้ส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศ 9 สาย นับเป็นพระธรรมทูตที่เดินทางออกนอกชมพูทวีปครั้งแรก ในประเทศไทยอดีตเรียกว่า สุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระ พร้อมด้วยภิกษุและภิกษุณีกลุ่มหนึ่งได้เดินทางนำเอาพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังดินแดนนี้

การที่พระโสณะและพระอุตตระเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิครั้งแรกนั้น ปรากฏการณ์แรกที่ติดขัด คือ ภาษาในการสื่อความหมาย ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ จะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไร แต่ภาษาธรรมนั้นสื่อกันได้โดยไม่ต้องพูด คือ เข้าใจกันด้วยสื่อภาษาใจ

รูปแบบที่ใช้ในยุคนี้คือ การท่องจำด้วยวาจาและการสาธยายทั้งโดยบุคคลคนเดียวหรือสาธยายเป็นหมู่คณะ เช่น การสาธยายพระวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์

กระบวนการในยุคนี้เป็นการเผยแผ่ปากต่อปาก โดยอาจารย์จะสอนศิษย์ด้วยวาจา จากนั้นศิษย์ก็จะจดจำจนขึ้นใจและสาธยายต่อ เมื่ออาจารย์เสียชีวิตลง ลูกศิษย์ก็จะเป็นอาจารย์ต่อไป ส่วนในการเผยแผ่ต่อคนทั่วไปก็จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การอภิปรายธรรม เป็นต้น

การใช้วิธีการเผยแผ่ในยุคนี้จะมีผลมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มาฟังหรือความสามารถของผู้แสดงธรรม ในสมัยพุทธกาลมีบันทึกไว้ว่าบางครั้งมีคนฟังจำนวนหลายแสนคนดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร ที่ลุมพินีวัน ครั้งนั้นมีคนฟังถึง 12 นหุต (หนึ่งแสนสองหมื่นคน) พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน (วิ.มหา. 4/58/63) มีข้อความตอนหนึ่งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ได้เกิดแก่พราหมณ์คหบดีชาวอมล 11 นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุข ณ ที่นั่งนั้นแล ดุจผ้าที่สะอาด ปราศจากมลทิน ควรได้รับน้ำย้อมเป็น

อย่างดี ฉะนั้น พราหมณ์คหบดีอีก 1 นหุต แสดงตนเป็นอุบาสก” ในการเผยแพร่โดยวิธีมุขปาฐะนี้ ประสิทธิภาพจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของผู้แสดงและของผู้ฟังด้วย

ผลกระทบของวิธีการมุขปาฐะ คือ การเปลี่ยนแปลงความคิดของคนจำนวนมาก หากไม่มีการเตรียมการณไว้ล่วงหน้า ก็อาจจะรับมือกับคนจำนวนมากไม่ได้

2.1.5 ลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะล้านนา

ธวัช ปุณโณทก (2554) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ 2 ประการ คือ วรรณกรรมเป็นมุขปาฐะ (ใช้ถ้อยคำเล่าสืบต่อ ๆ กันมา) และลายลักษณ์ (บันทึกในวัสดุต่าง ๆ เช่น ใบลาน และบันทึกในกระดาษที่เรียกว่า สมุดไทย สมุดข่อย เป็นต้น) วรรณกรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ของไทย โดยคนท้องถิ่นนั้นเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา รูปแบบฉันทลักษณ์เป็นไปตามความนิยมของคนท้องถิ่น ภาษาที่ใช้เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้น ๆ วรรณกรรมท้องถิ่นมีอยู่ในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย เช่น ท้องถิ่นใต้ ท้องถิ่นเหนือ ท้องถิ่นอีสาน ท้องถิ่นภาคกลาง ลักษณะของวรรณกรรมท้องถิ่น มีลักษณะที่สรุปได้ ดังนี้

1. ชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นผู้สร้างสรรค์ คัดลอกและเผยแพร่
2. กวีผู้ประพันธ์ ส่วนมากคือ พระภิกษุและชาวบ้าน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง
3. ภาษาที่ใช้เป็นภาษาประจำถิ่น เป็นภาษาที่เรียบง่ายมุ่งการสื่อความหมายกับผู้อ่านสำนวนโวหารเป็นของท้องถิ่น
4. เนื้อเรื่องมุ่งให้ความบันเทิงใจ บางครั้งได้สอดแทรกคติธรรมของพุทธศาสนา
5. ค่านิยมยึดปรัชญาแบบชาวพุทธ

ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะนั้นเป็นวรรณกรรมที่มีการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า เช่น นิทาน เจี้ยก้อม เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย คำบ่าเก่า (ภาษิต) คำอุ้วบ่าวอุ้วสาว เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมากมักจะบันทึกไว้ในรูปของใบลานและพับสา การเผยแพร่วรรณกรรมลายลักษณ์เกิดขึ้นได้ด้วยความสำเร็จของการถวายธรรมคัมภีร์ มีการคัดลอกคัมภีร์ใบลานเพื่อถวายวัด เนื้อเรื่องของวรรณกรรมลายลักษณ์มีทั้งเรื่องราวชาดกและตำนานต่าง ๆ

วรรณกรรมท้องถิ่นมีคุณค่าและประโยชน์หลายประการเป็นต้นว่า

1. ด้านจริยศาสตร์ มีคุณค่าต่อจิตใจ มีคติเตือนใจและสอนให้เป็นคนดี
2. ด้านสุนทรียศาสตร์ มีคุณค่าต่อความไพเราะ ความงามของภาษา ถ้อยคำ ลีลา ท่วงทำนองของบทเพลง และบทกวี ให้ความบันเทิงใจแก่ชุมชน เช่น ขับเสภาในภาคกลาง เล่าคำวหรือขับลำนำภาคเหนือ อ่านหนังสือในบุญเจือนเฮือนดีในภาคอีสาน การสวดหนังสือและสวดด้านของภาคใต้
3. ด้านศาสนา เป็นสื่อถ่ายทอดคำสอนและปรัชญาทางศาสนา เผยแพร่สู่ประชาชน ได้กว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและได้ข้อคิดในการดำรงชีวิต

4. ด้านการศึกษา ให้ประชาชนได้ฟังหรืออ่าน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์
5. ด้านภาษา เป็นสื่อให้ภาษาท้องถิ่นดำรงอยู่ ซึ่งควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดก่อให้เกิดความรักถิ่น หวงแหนมาตุภูมิ และรักสามัคคีในท้องถิ่นของตน
6. ด้านสังคม ปลูกฝังการช่วยเหลือกัน การผูกมิตร มีมนุษยสัมพันธ์ และพึ่งพาอาศัยกัน ให้เข้าใจในค่านิยม โลกทัศน์ของแต่ละท้องถิ่นโดยผ่านทางวรรณกรรม
- 7 ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ได้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน ชื่อสถานที่ ในประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ ให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา และรายละเอียด เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น

8. ด้านประโยชน์ใช้สอย โดยการนำวรรณกรรมท้องถิ่นไปใช้ เช่น นำบทกล่อมเด็ก ไปใช้กับกล่อมเด็ก นำเพลงพื้นบ้านไปใช้ประกอบการแสดง หรือการนำตำรารักษาโรค ไปใช้ ประกอบอาชีพ

วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นวรรณกรรมที่มีการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า เช่น นิทาน เลี้ยงก้อม เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย คำบ่าเก่า (ภาษิต) คำอุ้วบ่าวอุ้วสาว เป็นต้น ด้วยเหตุที่วรรณกรรมมุขปาฐะนั้นถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า จึงมีความคลาดเคลื่อนของเนื้อเรื่องอยู่เสมอ เนื้อหาเรื่องราวอาจจะขาดหายไปบางตอน เพิ่มขึ้น หรือผิดเพี้ยนไปได้ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์และเสน่ห์ของวรรณกรรมมุขปาฐะ

ศูนย์วิจัยล้านนาคดี สถาบันวิจัยสังคมที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลคติชนวิทยา ได้แก่นิทานพื้นบ้าน นิทานปรัมปรา เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย เป็นต้น นั้น พบว่ามีข้อมูลนิทานพื้นบ้านมากที่สุด และในจำนวนนิทานเหล่านั้น สามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภทกว้าง ๆ คือ

1. นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องเล่าทั่ว ๆ ไป เช่น เรื่องผี เรื่องสัตว์ เรื่องคน อาจจะแทรกการสั่งสอนหรือให้คติเตือนใจ อาจจะนำเนื้อเรื่องมาจากวรรณกรรมลายลักษณ์เช่นชาดกเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น
2. นิทานอธิบายเหตุ/นิทานประจำถิ่น เป็นนิทานที่บอกเล่าความเป็นมา ที่มาของสิ่งต่าง ๆ หรือประวัติสถานที่ เช่น นิทานเรื่องจามเทวีขุนวิลังคะ ก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดลำพูน-เชียงใหม่ หรือนิทานเรื่องที่มาของชื่อแม่น้ำปิง หรือนิทานเรื่องทำไมหมาต้องชื่อหมา เป็นต้น
3. นิทานตลก หรือเลี้ยงก้อม จะมีเนื้อหาในการล้อเลียน เสียดสี ตลกขบขัน โดยมากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศ ไม่ว่าจะเป็นผัวเมีย ลูกเขยแม่ยาย พี่เขยน้องเมีย พระกับชี เป็นต้น

วรรณกรรมท้องถิ่นนั้นมีบทบาทสำคัญต่อผู้อ่านและชุมชนที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมเพราะมีบทบาทที่จะจรรโลงใจผู้อ่านเป็นสำคัญซึ่งในอดีตผู้ที่สามารถอ่านตัวอักษรเหล่านี้ได้ก็เห็นจะมีแต่ผู้ที่มีความรู้ผ่านการบวชเรียนมาก่อนซึ่งเป็นส่วนน้อยสิ่งเหล่านี้สะท้อนภาพการเรียนรู้ในอดีตได้เป็นอย่างดี “วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทต่อผู้อ่านและชุมชนที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมหลายประการ สังคมไทยในอดีตผู้อ่านออกเขียนได้ เป็นเพียงกลุ่มน้อยที่จำกัดในหมู่ผู้นำ พระภิกษุและผู้บวชเรียน ประชาชนทั่วไป

รับรู้วรรณกรรมต่าง ๆ โดยการฟังจากผู้อ่านหนังสือแตก (ชำนาญการอ่าน)” (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2530 : 10)

มีวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ความเป็นมาของชื่อ “แม่น้ำปิง” ประวัติการตักน้ำถวายสลาก แมงสีหุห้ำดา สาวหยอกพืหนาน นางแพะคำ นางหงส์คำ เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว ที่บ่งบอกหรือมีความซึ่ซัดของตัวบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีขั้นตอน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องการสืบทอดพระพุทธศาสนาในยุคแรกนั้นจะเป็นแบบมุขปาฐะ การสวดทรงจำด้วยปากเปล่า การจารจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงบนวัสดุต่าง ๆ การตีพิมพ์บนกระดาษ และการเก็บรักษาพระไตรปิฎกในรูปแบบดิจิทัล อันปรากฏมีในปัจจุบัน แต่กระนั้นวรรณกรรมมุขปาฐะก็ยังคงมีอยู่ซึ่งง่ายต่อการเข้าถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นมากกว่า ด้วยเหตุที่วรรณกรรมมุขปาฐะถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า จึงมีความคลาดเคลื่อนของเนื้อเรื่องอยู่เสมอ เนื้อหาเรื่องราวอาจจะขาดหายไปบางตอน เพิ่มขึ้นหรือผิดเพี้ยนไปก็ได้ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์และเสน่ห์ของวรรณกรรมมุขปาฐะ

2.2 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

วรรณกรรมมุขปาฐะ ที่พระภิกษุสงฆ์ มคทายก หรือผู้นำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะนำหลักธรรมมาประกอบการสาธยายในสถานการณ์นั้น ๆ หลักธรรมส่วนใหญ่จะเป็นคำสอนพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เป็นต้นว่า เบญจศีล เบญจธรรม ขรวาจาธรรม อิทธิบาทพรหมวิหาร กามโกศีสุข

เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล เบญจธรรมเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ท่านสอนว่าผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจา ก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 (อง.ปญจก. 22/172/227) ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม คือ

1. เว้นจากการฆ่าสัตว์
2. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย
3. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. เว้นจากการกล่าวคำเท็จ
5. เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย

องค์แห่งศีลข้อหนึ่ง ๆ เรียกว่า สิกขาบท ศีล 5 ข้อจึงเป็นสิกขาบท 5 ประการ รวมเรียกว่า

เบญจศีล

เบญจศีลมีเบญจธรรมเป็นของคู่กัน ความประพฤติที่เป็นส่วนดีงาม เป็นเครื่องอุดหนุนศีลให้่องใสซึ้ง มี 5 ข้อคือ

1. เมตตา กรุณา คู่กับศีลข้อที่ 1 เพ่งเมตตาจิตเป็นใหญ่ มีเมตตา กรุณา เพื่อแผ่ความสุขและช่วยเหลือ ผู้อื่นให้พ้นทุกข์

2. สัมมาอาชีวะ คู่กับศีลข้อที่ 2 มุ่งความประพฤติชอบธรรมในทรัพย์ของผู้อื่น มีสัมมาอาชีวะ หมั่นประกอบการเลี้ยงชีพในทาง ที่ชอบ

3. ความสำรวมในกาม คู่กับศีลข้อที่ 3 มุ่งความประพฤติมิให้ผิดประเวณีเป็นใหญ่ มีความสำรวมในกาม 2 ประการคือ

1. สหระสันโดษ ความยินดีด้วยภรรยาของตน สำหรับชาย

2. ปติวัตร ความจงรักในสามีของตนสำหรับหญิง

4. มีความสัตย์ คู่กับศีลข้อที่ 4 มุ่งความสัตย์เป็นใหญ่ มีความสัตย์ โดยอาการ 4 คือ

1. ความเที่ยงธรรมในหน้าที่

2. ความซื่อตรงต่อมิตร

3. ความจงรักภักดีในเจ้าของตน

4. ความกตัญญูในท่านผู้มีพระคุณ

5. ความมีสติรอบคอบ คู่กับศีลข้อที่ 5 มุ่งมิให้เสียความสำราญและความดี มีสติรอบคอบ โดย

อาการ 4

1. รู้จักประมาณในการบริโภค

2. ไม่เล่นเล่อในการทำงาน

3. มีสัมปชัญญะในการประพฤติตน

4. ไม่ประมาทในธรรม

พรหมวิหาร

พรหมวิหารเป็นธรรมประจำใจ เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว พึงแสดงออกภายนอกตามหลักความประพฤติ ของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว่าดวงจักษุพระพรหม 4 อย่าง (ที่. ม. 10/184/225) คือ

1. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมี ไฉตริ ต้องการช่วยเหลือให้ทำทุกคนประสบประโยชน์ และ สุข

2. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ไข้ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัด ความทุกข์ยาก เดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

3. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำ

ดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน

4. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง ที่ยวตรง ดูจตาข้าง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผล และความเที่ยงธรรม

สังคหัตถุ

สังคหัตถุ เป็นหลักการของบำเพ็ญการสงเคราะห์ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้ ช่วยด้วยถ้อยคำ ช่วยด้วยกำลังงาน ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา ที่เรียกว่า สังคหัตถุ 4 อย่าง (ที.ปา. 11/140/167) ดังต่อไปนี้

1. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำ สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

สาราณียธรรม

สาราณียธรรมเป็นหลักการแห่งการอยู่ร่วมในหมู่คณะด้วยดี ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกันเป็นหลักธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน 6 ประการ (ที.ปา. 11/317/257) คือ

1. เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรี และความหวังดี ต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือ กัน ทั้ง ต่อหน้าและลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือ กัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาตดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งงาม รักษาระเบียบวินัย ของส่วนร่วม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบ ร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

ผละ

ผละเป็นการสร้างเสริมภายในให้ทรงพลัง คือ มีกำลังที่เกิดจากคุณธรรมความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง จนไม่มีความหวาดหวั่นกลัวภัย เรียกว่า ผละ (ธรรมอันเป็นกำลัง มี 4 ประการ (อง.นวก. 23/209/376) กล่าวคือ

1. ปัญญาผละ **กำลังปัญญา** คือ ได้ศึกษา มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและกิจการที่ตนเกี่ยวข้อง ตลอดไปถึงสภาวะอันเป็นธรรมดาของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำการต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผล และสภาพความจริง

2. วิริยผละ **กำลังความเพียร** คือ เป็นผู้ประกอบกิจการทำหน้าที่การทำงาน ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ด้วยความบากบั่นพยายาม ไม่ได้ทอดทิ้งหรือย่อหย่อนท้อถอย

3. อนวัชชผละ **กำลังสุจริต** หรือกำลังความบริสุทธิ์ คือ มีความประพฤติและหน้าที่การงาน สุจริต ไร้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีข้อที่ใครจะติเตียนได้

4. สังคหผละ **กำลังการสงเคราะห์** คือ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เป็นสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน

จักร

จักรเป็นหลักการแห่งความเจริญ เป็นธรรมประดุจล้อทั้งสี่ที่จะนารถไปสู่จุดหมายปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งมี 4 ข้อ (อง.จตุกก. 21/31/41) คือ

1. ปฏฐูปเทสวาสะ **เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะสม** คือ เลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือแหล่งเล่าเรียนดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยแก่การศึกษาพัฒนาชีวิตการแสวงธรรมหาความรู้การสร้างสรรคความดีงาม และความเจริญก้าวหน้า

2. สปัริสุปัสสะยะ **เสาะเสวนาคณดี** คือ รู้จักเสวนาคบหาหรือร่วมหมุกกับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณ และผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงธรรมหาความรู้ ความก้าวหน้าองงาม และความเจริญโดยธรรม

3. อัตตสัมมาปณิธิ **ตั้งตนไว้ถูกวิธี** คือ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิต และการงานให้ตั้งงามแน่ชัด และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมาย แน่วแน่ มั่นคง ไม่พร่าส่าย ไม่ไกลเขื่อนแซ

4. ปุพเพกตปุญญตา **มีทุนดีได้เตรียมไว้** ทุนดีส่วนหนึ่ง คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด และ

ร่างกายดี เป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกส่วนหนึ่ง คือ อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุง ตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ฝึกฝนความชำนาญเตรียมไว้ก่อนแต่ต้น ซึ่งเมื่อมีเหตุต้องใช้ก็จะเป็นผู้พร้อมที่จะต้อนรับความสำเร็จสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุขและก้าวสู่ความเจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

อิทธิบาท

อิทธิบาทหลักการแห่งความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ซึ่งมี 4 ข้อ (ที.ปา. 11/231/233) คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และ ทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่ง กิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร
2. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้สิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอ่ย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ
3. จิตตะ เอาจิตฝึกฝน คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ
4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องเป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

ทิฐฐัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม

ทิฐฐัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม เป็นขั้นหาและรักษาสมบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฐฐัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ประการ (อง.อฎฐก. 23/144/289)

1. อุกุฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษา โภคทรัพย์และผลงาน ที่ ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย
3. กัลยณมิตรตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทาง เสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือ และมี คุณสมบัติ เกื้อกูลแก่อาชีพการงาน
4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค 4 (ที่.ปา. 11/197/202) ซึ่งเป็นหลักการของชั้นแจงจัดสรรทรัพย์ คือ

เอเคน โภคะ ฤณเขยย หนึ่งส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

ทวิหิ กมมํ ปโยชเย สองส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน

จตุตถํ นิธาเปยย อีกหนึ่งส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

ส่วนชั้นจับจ่ายกินใช้พึงเข้าใจและค้ำใจไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายาม แสวงหา รักษาและครอบครอง โภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหา และการมีทรัพย์สมบัติ ก็ปราศจากคุณค่า หาความหมายใด ๆ ไม่ได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วน แรกในข้อ ข. ตามหลัก โภคาทียะ (ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคะ หรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) 5 ประการ (อง.ปญจก. 22/41/48) ดังพุทธพจน์ว่า อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว

1. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

2. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

3. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย

4. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา 5 อย่าง

1. ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

2. อดิถิปละ ต้อนรับแขก

3. ปุพฺพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

4. ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น

5. เทวตพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

5. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา

เมื่อได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี

การใช้จ่ายใน 5 ข้อ นี้ มุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่าย ให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง มิใช่หมายความว่า ให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อ นอกจากนั้น ท่านมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่ายเป็นประจำสำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดสามารถ ก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีก

กามโมคีสสุข

กามโมคีสสุขเป็นหลักการแห่งการสร้างเสริมความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมีหรือความสุขที่ชาวบ้าน ควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนอยู่เสมอ เรียกสั้น ๆ ว่า สุขของคฤหัสถ์ (กามโมคีสสุข) 4 (อง.จตุกก. 21/62/91) คือ

1. อัถุสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมและอุ่นใจว่าตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

2. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยงและบำเพ็ญคุณประโยชน์

3. อนนสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจว่า เป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

4. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือความภูมิใจเอิบอ้อมใจว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรมเป็นหลักการแห่งการกำกับชีวิตปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ฆราวาสธรรม 4 ประการ (ขุ.สุ. 25/311/361) ดังนี้

1. สัจจะ ความจริง คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

2. ทมะ ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงามยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

3. ชันติ อุดหนุน คือมุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นใจไม่ทอดถอย

4. จาคะ เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทธิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

โลกธรรม

โลกธรรมเป็นหลักการแห่งการรู้ทันโลกธรรม รู้จักพิจารณา รู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะอันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในชีวิตที่อยู่ท่ามกลางโลก ซึ่งเป็นธรรมดาของโลกหรือความเป็นไปตามคติธรรมตา ซึ่งหมุนเวียนมาหาชาวโลก และชาวโลกก็หมุนเวียนตามมันไป 8 ประการ (อง.อฎฐก. 23/96/159) คือ 1. ได้ลาภ 2. เสื่อมลาภ 3. ได้ยศ 4. เสื่อมยศ 5. สรรเสริญ 6. นินทา 7. สุข 8. ทุกข์

โลกธรรม 8 จัดเป็น 2 ฝ่าย คือที่ขมน่าปรารณาน่าชอบใจคนทั่วไปอยากได้ เรียกว่า อិฏฐารมณฺ์ พวกหนึ่ง ที่ขมขื่น ไม่น่าปรารณา ไม่น่าพอใจ คนทั่วไปเกลียดกลัว เรียกว่า อนิฏฐารมณฺ์ พวกหนึ่ง แต่จะชอบใจอยากได้หรือไม่ก็ตาม โลกธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แก่ทุกคน ทั้งแก่ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา และแก่อริยสาวกผู้มีการศึกษา

กุลจิรัฏฐิธรรม

กุลจิรัฏฐิธรรม เป็นหลักการของการรักษาตระกูลให้คงอยู่ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่นคงตั้งอยู่ได้นาน เรียกว่า กุลจิรัฏฐิธรรม 4 อย่าง (อง.จตุกก. 21/259/337) คือ

1. นักรู้สึกเวทนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้
2. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
3. ปริमितปานโภชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้
4. อารีปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

อบายมุข

การละเว้นจากอบายมุขเป็นหลักการแห่งการปิดช่องทางที่เข้ามาของความเสื่อม หลีกเว้นความประพฤติที่เป็นช่องทางของความเสื่อมความพินาศ ซึ่งจะเป็นเหตุให้โรคทรัพย์ย่อยยับไป ที่เรียกว่า อบายมุข 6 ประการ (ที.ปา. 11/179/196) คือ

1. ดิตสุรยาณา ซึ่งมีโทษ ได้แก่ ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นขัด ๆ ก่อการทะเลาะวิวาท ทำลายสุขภาพ เสื่อมเกียรติเสียชื่อเสียง ทำให้แสดงด้าน ไม่รู้จักอาย ทอนกำลังปัญญา
2. เอาแต่เที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ ได้แก่ เป็นการไม่รักษาตัว เป็นการไม่รักษาลูกเมีย เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติเป็นที่ระวางสงสัยเป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือเป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก
3. จ้องจะดูการเล่น ซึ่งมีโทษ ทำให้การทำงานเสื่อมเสีย เพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง และเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ เช่น เดินรำที่ไหน ขับร้อง ดนตรีที่ไหน ไปที่นั่น
4. ไม่เว้นการพนัน ซึ่งมีโทษ ได้แก่ เมื่อชนะ ย่อมก่อเวร เมื่อแพ้ ก็เสียดายทรัพย์ที่เสียไป ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นขัด ๆ เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือถ้อยคำ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง และ ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้จะหาคู่ครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว
5. มั่วสุ่มมิตรชั่ว ซึ่งมีโทษทำให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบ ทั้ง 6 อย่าง คือ ได้เพื่อนที่ชักนำให้กลายเป็นนักการพนัน นักเลงผู้หญิง นักเลงเหล้า นักลวงของปลอม นักหลอกนักต้ม และนักเลงหัวไม้
6. มั่วแต่เกียจคร้าน ซึ่งมีโทษ ทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้าง ผัดเพี่ยงไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ้างไปทั้ง 6 กรณี ว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำงาน

มิตรแท้ มิตรเทียม

การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญ มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าและความเสื่อมของชีวิตอย่างมาก จึงควรทราบหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องมิตรที่เป็นข้อสำคัญ ๆ ไว้ในที่นี้จะแสดงเรื่องคนที่ควรคบ คนที่ไม่ควรคบ และหลักปฏิบัติต่อกัน ระหว่างมิตรสหาย ความเป็นมิตรเทียม พึงรู้จักมิตรเทียม เป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร (มิตรปฏิรูปก์) 4 ประเภท (ที.ปา. 11/192/201) ดังนี้

1. คนปกอลอก ขนเอาของเพื่อนไปขายเดียว (ทรชน)
2. คนดีแต่พูด (วจีบรม)

3. คนหัวประจบ (อนุปิยภามี) มีลักษณะ

4. คนชวนฉิบหาย (อปายสหาย)

ส่วนความเป็นมิตรแท้ รู้จักมิตรแท้จริง เป็นมิตรด้วยใจจริง (สุทมิตร) 4 ประเภท ดังนี้

1. มิตรอุปการะ (อุปการก) มีลักษณะ

2. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (สมานสุขทุกข์)

3. มิตรแนะนำประโยชน์ (อัครักขา)

4. มิตรมีใจรัก (อนุกัมปี)

กัลยาณมิตรธรรม

กัลยาณมิตรธรรมเป็นหลักการของความเป็นกัลยาณมิตร ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร มี 7 ประการ (อง.สตตก. 23/34/33) ดังนี้

1. ปิโย น่ารัก คือมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขาเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจ ผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2. ครุ น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่ง ได้และปลอดภัย

3. ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงความซาบซึ้ง มั่นใจ แลละภาคภูมิใจ

4. วตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วนกุขโม อุตุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อุตุนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. คมภีรยจ กถ กตดา แดลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จภูฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำในอธรรม คือไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

บุญกิริยาวัตร

บุญกิริยาวัตร เป็นหลักการแห่งการทำบุญ วิธีการทำบุญ วิธีที่ก่อให้เกิดบุญ เป็นการแนะนำช่องทางสำหรับการบำเพ็ญบุญกุศลในพุทธศาสนา จำแนกเป็น 3 อย่าง (อง.อภุฎก.23/126/245) คือ

1. ทานมัย ที่ตั้งแห่งการทำบุญ สำเร็จด้วยการให้ เป็นบุญเบื้องต้น เป็นบุญที่สามารถทำได้ง่ายที่สุด ในบรรดาบุญทั้งหลาย แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะทำงานง่ายเสียทีเดียว เพราะผู้จะให้ได้นั้น จำเป็นต้องกำจัดความตระหนี่ถี่เหนียวเสียให้ได้ จึงจะสามารถตัดใจให้ปันสิ่งของของตนเองแก่คนอื่นได้

2. สีส้ม ที่ตั้งแห่งการทำบุญ สำเร็จด้วยการรักษาศีล การรักษาศีลให้บริสุทธิ์นั้น เป็นบุญที่ยิ่งกว่าทานขึ้นมาอีก คือเป็นบุญที่สูงขึ้นมาอีก เพราะเป็นการชำระจิตใจให้ปราศจากความอาฆาตพยาบาท มีจิตใจอ่อนโยน มีความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ที่เรียบร้อย และศีลนี้เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการดำรงชีวิต เพราะช่วยให้เราสามารถใช้ชีวิตอย่างสงบสุข และสังคมรอบข้างก็สงบสุขไปด้วย

3. ภาวนามัย ที่ตั้งแห่งการทำบุญ สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา เป็นบุญที่มีอานิสงส์มากที่สุด แต่ก็ทำยากมากที่สุดเช่นเดียวกัน เพราะโดยปกติการใช้ชีวิตในโลกนั้น เราต้องดิ้นรนทำมาหากิน ต้องทำการงานหาเลี้ยงชีพ เวลาที่จะปฏิบัติภาวนาจึงมีน้อย ผู้ที่มุ่งบำเพ็ญภาวนาจริง ๆ จึงละทางโลก ออกบวชเป็นพระภิกษุ เพื่อที่จะได้มีเวลาในการปฏิบัติกรรมฐานให้มากยิ่งขึ้นนั่นเอง

ความกตัญญู

ความกตัญญู ความรู้อุปการะ อันผู้ใดผู้หนึ่งทำแล้วน้อยหรือมากก็ตาม โดยความระลึกถึงบ่อย ๆ บุญ ชื่อว่า มีอุปการะมากแก่สัตว์ทั้งหลาย เพราะป้องกันทุกข์มีทุกข์ในการเกิดเป็นสัตว์นรก เป็นต้นได้ (มจ.ค. 2/361) ซึ่งเป็นจิตสำนึกในบุญคุณหรือประโยชน์ที่ผู้อื่นมอบให้ ไม่ว่าจะเงินทอง สิ่งของ ความช่วยเหลือ การเลี้ยงดู ความปรารถนาดี ที่ทำให้ชีวิตใครสักคนรอดพ้นจากอุปสรรคปัญหา กลับมาใช้ชีวิตได้ตามปกติหรือบางครั้งอาจถึงแก่เกิดได้ ใครคนนั้นเป็นได้ทั้งพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ครูบาอาจารย์ เจ้านาย รุ่นพี่ เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งองค์กรที่ทำงานและประเทศชาติ จิตสำนึกนี้มีอยู่ในมนุษย์เท่านั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ความกตัญญูคือเครื่องหมายของคนดี” คนอกตัญญูจึงไม่ต่างจากสัตว์เดรัจฉาน ส่วนกตเวที หมายถึง การหาทางตอบแทนบุญคุณต่อผู้ที่มีพระคุณตามโอกาสและกำลัง การตอบแทนนั้นไม่จำเป็นต้องมอบให้เป็นเงินทองหรือสิ่งของ แต่อาจเป็นการตอบแทนด้วยร่างกาย รับประทานอาหาร คำพูดที่แสดงความสำนึกในพระคุณที่ออกมาจากใจ การเยี่ยมเยียนผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อแสดงความห่วงใย การดูแลและทำตัวให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่หรือการบวชเพื่อทดแทนพระคุณบุพการี (อารมณ์สุข : ออนไลน์)

กฎแห่งกรรม

การกระทำโดยมีเจตนาให้เกิดผลจากการกระทำนั้น และกรรมนี้เองเป็นเหตุปัจจัยกำหนดวิถีชีวิตของคนแต่ละคน ทั้งในทางดี และในทางชั่ว ตามนัยแห่งพุทธพจน์ (ขุ.สุ.25/382/457) ที่ว่า “โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนหมุดแห่งรถที่แล่นไปอยู่ ฉะนั้น” และพุทธพจน์ (ม.อ.14/596/382) ที่ว่า “ดูกรรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้” ปฏิเสธเหตุปัจจัยภายนอกที่จะดลบันดาลให้สรรพสัตว์ และสรรพสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป แต่ตรัสว่า ทุกสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัยรวมกันอย่างถูกส่วน สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปเมื่อเหตุปัจจัยแตกดับ กรรมแบ่งออกเป็น 2 อย่าง (อง.เอก./57-58/12-13) ตามเจตนาของผู้กระทำคือ

1. กุศลกรรม คือการกระทำ อันเกิดจากเจตนาดีหรือกุศลเจตนา ซึ่งมีวิบากหรือผลเป็นสุข

2. อุกุศลกรรม คือการกระทำ อันเกิดจากเจตนาไม่ดีหรืออกุศลเจตนา ซึ่งมีวิบากหรือผลเป็นทุกข์ กรรมทั้งสองประเภทนี้ จะให้ผลเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความหนักเบาของการกระทำ ถ้าการกระทำนั้นรุนแรงหรือที่เรียกว่า ครุกรรม หรือกรรมหนัก ก็ให้ผลเร็ว และถ้าการกระทำนั้นไม่รุนแรง หรือที่เรียกว่า พหุกรรมให้ผลช้ากว่าครุกรรม

จากแนวคิดดังกล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า คำสอนพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ที่นำมาประกาศสาธยายนั้นจะเกี่ยวกับการพัฒนาการ ได้พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น หลักธรรมในการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ปฏิบัติต่อโลกแห่งวัตถุอย่างได้ผลดี ให้ได้ปัญญา และคุณค่าที่เป็นประโยชน์ การพัฒนาศีล เช่น หลักเบญจศีล เบญจธรรม ได้พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม โดยอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างไม่เบียดเบียน อยู่กันด้วยไมตรี เป็นมิตร เกื้อกูลกัน การพัฒนาจิต เช่น หลักพรหมวิหาร โลกธรรม โภคีสุข ให้มีคุณสมบัติที่ดีงาม มีคุณธรรม ความเข้มแข็งมั่นคง และความสุข การพัฒนาปัญญา เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต ทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ เบิกบานผ่องใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา

2.3 การเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น ล้านนาในมิติใหม่

2.3.1 คุณค่าวรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมเป็นศิลปะแห่งการประพันธ์เรื่องราว คุณค่าโดยตรง ได้แก่ คุณค่าทางอารมณ์ คุณค่าทางภาษา และคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางอารมณ์ เป็นงานศิลปะ จึงมุ่งให้เกิดความเพลิดเพลินทางอารมณ์เป็นหลัก มีคุณค่าทางภาษา ใช้ภาษาในการถ่ายทอด และช่วยพัฒนาการใช้ภาษาในเวลาเดียวกัน และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของชนชาติ วัฒนธรรมของชนชาติก็ถูกจารึกอยู่ในวรรณกรรมด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของอลงกรณ์ พลอยแก้ว (2564) ที่ได้กล่าวว่าคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมไว้ว่า

1. คุณค่าทางอารมณ์ จุดหมายหลักของวรรณกรรมคือความเพลิดเพลินอารมณ์ ดังเช่นงานศิลปะอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกทางอารมณ์แก่ผู้รับรู้ วรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมแก่ผู้อ่าน ไม่ว่าจะมีความสุข ความเศร้า ความยินดี ความโกรธ ความตื่นเต้น หรือแม้แต่ความสงบ การมีอารมณ์ร่วมไปกับบทประพันธ์ของผู้อ่าน ขึ้นอยู่กับทักษะในการประพันธ์เรื่องของกวีผู้รจนา

2. คุณค่าทางปัญญา วรรณกรรมแทบทุกเรื่อง ล้วนมีเนื้อหาที่เป็นความรู้สอดแทรกอยู่เสมอ ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยปริยาย ทำให้เกิดปัญญาหากผู้อ่านขบคิดใคร่ครวญอย่างละเอียดถี่ถ้วน วรรณกรรมที่ให้ความรู้ในเรื่องศาสนา เช่น รามเกียรติ์ ไตรภูมิพระร่วง ลิลิตโองการแข่ง

น้ำ มหาเวสสันดรชาดก วรรณกรรมที่ให้ความรู้เรื่องการศึกษาสงคราม เช่น สามก๊ก ราชธาธิราช วรรณกรรมที่ให้อรรถประโยชน์ เช่น โคลงโลกนิติ เป็นต้น

3. คุณค่าทางศีลธรรม คุณค่าในการจรรโลงสังคม เมื่อคนมีความประพฤติอยู่ในศีลในธรรม หรือแม้จารีตประเพณีอันดี ก็ทำให้สังคมเกิดความผาสุก วรรณกรรมส่วนมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมเก่าแก่ มักจะเชิดชูคุณธรรมความดีของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านซึมซับความดีนั้น ๆ และประพฤติปฏิบัติ ตาม หรือแม้แต่ความประพฤติของตัวละครที่บางครั้งเลวทราม ก็ยังสามารถยกเป็นตัวอย่างที่ไม่ควร ปฏิบัติตามได้ เพราะตัวละครนั้น ๆ มักประสบชะตากรรมที่ไม่ดี

4. คุณค่าทางวัฒนธรรม วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ และยังเป็นบันทึกทางวัฒนธรรมที่บอกเล่าความรู้เกี่ยวกับคนรุ่นก่อน ทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ที่ผู้อ่านสามารถสืบสาวหรือเชื่อมโยงอดีตหรือรากเหง้าของตนเองได้ วรรณกรรมที่โดดเด่นในด้านวัฒนธรรม เช่น นิราศต่าง ๆ ของสุนทรภู่ ขุนช้างขุนแผน สวัสดิรักษา สุภาภิตสอน หลิง กายัพเห่ชมเครื่องคาวหวาน กายัพเห่เรือ เป็นต้น

5. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ แม้วรรณกรรมจะมีได้มุ่งให้อรรถแท้จริงทางประวัติศาสตร์อย่าง ถูกต้องตามจริง แต่วรรณกรรมหลายเรื่องก็ใช้อรรถแท้จริงทางประวัติศาสตร์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการ ประพันธ์ บางครั้งเราจดจำประวัติศาสตร์ได้จากการอ่านวรรณกรรม มากกว่าการอ่านพงศาวดารเสีย อีก วรรณกรรมที่เน้นบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย ลิลิตยวนพ่าย เป็นต้น หรือ แม้แต่วรรณกรรมที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทพและอมนุษย์อย่างรามเกียรติ์ ก็มีการศึกษากันว่า น่าจะ เป็นการแต่งเรื่องจากเค้าโครงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริง ในช่วงยุคที่ชนชาติอารยันอพยพเข้ามา ครอบครองพื้นที่ที่เป็นอินเดียในปัจจุบัน

6. คุณค่าทางจินตนาการ เนื่องจากวรรณกรรมเป็นเรื่องแต่งขึ้น โดยอาจจะอิงมาจากเรื่องจริง หรือไม่ได้ ทำให้ผู้แต่งต้องใส่จินตนาการที่กว้างไกลลงไปในงานประพันธ์ เมื่อผู้อ่านได้อ่าน วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ก็จะซึมซับจินตนาการของผู้แต่งและอาจจินตนาการต่อยอดออกไปได้อีกด้วย ซึ่งจินตนาการเป็นทักษะที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เราควรมี เพราะมีหลายต่อหลายครั้งที่จินตนาการได้ช่วย ให้เราก้าวออกจากกรอบความคิดเดิม ๆ ได้ ทำให้เราแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ วรรณกรรมไทยที่ได้รับการยอมรับว่าโดดเด่นด้านจินตนาการ ได้แก่ พระอภัยมณีของสุนทรภู่

7. คุณค่าทางทักษะเชิงวิจารณ์ การอ่านวรรณกรรมมาก จะทำให้เราพัฒนาทักษะในการ วิพากษ์วิจารณ์ เช่น เราเกิดความไม่เห็นด้วยกับเนื้อเรื่องหรือแนวคิดบางอย่างที่วรรณกรรมหนึ่ง ๆ เชิดชูว่าถูกต้อง อาจเป็นเพราะยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้ความเชื่อหรือค่านิยมของคนในสังคมหนึ่ง ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ในปัจจุบันเราอาจไม่เห็นด้วยกับการทำทานด้วยลูกและเมียของพระ เวสสันดร ในขณะที่คนสมัยก่อนอาจจะไม่รู้สึกละอายใจเมื่ออ่านเรื่องนี้ ทำให้เราเกิดความคิด วิพากษ์วิจารณ์ เป็นต้น

8. คุณค่าทางการใช้ภาษา วรรณกรรมถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยภาษา นอกจากคุณค่าด้านอื่น ๆ ที่จะถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นถัดไปแล้ว การใช้ภาษาในการประพันธ์ที่งดงามก็ได้รับการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ด้วยเช่นกัน การอ่านวรรณกรรมมาก จะทำให้เราจดจำกลวิธีการร้อยเรียงถ้อยคำที่สวยงามคมคาย และนำมาใช้พัฒนางานเขียนของตนเองได้ต่อไป

9. คุณค่าที่เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างวรรณกรรม และศิลปกรรมด้านต่าง ๆ วรรณกรรมที่แพร่หลายในสังคมชนชาติหนึ่ง ๆ มาเป็นเวลายาวนาน อดไม่ได้ที่จะส่งผลต่อวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่มีผู้แต่งตามอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงพื้นหลังของเรื่อง รูปแบบการดำเนินเรื่อง เป็นต้น อีกทั้งงานศิลปะด้านอื่น ๆ ที่ศิลปินบรรจงรังสรรค์ขึ้นด้วยความซาบซึ้งใจ ประทับใจในวรรณกรรมต้นแบบ วรรณกรรมของไทยที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีและวรรณกรรมอื่น รวมทั้งศิลปกรรมต่าง ๆ มากที่สุดก็คือ รามเกียรติ์นั่นเอง

ปัจจุบันวรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมลายลักษณ์ คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมในท้องถิ่นของตน ประกอบกับ ระบบการศึกษาในอดีตที่ผ่านมา กำหนดให้การศึกษาภาษาไทย และวรรณกรรมไทย ในโรงเรียน เน้นเฉพาะภาษาไทยกลาง และวรรณกรรม ของภาคกลางเท่านั้น ทำให้เยาวชนจำนวนมาก เลิกพูดภาษาถิ่นของตน ไม่สนใจเพลงพื้นบ้าน และอ่านวรรณกรรมท้องถิ่นไม่เข้าใจ ทั้งยังมีโอกาสน้อย ที่จะฟังพระเทศน์ หรืออ่านวรรณกรรมด้วยสำเนียงและทำนองท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เพราะวรรณกรรมท้องถิ่น นับเป็นมรดกภูมิปัญญา ที่สำคัญของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้แต่ละท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาของตนได้ และให้ความสำคัญ ต่อการเรียนการสอนภาษาถิ่น และวรรณกรรมท้องถิ่น โรงเรียนหลายแห่งในท้องถิ่น ได้เปิดสอนวิชาท้องถิ่นของเรา และวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้น อันจะทำให้การศึกษา วรรณกรรมท้องถิ่น และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นไปอย่างกว้างขวางขึ้น

2.3.2 การเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น

การเพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมมีความสำคัญต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีต วรรณกรรมมุขปาฐะมีบทบาทหน้าที่หลายประการในสังคม (ประคอง นิมมานเหมินท์, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน : เล่ม 31) เป็นต้นว่า

1. การเพิ่มคุณค่าเป็นเครื่องบันเทิงใจ วรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ในท้องถิ่นจัดว่าเป็นเครื่องบันเทิงใจที่สำคัญของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก นอกจากการฟัง การขับร้องและการเล่านิทานแล้วในท้องถิ่น ต่าง ๆ ในสมัยก่อนยังมีประเพณีการอ่านวรรณกรรมสู่กันฟังซึ่งมีในหลายโอกาส เช่น ในยามพักผ่อนหลังจากการทำงาน ในขณะที่อยู่ร่วมเป็นเพื่อนเจ้าภาพในงานศพ ในระหว่างอยู่ไฟของหญิงที่เพิ่งคลอดลูก ดังกล่าวข้างต้นผู้ที่อ่านหนังสือออกจะอ่านวรรณกรรมให้ผู้อื่นฟังเป็นทำนองเสนาะ กล่าวได้ว่าวรรณกรรมเป็นเครื่องบันเทิงใจของคนในท้องถิ่น

ทั้งในยามพักผ่อนที่จิตใจเบิกบานหรือในยามทำงานที่เคร่งเครียดคับขัน การเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นทำนองต่าง ๆ ด้วยกระแสเสียงที่ไพเราะ นอกจากทำให้ผู้ฟังอิ่มเอิบใจเพราะว่าได้กุศลผลบุญแล้วยังเป็นเหมือนมหรสพให้ความเพลิดเพลินอย่างหนึ่งของท้องถิ่น

2. การเพิ่มคุณค่าการให้ความรู้และคติในการดำเนินชีวิต วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่แต่งโดยผู้มีศรัทธาในศาสนาจึงมักชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสังคม โดยสอนให้ยึดมั่นในศีลธรรมปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ และความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข นอกจากนี้วรรณคดีท้องถิ่นบางเรื่องยังให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมนับว่ามีบทบาทในการส่งเสริมให้ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญของท้องถิ่นสืบทอดต่อไป

3. การเพิ่มคุณค่าในกระชับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น การขับร้องเพลงพื้นบ้าน การเล่านิทาน และการอ่านวรรณกรรมสู่กันฟังจัดว่าเป็นเครื่องกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและในชุมชนท้องถิ่นที่ดียิ่ง

นอกจากนี้แล้ววรรณกรรมยังการเพิ่มคุณค่าในด้านเศรษฐกิจที่สะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวธรรมชาติ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว แหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนจนถึงเป็นศูนย์การค้าชุมชน ดังที่กาญจนา คำผา (2562) กล่าวถึงวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อลวดลายผ้าไหมทำหน้าที่สะท้อนความเชื่อความคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ลวดลายเหล่านี้แสดงถึงให้เห็นบริบททางวัฒนธรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรท้องถิ่น ความเชื่อในศาสนา ค่านิยมของสังคม และรูปแบบวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้ ซึ่งสอดคล้องกับอรุณี ศรีรักษา และ กิตติสันต์ ศรีรักษา (2565) ได้สรุปถึงอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคเป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาทั้งในรูปแบบวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ ปรากฏในความเชื่ออันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สามารถพบเห็นร่องรอยความเชื่อได้ทั้งในเรื่องเล่า ตำนาน วรรณกรรม งานประติมากรรม จิตรกรรม อีกทั้งยังมีความเชื่อในปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณแม่น้ำโขงในวันออกพรรษาของทุกปี ซึ่งเป็นเครื่องช่วยเสริมแรงกระตุ้นให้เกิดเทศกาลที่มีชื่อของจังหวัด ดังนั้น พญานาคเป็นหนึ่งในกลไกในการแพร่กระจายและสืบสานวัฒนธรรมด้วยแนวคิดอำนาจแบบอ่อนของผู้ปกครองในบริบทของศาสนา ความเชื่อ ซึ่งเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องพญานาคเข้าไปในสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานและชาวหนองคายอย่างเหนียวแน่น นอกเหนือไปจากนั้น ปรากฏการณ์อันเกี่ยวเนื่องกับพญานาคยังได้ถูกเสริมเพิ่มเติมจากบทบาทเดิมมาสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดหนองคายโดยผู้บริหารปกครองท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นเตือนคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ จึงสามารถกล่าวได้ว่าพญานาคเปรียบได้กับกลไกการบริหารของผู้ปกครองทั้งในบริบทของศาสนาและบริบทการบริหารพัฒนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3.3 การจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับปาฐะท้องถิ่น

แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับปาฐะท้องถิ่น มีหลายแนวทาง หลายวิธีการ ซึ่งแนวทางทางการจัดการวรรณกรรมในรายวิชาการเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์ ในการศึกษายุค 4.0 (โรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม, 2560) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับปาฐะท้องถิ่นล้านนาท้องถิ่นในมิติใหม่ได้ ดังนี้

1. การค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน
2. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย
3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม
4. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควบคู่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. การถ่ายทอด ถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ
6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก
8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

การจัดการวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่นจำเป็นต้องมีเสริมสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นมีเป็นความรู้แฝงเร้นคือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้น อยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน ระดับของความรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ (กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ, 2553) คือ

1. ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้งซึ่งได้จากการได้เรียนมาก แต่เวลาทำงาน ก็จะไม่มั่นใจ มักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

2. ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How) เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้อสภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลาย ๆ ปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

3. ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why) เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

4. ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why) เป็นความรู้ในลักษณะของความศรัทธาเริ่มสร้างสรรค์ที่ซบตันมาจากภายในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรม ขึ้นมาใช้ในการทำงานได้

จากแนวคิดดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรมมุขปาฐะมีคุณค่าต่อมวลมหาประชาชนหลายประการ เช่น คุณค่าทางอารมณ์ เป็นงานศิลปะ จึงมุ่งให้เกิดความเพลิดเพลินทางอารมณ์เป็นหลักก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมแก่ผู้อ่าน ไม่ว่าจะมีความสุข ความเศร้า ความยินดี ความโกรธ ความตื่นเต้น มีคุณค่าในการจรรโลงสังคม เมื่อคนมีความประพุดอยู่ในศีลในธรรม หรือแม้จารีตประเพณีอันดี ก็ทำให้สังคมเกิดความผาสุก เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นจึงได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดให้แต่ละท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาของตนได้ วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่แต่งโดยผู้มีศรัทธาในศาสนาจึงมักชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสังคมอันเป็นการเพิ่มคุณค่าการให้ความรู้และคติในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญในการเพิ่มคุณค่าในด้านเศรษฐกิจที่สะท้อนถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว แหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนจนถึงเป็นศูนย์การค้าชุมชน

2.4 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

2.4.1 ประวัติความเป็นมา

จังหวัดเชียงใหม่มีชื่อที่ปรากฏในตำนานว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา ไทยมาตั้งแต่พระยามังรายได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1839 ซึ่งจะมีอายุครบ 727 ปี พ.ศ. 2566 และ เมืองเชียงใหม่ได้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องกันมาในประวัติศาสตร์ตลอดมา เชียงใหม่มีฐานะเป็นนครหลวงอิสระปกครอง โดยกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ประมาณ 261 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 1839 - 2100) พ.ศ. 2101 เชียงใหม่ได้เสียเอกราช ให้แก่กษัตริย์พม่าซึ่งบุเรงนอง และได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่านานร่วมสองร้อยปี จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงช่วยเหลือล้านนาไทยภายใต้ การนำของพระยาภาววิไลและพระยาจำบ้านในการทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่และเมืองเชียงแสน ได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนาพระยาภาววิไลเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ในฐานะ เมืองประเทศราชของกรุงเทพมหานครและมีเชื้อสายของพระยาภาววิไล ซึ่งเรียกว่าตระกูลเจ้าเจ็ดตนปกครองเมือง เชียงใหม่ เมืองลำพูนและลำปาง สืบต่อมาจนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้โปรดให้ปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชได้ยกเลิกการมีเมืองประเทศราชในภาคเหนือ จัดตั้งการปกครอง แบบมณฑลเทศาภิบาล เรียกว่า มณฑลพายัพ และเมื่อ พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับปรุง การปกครอง เป็นแบบจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนถึงปัจจุบัน

2.4.2 ลักษณะทางกายภาพ

จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย เส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,027 ฟุต (310เมตร) ห่างจาก กรุงเทพมหานคร 696 กิโลเมตร โดยมีส่วนกว้างที่สุดจากทิศตะวันออกถึงตะวันตก กว้างประมาณ 138 กิโลเมตร และส่วนที่ยาวที่สุด คือ จากทิศเหนือถึงทิศใต้ ยาวประมาณ 320 กิโลเมตร (ยาวมากที่สุดของประเทศ) มีพื้นที่ประมาณ 20,107.057 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,566,911 ไร่ มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 1 ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ 2 ของประเทศ รองจากจังหวัดนครราชสีมา จำแนกเป็น พื้นที่ป่าไม้ 8,755,504 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 69.67 พื้นที่ทางการเกษตร 2,980,973 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.74 และพื้นที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 830,434 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.59

พื้นที่โดยทั่วไป สภาพพื้นที่เป็นภูเขาและป่าละเมาะ มีที่ราบอยู่ตอนกลางตาม สองฟากฝั่งแม่น้ำปิงมีภูเขาสูงที่สุดในประเทศไทย คือ "ดอยอินทนนท์" มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 2,565 เมตร นอกจากนี้ยังมีดอยอื่น ๆ ที่มีความสูงรองลงมาอีกหลายแห่ง เช่น ดอยผ้าห่มปก (ความสูง จากระดับน้ำทะเลปานกลาง 2,285 เมตร) ดอยหลวงเชียงดาว (ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 2,170 เมตร) ดอยสุเทพ (ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,601 เมตร)

สภาพพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ภูเขา คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 80% ของพื้นที่จังหวัดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารไม่เหมาะต่อการเพาะปลูก และพื้นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบเชิงเขาทอดตัวในแนวเหนือ - ใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำสาละวิน ลุ่มน้ำกก-โขง และลุ่มน้ำปิง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการเกษตร

2.4.3 สภาพการเมืองและการปกครอง

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ 204 ตำบล และ 2,066 หมู่บ้าน มีประชากร จำนวน 1,785,791 คน แบ่งเป็นเพศชายจำนวน 863,373 คน และ เพศหญิงจำนวน 922,418 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 840,721 ครัวเรือน โดยอำเภอที่มีประชากร มากที่สุดได้แก่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ มีจำนวน 228,443คน รองลงมาคืออำเภอสันทราย มีจำนวน 139,173 คน และฝาง มีจำนวน 122,538 คน ตามลำดับ สำหรับอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอกัลยาณิวัฒนา มีจำนวน 6,164 คน รองลงมาคืออำเภอแม่ออน มีจำนวน 10,632 คน และอำเภอดอยหล่อ มีจำนวน 12,920 คน ตามลำดับ

ประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน 359,752 คน คิดเป็นร้อยละ 20.15 ของประชากรทั้งหมด โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้ ได้แก่ กะเหรี่ยง จำนวน 152,967 คน ซึ่งมีประชากรมากที่สุด รองลงมา ลาหู่ จำนวน 46,264 คน ม้ง จำนวน 27,388 คน ลีซู จำนวน 19,726 คน อาข่า จำนวน 10,349 คน ลัวะ จำนวน 3,756 คน และเมียง จำนวน 1,835 คน (ไม่ระบุชาติพันธุ์ จำนวน 97,467 คน

ส่วนราชการ/หน่วยงานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งสิ้น 411 แห่ง ประกอบด้วย หน่วยงานบริหารราชการส่วนกลาง จำนวน 166 แห่ง หน่วยงานราชการส่วนภูมิภาค จำนวน 34 แห่ง และ หน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่น จำนวน 211 แห่ง แบ่งเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 1 แห่ง เทศบาลนคร จำนวน 1 แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน 4 แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน 116 แห่ง และองค์การบริหาร ส่วนตำบล จำนวน 89 แห่ง

2.4.4 วัดสังกัดคณะสงฆ์ไทย

จังหวัดเชียงใหม่ มีวัดและสำนักสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์ไทย จำนวน 1,490 วัด สังกัดมหานิกาย จำนวน 1,386 วัด สังกัดธรรมยุติกนิกาย จำนวน 101 วัด สังกัดอนัมนิกาย 1 วัด วัดที่ไปรับพระราชทานวิสุงคามสีมา จำนวน 1,458 วัด เป็นพระอารามหลวง จำนวน 10 วัด ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีวัดมากที่สุด จำนวน 132 วัด ส่วนวัดในเขตอำเภอกัลยาณิวัฒนา มีน้อยที่สุด จำนวน 10 วัด ดังปรากฏตารางดังนี้

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลวัด/สำนักสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่

ลำดับ	อำเภอ	วัด/สำนักสงฆ์			วัดร้าง
		มหานิกาย	ธรรมยุติกนิกาย	อนัมนิกาย	
1	เมืองเชียงใหม่	132	4	-	110
2	สันป่าตอง	109	5	-	88
3	แม่แตง	91	16		13
4	พร้าว	83	7		30
5	ดอยสะเก็ด	81	5	-	36
6	หางดง	79	5	-	45
7	สารภี	78	2	-	134
8	สันทราย	76	4	-	19
9	สันกำแพง	73	5	-	36
10	ฝาง	71	6		32
11	แม่ริม	69	6	-	5
12	แม่อาว	53	5	-	51
13	จอมทอง	49	8	-	23
14	เชียงดาว	48	5	-	33
15	ดอยหล่อ	37	5	-	2
16	แม่วาง	37	5	-	1
17	ฮอด	36	-	-	4
18	สะเมิง	32	3	1	
19	ไชยปราการ	29	4	-	4
20	แม่แจ่ม	29	1	-	10
21	แม่อน	28	-	-	32
22	ดอยเต่า	25	-	-	2
23	เวียงแหง	15	-	-	25
24	อมก๋อย	11	-	-	-
25	กัลยาณิวัฒนา	10	-	-	10
	รวม	1,386	101	1	945

จากข้อมูลดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า เมืองเชียงใหม่ มีความเจริญรุ่งเรือง การเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองในอดีตส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และสังคมอย่างมาก เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและภูมิประเทศที่น่าทึ่งมาก ๆ ซึ่งทำให้เป็นจุดหมายที่น่าสนใจสำหรับการท่องเที่ยว และมีลักษณะและทิวทัศน์ที่ต่างกันในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามมาก ๆ และมีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายที่น่าสนใจ เช่น เมืองเชียงใหม่ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ภูเขาและธรรมชาติที่งดงาม และวัดเก่าที่มีความสำคัญมากในศาสนาพุทธไทยและประเพณีท้องถิ่น มีความสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม การมีจำนวนวัดมากเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและสังคมของพื้นที่

2.6 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ แก้วเปียง) (2560) ได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม ล้านนาค้าวสี่บทพระยาพรหมโวหาร พบว่า เนื้อหาในวรรณกรรมล้านนาค้าวสี่บทพระยาพรหมโวหาร ได้แก่ บทรอมถนัด บทเจตนา บทดวงสลด และบทมนเอนียง โดยทั้งสี่บทจะเป็นการบรรยายถึงความรัก ความห่วงหาอาลัยคนรักที่หนีจากไปโดยไม่บอกกล่าวให้รู้ล่วงหน้า ส่วนหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาค้าวพระยาพรหมโวหาร มีทั้งสิ้น 99 ประการ เช่น ถ้ามีเกลื่อ หินสัมผัสเนื้อสีหากเข้ม แดงงามบ่เปลื้องมาดเจ็กดินไฟหมากขาม สีหากตั้งงาม แต่ยามอยู่เบ้า หมายถึง ของดีย่อมมีดีอยู่ในตัวของมันเอง หรือ การบ่กิน บ่จ่างยู่ยันบ่ตดฮากตันงุนฮาน หมายถึง สิ่งใดที่เราไม่ชอบไม่พอใจแล้ว ใคร ๆ ก็ไม่สามารถที่จะยึดเหนี่ยวให้เราได้ หรือ เก็บผักหื้อเอาตึงเครือ เก็บป่าเชื้อหื้อเอาตึงขวั้น หมายถึง ทำอะไรให้เรียบร้อย อย่าเอาส่วนที่มีประโยชน์แล้วทิ้งส่วนอื่นไว้ สำหรับอิทธิพลของวรรณกรรมล้านนาค้าวสี่บทต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา พบว่า มีอิทธิพลใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านความเชื่อต่าง ๆ และด้านการปกครอง

สุนทร คำยอด และ สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธ์ (2559) ได้ทำศึกษา “อุดมการณ์ล้านนานิยม” ในวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือ พบว่า นักเขียนภาคเหนือได้ผลิตผลงานภายใต้อุดมการณ์ล้านนานิยมโดยการประกอบสร้างความเป็นล้านนาผ่านงานวรรณกรรม จำแนกได้ 6 ลักษณะคือ 1. ภาษา 2. ฉาก 3. ภูมิปัญญา 4. บุคคลในประวัติศาสตร์ 5. พระพุทธศาสนา 6. การเชื่อมโยงกับรัฐส่วนกลาง โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างจุดยืนให้กับ “ล้านนา” ภายใต้กระแสชาตินิยม

พระสามารถ จตสีโล ชุ่มใจ และคณะ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการองค์ความรู้ด้วยหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา” พบว่า

1. การจัดการองค์ความรู้ในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา หรือธัมมชาตา ทั้ง 12 เดือน ประกอบด้วย สุทธานุ ช้างฉัททันต์ มโหสถ ภูริทัตต์ อุทธรา พุทธโฆสา เนมิราช สารทมาณพ พุทธาภิเสก

สุวัฒน์สาม เวสสันตระ สัมภมิตร เป็นองค์ความรู้ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อและโลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์หว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ตั้งอยู่บนฐานปัญญา นิยมและจริยธรรมนิยม มีกระบวนการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงในสังคม ด้วยการแสดงอานิสงส์แห่งการประกอบกุศลกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา นำความรู้ในท้องถิ่นมาประยุกต์ เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีให้เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตแต่ละช่วงเวลาในรอบปี

2. หลักพุทธธรรมในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา ได้แก่อนุப்புพิงกา 5 ประกอบด้วย ทานกถา สীগถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา ทั้ง 12 เดือนสามารถวิเคราะห์ข้อสรุปได้แก่ด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนา ด้านการสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธ และด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม

3. คุณค่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา ด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ทานกถา สীগถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา สังคมล้านนายอมรับและสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับอานิสงส์ในพระพุทธศาสนา ด้านการสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น คัมภีร์ไบเบิลเป็นหนังสือที่บันทึกลายลักษณ์อักษรด้วยวิธีการตัวหนังสือลงบนใบของต้นลาน ด้านการปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธ การสร้างค่านิยมในการสร้างคัมภีร์ถวายวัด และการสร้างถาวรวัตถุอื่น ๆ และ ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม นักปราชญ์ล้านนาได้ส่งเสริมให้คนได้สร้างสรรค์สังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สนับสนุนให้คนทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ 4. รูปแบบการบูรณาการการจัดองค์ความรู้ด้วยหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา ได้แก่ ECPH: MODEL

คณิตเทพ ปิตุภูมิภาค และคณะ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “การขับขานวรรณกรรมล้านนา : จ้อย” พบว่า จ้อยเป็นการขับขานวรรณกรรมประเภทคร่าว หรือ คำว มีลีลา (เรียกว่าระบำ) ใช้สำหรับขับขาน 3 ประเภทได้แก่ ระบำวิงวอน ระบำโก่งเฮียวบง และระบำม้ายาไฟ บทความนี้นำจ้อยมาวิเคราะห์ โดยใช้องค์ความรู้ด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยาผสานกับองค์ความรู้ด้านภาษาศาสตร์เพื่อหาลักษณะเฉพาะของการจ้อยจากการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เขียนได้เสนอประเด็นสำคัญ 3 ประเด็นได้แก่ 1. การเอื้อนในการจ้อยมี 3 รูปแบบคือ การเอื้อนแบบเคลื่อนโน้ต การเอื้อนแบบลากยาว และการเอื้อนในคำ การเอื้อนพบอยู่ในการจ้อยระบำวิงวอนและระบำโก่งเฮียวบงซึ่งพบในตำแหน่งต่างกัน 2. ทำนองจ้อย มี 4 ประเภท ได้แก่ ทำนองหลัก ทำนองรอง ทำนองเสริม และทำนองเสียงซ้ำและ 3. การสร้างทำนองจ้อยมีความสัมพันธ์กับภาษาถิ่น โดยพบว่ามีความสัมพันธ์กันใน 3 รูปแบบคือ ทำนองที่เกิดจากการบังคับของวรรณยุกต์ ทำนองที่เกิดจากการสวนทางกันระหว่างทำนองและเสียงวรรณยุกต์ และ ทำนองที่เกิดอย่างอิสระ

ลภัสรินทร์ ฉัตรวังคีรี (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “ชุมชนทางชาติพันธุ์และศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้ากับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนาในวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ และพิบูลศักดิ์ ละครพล” พบว่า มาลา คำจันทร์ และพิบูลศักดิ์ ละครพล เป็นนักเขียนชาวล้านนาที่นำเสนอเรื่องราวทาง

วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของดินแดนล้านนาไว้ในวรรณกรรมได้อย่างน่าสนใจโดยนักเขียนทั้งสองคนได้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนา ใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การเชื่อมโยงตัวตนเข้ากับความเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์ การเชื่อมโยงเข้ากับการเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า และการสร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น การประกอบสร้างทั้งสามประเด็นนี้ทำให้ผลงานของนักเขียนทั้งสองมีความโดดเด่นในการนิยามความเป็นตัวตนของคนล้านนาได้อย่างชัดเจน

เจษฎา สอนบาลี (2565) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพิธีกรรมทางพุทธศาสนากับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยของจังหวัดลำพูนพบว่าประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมของชาวไทลื้อหรือยองพบหลักฐานในยุคที่ล้านนากาการพื้นม่านขับไล่พม่าออกจากล้านนาและกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองตอนเหนือลงมาสร้างบ้านแปงเมืองเรียกว่าเป็น “ยุคเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” ชาวไทยของทั้งเจ้านายและไพร่เมืองได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในล้านนาโดยเฉพาะเมืองลำพูนซึ่งพบหลักฐานประวัติศาสตร์ความเป็นมาว่า 200 ปีประเพณีพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวไทยของมีลักษณะคล้ายกันในกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไตบริเวณภูมิภาคลุ่มน้ำโขงอัตลักษณ์ความเชื่อที่มิเหตุผลแฝงด้วยกุศโลบายที่ปลูกฝังจากคำสั่งสอนในวรรณกรรมพิธีกรรมซึ่งสิ่งเหล่านี้กำลังจะเสื่อมสูญไปจากสังคมชาวไทยองงานวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลเอกสารลายลักษณ์ และข้อมูลมุขปาฐะจำนวน 6 ส่วน/พิธีกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ 1. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับส่วนรวม 2. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมระดับครอบครัว 3. กลุ่มประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญานและความตาย แนวทางในการฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรมพบว่ามี 5 แนวทางได้แก่ 1. ชาวไทยองต้องมีส่วนร่วมในการช่วยกันสร้างความตระหนักโดยการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่รุ่นสู่รุ่นต่อไป 2. ชาวไทยองควรมีแผนการจัดการวัฒนธรรมของตนเอง 3. ชาวไทยองควรอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนให้เกิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของตนเอง 4. ชาวไทยองควรมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ 5. ชาวไทยองควรพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสโดยใช้ปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดจากภายในและภายนอก ให้รู้จักสนใจในความเป็นชาวไทยองอัตลักษณ์ของชาวไทยองจะดำเนินต่อไปอย่างยั่งยืนสืบไปต้องไม่โดดเดี่ยวหรือโดดโผนบนทางหนทางวัฒนธรรมต่างระดับเพื่อนพี่น้องผองชาติพันธุ์จะร่วมกันปะมือสู้วิกฤตระบบล่มสลายของวัฒนธรรมชาติพันธุ์และวัฒนธรรมจอมปลอมหน้ากากแห่งการแสวงหาผลกำไรบนหนทางแห่งวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่กลุ่มผู้แสวงหาต้องการกำไรที่นิรันดรไม่มีที่สิ้นสุด

ราชนันท์ นิลวรรณภา และพิพัฒน์ ประเสริฐสังข์ (2559) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมชาตกพื้นบ้านอีสาน : ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ด้านความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรม พบว่า

ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางความเชื่อในวรรณกรรมชาตก กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา และสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผี มีการปฏิสัมพันธ์กับชีวิตของคนอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เกี่ยวข้องกับชีวิตตลอดเวลา ส่วนความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่มีใช้อยู่ในภาคอีสานเป็นองค์ความรู้ที่

ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพชนหลายรุ่น จนเกิดเป็นชุดความรู้ของกลุ่มบุคคลที่ได้ใช้ประโยชน์ด้านโหราศาสตร์ เพื่อจรรโลงสังคมและตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้เกิดการคลายความทุกข์ของผู้คนได้เป็นอย่างดี ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับนิมิตฝันและกลางสังหรณ์ เป็นความเชื่อที่ฝังแน่นในระบบโครงสร้างของชาวอีสาน ความฝันหรือกลางสังหรณ์ได้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคมอีสานปัจจุบันเป็นอย่างมาก

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาปรากฏดังนี้ ความเชื่อพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดก คือ ความเชื่อเรื่องบาปบุญ ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด บุญเพสันนิวาส ส่วนความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดก ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาและไสยศาสตร์ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตประเพณีและพิธีกรรมในวรรณกรรมชาดกกล่าวถึงวิถีชีวิตด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สะท้อนสภาพแวดล้อมของสังคมอีสานในด้านของสรรพสิ่งในธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่า รวมไปถึงลักษณะของไม้ดอกไม้ผลในป่า ซึ่งการดำรงอยู่ของชาวอีสานได้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยตลอด ส่วนระบบครอบครัวที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกพื้นบ้านอีสานนั้นมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ มีทั้งครอบครัวที่มีรูปแบบผัวเดียวเมียเดียว และระบบครอบครัวแบบผสมนั้นก็คือหัวหน้าครอบครัวสามารถมีภรรยาได้หลายคน ด้านอาชีพและการทำมาหากินชุมชนอีสานดั้งเดิมดำเนินชีวิตด้วยการผลิตแบบพึ่งพาตนเอง รวมไปถึงการพึ่งพาธรรมชาติอยู่เนื่อง ๆ

ส่วนวัฒนธรรมด้านการดนตรีการแสดงและการละเล่น แสดงถึงเห็นอัตลักษณ์ในการละเล่นและเสฟงันดนตรีของกลุ่มชนอีสานได้เป็นอย่างดีผ่านรูปแบบของความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม กล่าวคือ ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ นั้นได้ปรากฏภาพของการละเล่นและเสฟงันดนตรี ในส่วนของวัฒนธรรมด้านสิ่งของเครื่องใช้

เครื่องมือเครื่องใช้ของคนอีสานอย่างเด่นชัดอยู่สองส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือ เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ ก่องข้าว กระตืบข้าว กะดัง กะเปียน และตะกร้า ส่วนที่สอง คือเครื่องใช้ในการจับสัตว์ ได้แก่ เบ็ด ไช ข้อง หวัง อวน ต่าง ส่วนวัฒนธรรมด้านกาลเวลา การนับกาลเวลาของชาวอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกพื้นบ้านอีสานมีดังนี้คือ การนับเดือน นับวัน และนับยาม ซึ่งมีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของอีสานเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมของภาคกลาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันน่าภาคภูมิใจยิ่ง ส่วนวัฒนธรรมด้านประเพณีและพิธีกรรม อัตลักษณ์ของกลุ่มชนชาวอีสานว่าด้วยประเพณีและพิธีกรรมมีทั้งหมด 2 ประเด็นหลักดังนี้ ประเพณีและพิธีกรรมในรอบปี

รังสรรค์ จันต๊ะ (2558) ได้ศึกษาเรื่อง ภูมินามพื้นบ้าน: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า ชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนตั้งชื่อหมู่บ้าน ตามบริบทต่าง ๆ เช่น ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น บ้านเด่น บ้านดอน บ้านสันป่าสัก บ้านห้วยเกียง หุงข้าว

เนา ป่าไผ่ ตามอิทธิพลจากงานวรรณกรรม เช่น บ้านย่าพาย บ้านสะลวง (สรวงสุวรรณ) บ้านพระนอน บ้านลังกา ตามความชำนาญ ในการผลิต เช่น บ้านช่างฆ้อง ช่างแต้ม วัลลาย ร้อยพ้อม ตามวีรบุรุษ ประจำ ถิ่น เช่น บ้านสันต๊ะผาบ ตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น บ้านมอญ ร้องเม็ง สันนาเม็ง ตามลักษณะเด่นของหมู่บ้าน เช่น บ้านบ่อสร้าง บ้านน้ำบ่อหลวง บ้านบ่อค่าง เหล่านี้ เป็นต้น แต่ด้วยอิทธิพลจากอำนาจรัฐส่วนกลาง อันเป็นกลไกเชิงอำนาจของระบบการปกครองจากกระทรวงมหาดไทย ครู กลไกและอำนาจเชิงความรู้จาก การศึกษาสมัยใหม่ และเจ้าอาวาสวัด กลไกของความเชื่อและความศรัทธาทาง ศาสนา กลไกเหล่านี้มักเข้ามาชี้นำและครอบงำความคิดของชาวบ้าน ให้ดูถูก ตัวเองและท้องถิ่นว่าต่ำต้อย ล้าหลัง ไม่ทันสมัย ทำให้หมู่บ้านหลายแห่ง ที่มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นดั้งเดิม เปลี่ยนเป็นชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากความหมายเดิม หาความหมายไม่ได้ หรือผิดเพี้ยนไปจากรากฐานของความหมายเดิมออกไป รวมถึงการสร้างเรื่องราวแบบใหม่ขึ้นแทนที่เรื่องราวแบบพื้นบ้านดั้งเดิม เมื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นถูกรองรับ ทำให้ศักดิ์ศรีและอำนาจของท้องถิ่นอ่อนด้อยลง ย่อมส่งผลให้ความเป็นรัฐชาติ โดยรวมอ่อนด้อยลงไปด้วย การทำให้ท้องถิ่นเกิดจิตสำนึกและเชื่อมั่นในอำนาจและ ศักดิ์ศรีของตัวเอง ย่อมมีผลทำให้ความเป็นรัฐชาติโดยรวมเข้มแข็งและอยู่ร่วมกัน บนความหลากหลายทางวัฒนธรรม เกิดความสันติสุขร่มเย็นในที่สุดได้

บัวผิน ฝาแก้ว (2554) ได้ทำศึกษาการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่นโดยกระบวนการจัดการความรู้; Local Literary Learning by Using Knowledge Management Process พบว่า

1. ระดับความต้องการในการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่นโดยกระบวนการจัดการความรู้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มอันประกอบด้วย 1. ครูโรงเรียนบ้านเม็กดำ 2. ผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านเม็กดำ และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านเม็กดำ รวมทั้งสิ้น 193 คน เป็นเพศชาย 79 คน คิดเป็นร้อยละ 40.93 ของทั้งหมดในส่วนของอายุของผู้ตอบแบบสำรวจมีอายุอยู่ในช่วง 10-20 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.41 ของทั้งหมด ส่วนระดับการศึกษามีระดับการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43 ของทั้งหมด โดยส่วนใหญ่ต่างมีความต้องการให้จัดการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชน

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่น ใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ จำนวน 5 กิจกรรม ประกอบด้วย 1. เรื่องเล่าเร้าพลัง 2. การสกัดขุมความรู้ 3. การสังเคราะห์แก่นความรู้ 4. การบันทึกผลหลังการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ 5. การถอดบทเรียน 3. กระบวนการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่นโดยกระบวนการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่น มีกระบวนการในการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ

1. การศึกษาความต้องการการจัดการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่น
2. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อารยธรรมท้องถิ่น

3. กระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น

4. การประเมินกระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น

Butcher, A. (2013) ได้ทำการศึกษาวิจัยแห่งหลักไวยากรณ์ : อำนาจทางศาสนาและวาทกรรมการพัฒนาพุทธศาสนาในลาดัก พบว่า คำสอนทางพุทธศาสนาแบบทิเบตถ่ายทอดผ่านไวยากรณ์อันศักดิ์สิทธิ์ที่กำหนดให้กับบทความในศตวรรษที่ 7 ได้แก่ sum rtags (รากศัพท์ของไวยากรณ์ใน 30 เทียบกับ) แต่งโดยโรมี สัมโภตะ ซึ่งในอดีตเชื่อกันว่าเป็นการสำแดงของเทพสวรรค์มัญชุศรี ชาวทิเบตที่ถูกเนรเทศในขณะนั้นสนับสนุนการรู้หนังสือในไวยากรณ์นี้ในหมู่ฆราวาส แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบก็ตาม อย่างไรก็ตาม ทิวทัศน์ที่พวกเขาหิวมาลัยที่พูดภาษาทิเบต ภาษาถิ่นของภูมิภาคแตกต่างกันจากภูเขาลาดักอย่างมาก ภูมิภาคลาดักของอินเดียมีความเชื่อมโยงทางภาษากับทิเบต นักปฏิรูปการศึกษา SECMOL เริ่มจัดพิมพ์นิตยสารภาษาท้องถิ่น Ladags Melong เพื่อกระตุ้นความสนใจในคัมภีร์พื้นเมือง รูปแบบการใช้ภาษาของนิตยสารทำให้นักวิชาการทางพุทธศาสนาโกรธเคือง ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนรูปแบบการเขียนจะส่งผลให้ไวยากรณ์ศักดิ์สิทธิ์หมดไป SECMOL ได้แย้งว่าไวยากรณ์นั้นแยกจากศาสนา และวรรณกรรมในภาษาท้องถิ่นนั้นสามารถเข้าถึงได้มากกว่าสำหรับชาวลาดักส่วนใหญ่ จากการทำงานภาคสนามสิบห้าเดือน บทความนี้จะตรวจสอบความแตกแยกทางการเมืองวัฒนธรรม และศาสนาที่มีอยู่ในคำจำกัดความที่โดดเด่นของไวยากรณ์ผ่านประสบการณ์ความขัดแย้งในลาดัก

Potter, Kritchada (2018) ได้ทำศึกษาโครงการสอนตามวัฒนธรรมเพื่อการสอนภาษาไทยแก่ชาวต่างประเทศ พบว่า โปรแกรมนี้เป็นการผลิตผลงานการสอนภาษาและวัฒนธรรมไทยเข้าด้วยกัน โดยเชื่อว่าการเรียนรู้ร่วมกันจะช่วยให้เรียนรู้ภาษาที่สองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปรแกรมนี้ออกแบบมาเพื่อสอนการสื่อสารผ่านการพูดและการฟังสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ ชาวตะวันตกที่มีภาษาแม่เป็นภาษาอังกฤษหรือผู้ที่เข้าใจภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี เนื้อหาของภาษาและวัฒนธรรมในโปรแกรมนี้เน้นคำภาษาไทยตามความต้องการพื้นฐานของชีวิตประจำวันและรูปแบบเสียงและวากยสัมพันธ์ที่จำเป็น เนื้อหาของวัฒนธรรมไทยขึ้นอยู่กับความต้องการพื้นฐานของชีวิตประจำวันที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและรามเกียรติ์ โปรแกรมถูกออกแบบมาสำหรับผู้เรียนที่จะเสร็จสิ้นในเวลาอันสั้น ประกอบด้วย 15 หน่วย ซึ่งแต่ละหน่วยมีส่วนของภาษาและวัฒนธรรม แต่ละหน่วยได้รับการออกแบบให้เสร็จสิ้นภายในเวลาประมาณสองชั่วโมง บวกกับเวลาฝึกฝนเพิ่มเติม โปรแกรมนี้สามารถใช้ได้สามวิธี: ด้วยตนเอง กวดวิชา และในชั้นเรียนภาษาและวัฒนธรรมไทย โปรแกรมนี้เหมาะสำหรับชาวต่างชาติที่ต้องการความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมไทยก่อนมาเที่ยวประเทศไทย การออกแบบโปรแกรมการสอนนี้ขึ้นอยู่กับสี่ขั้นตอนของแนวทางระบบในการสอน: 1. การวิเคราะห์ 2. การสังเคราะห์ 3. การสร้างแบบจำลอง และ 4. การจำลอง ขั้นตอนการวิเคราะห์เริ่มต้นด้วยคำอธิบายสั้น ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในปัจจุบันระหว่างประเทศไทยและประเทศตะวันตก โดย

ชี้ให้เห็นว่าชาวต่างชาติที่มีการติดต่อทางธุรกิจกับประเทศไทยอาจพบว่ามีความสนใจในการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมไทยขั้นพื้นฐานก่อนเดินทางมาเยือนประเทศไทย ในปัจจุบันสื่อหรือวิธีการที่เหมาะสมในการสอนภาษาและวัฒนธรรมไทยแก่ชาวต่างประเทศในปัจจุบันมีน้อย ขั้นตอนการสังเคราะห์เป็นการออกแบบและพัฒนาโปรแกรมการสอนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและแนวปฏิบัติของการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง เทคโนโลยีการสอน ขั้นตอนการสร้างแบบจำลองประกอบด้วยการออกแบบองค์ประกอบและการนำเสนอเนื้อหาของโปรแกรม รวมถึงการจัดเนื้อหาของส่วนภาษาและวัฒนธรรมที่เลือกในแต่ละหน่วยให้เหมาะสมกับสื่อการสอนที่เหมาะสม การจำลองเกี่ยวข้องกับการประเมินโปรแกรมการสอนเพื่อให้แน่ใจว่าใช้งานได้จริงในสถานการณ์จริง

Limbert, Holly (2019) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ห้องสมุดสาธารณะ การประพันธ์ในท้องถิ่น และเอกลักษณ์ประจำภูมิภาค พบว่า วรรณกรรมที่ผลิตในท้องถิ่นในอเมริกาและสหราชอาณาจักรถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมมรดกทางวรรณกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และเอกลักษณ์ประจำภูมิภาคของสถานที่ที่พวกเขาตั้งอยู่ สิ่งนี้ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นการปลุกจิตสำนึกของชุมชน ความภาคภูมิใจร่วมกันในประเพณีท้องถิ่น และการรับรู้ถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของสถานที่ การวิจัยเพียงเล็กน้อยได้กล่าวถึงวิธีการบรรลุผลสำเร็จ วรรณกรรมระดับภูมิภาคที่ถือเป็นส่วนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเภทนิยายยอดนิยม หรือผลกระทบต่อชุมชนผู้ใช้ทั้งใน Jackson Mississippi และในสหราชอาณาจักร อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เน้นย้ำว่าการส่งเสริมและการมีส่วนร่วมกับนิยาย/วรรณกรรมที่ผลิตในท้องถิ่นหรือในระดับภูมิภาคโดยนักเขียนท้องถิ่น สำหรับบริการห้องสมุดสาธารณะทั้งในอเมริกาและสหราชอาณาจักร สิ่งนี้ถูกมองว่าเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์และเป็นบวกสำหรับชุมชนผู้ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการสร้างชุมชนที่เหนียวแน่น การรักษาเอกลักษณ์ของภูมิภาคและมรดกทางวรรณกรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้เผยให้เห็นว่าในขณะที่ทั้งสองบริการมีส่วนร่วมในวัตถุประสงค์นี้ ระบบ Jackson Hinds และบริการห้องสมุดสาธารณะในสหราชอาณาจักรอาจบิดเบือนความต้องการของชุมชนผ่านการส่งเสริมนิยายระดับภูมิภาคและวรรณกรรมท้องถิ่นบางประเภท สิ่งนี้สื่อให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่อาจเป็นอันตรายต่อการแสดงข้อมูลประชากรของผู้ใช้และสำหรับนักเขียนท้องถิ่นที่เขียนถึงและสำหรับพื้นที่ท้องถิ่นของตน

Nolan, Marie E. (2014) ได้ทำการศึกษาเรื่อง เนื้อหา ขอบเขต และวัตถุประสงค์ของการรวบรวมท้องถิ่นศึกษาในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในสหราชอาณาจักร พบว่า แม้ว่าวรรณกรรมและ 'ประเพณี' มีแนวโน้มที่จะทำให้การศึกษาในท้องถิ่นและทรัพยากรต่าง ๆ เทียบเท่ากับห้องสมุดสาธารณะ แต่เนื้อหาในท้องถิ่นสามารถพบได้ในคอลเล็กชันส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม มีข้อเสนอแนะว่าการละเลยโดยสัมพันธ์ต่อการรวบรวมในท้องถิ่นนอกภาครัฐนั้นไม่มีเหตุผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงศักยภาพในการเข้าถึงเนื้อหาที่กว้างขึ้น ซึ่งแนวทางที่ครอบคลุมมากขึ้นสำหรับทรัพยากรในท้องถิ่นอาจเอื้ออำนวย การวิจัยยังตั้งข้อสังเกตว่าคำว่า 'ท้องถิ่น' ตามที่กำหนดโดย

ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของเนื้อหาที่จัดเก็บไว้ในคอลเลกชันต่าง ๆ เปิดให้ตีความได้หลากหลายอย่างมีนัยสำคัญ ตั้งแต่วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยไปจนถึงหนึ่งประเทศหรือมากกว่านั้น (เช่น อังกฤษและเวลส์). แม้ว่าผู้เขียนบางคนได้กล่าวถึงความซับซ้อนของการนิยามคำว่า 'ท้องถิ่น' แต่ประเด็นนี้ส่วนใหญ่ยังคงไม่ได้รับการตรวจสอบในวรรณกรรม ซึ่งคำเหล่านี้มักจะขึ้นอยู่กับความเข้าใจโดยปริยายเพียงเล็กน้อยว่า 'ท้องถิ่น' หมายถึงอะไรในบริบทใดก็ตาม

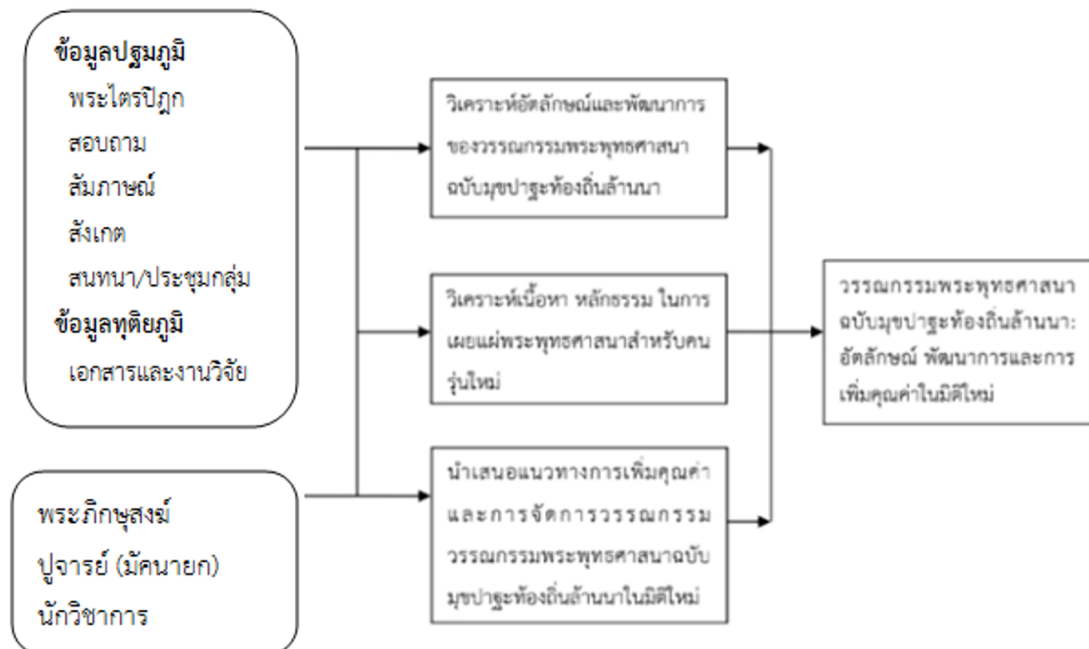
Sun, Minyan (2018) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์สามส่วนระหว่างเวลา อัตลักษณ์ และภาษาในผลงานของ Julio Cortázar, Marcelo Cohen และ Nāgārjuna พบว่า ในขณะที่นักวิชาการในปัจจุบันรับทราบถึงอิทธิพลของแนวคิดทางพุทธศาสนาที่มีต่อนวนิยายของ Julio Cortázar การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์เกี่ยวกับองค์ประกอบนี้ของงานของเขามักไม่เกี่ยวข้องกับความคิดทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง พุทธศาสนามีลักษณะที่ลึกซึ้งหรือเป็นตำนานเมื่ออ่านเกี่ยวกับผลงานของกอร์ตาซาร์ วิธีการนี้นำไปสู่การอ่านแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างสูงของ 'ศูนย์กลาง' ใน Rayuela (1963) ไม่เพียงพอ ซึ่งสัญลักษณ์ซึ่งทำให้เกิดดุลยภาพเชิงพลวัตอาจประสบความสำเร็จมากกว่าในการสำรวจโดยอ้างอิงถึงปรัชญาทางพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิด นักเขียนชาวอาร์เจนตินา Marcelo Cohen ได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับแนวคิดทางพุทธศาสนาในผลงานของเขาเช่นกัน Buda (1990) ซึ่งเป็นชีวประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีตเป็นพยานถึงความสนใจนี้ อย่างไรก็ตาม อีกครั้ง ประเด็นนี้ไม่ได้รับความสนใจอย่างเต็มที่จากการศึกษาเชิงวิพากษ์ เมื่อพิจารณาถึงความสำคัญของการใช้คำปฏิเสธในวรรณกรรมของโคเฮน การเปรียบเทียบโคเฮนกับพุทธปรัชญาสามารถเสริมความเข้าใจของเราในแง่มุมต่าง ๆ ของผลงานของเขา เช่น การปฏิบัติต่อความสัมพันธ์ ข้าพเจ้าเลือกที่จะเปรียบเทียบนักเขียนชาวอาร์เจนตินาทั้งสองกับนักปรัชญาชาวพุทธชาวอินเดีย นาคารจุนา ซึ่งถือว่าเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียน Madhyamaka ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับทฤษฎี 'ความว่างเปล่า' ปรัชญาของนาคารจุนาถูกอ้างอิงถึงโดยตรงในบทกวี 'Canción de Gautama' ของ Cortázar และ Buda ของ Cohen และแจ้งข้อความอื่น ๆ ของนักเขียนเหล่านี้จำนวนหนึ่ง เนื้อหาหลักของวิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็นสามส่วน สิ่งเหล่านี้จะตรวจสอบความสัมพันธ์สามส่วนระหว่างเวลา เอกลักษณ์ และภาษา โดยแต่ละส่วนจะมุ่งเน้นไปที่หนึ่งในสามด้านนี้ตามลำดับ สามบทและผู้แต่งสามคนจะถูกดึงมารวมกันเพื่อสร้างการอ่านใหม่เกี่ยวกับบทบาทของการปฏิเสธ

จากผลงานวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่า วรรณกรรมมุขปาฐะมีส่วนช่วยสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อของคนล้านนาผ่านการบรรยายและการเชื่อมโยงกับสถานที่และสังคมของพวกเขาในภาคเหนือ ข้อมูลเหล่านี้อาจนำไปสู่การเข้าใจครอบคลุมและนานาประการเกี่ยวกับวรรณกรรมและวัฒนธรรมของภาคเหนือในอดีตและปัจจุบันด้วยกัน โดยการสร้างจุดยืนและองค์ความรู้ในเรื่องล้านนาให้กับผู้ฟัง ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงสร้างความรู้และความเข้าใจในความสำคัญของความเป็นล้านนาในท้องถิ่น ทั้งนี้

เป้าหมายสุดท้ายของงานวรรณกรรมคือการสร้างสังคมที่มีความสันติสุข โดยการร่วมมือกันในกิจกรรม สาธารณะ การรักษาและสืบทอดประเพณี และการรับรู้ถึงความสำคัญของความสามัคคีและความเป็นอันเอกลักษณะของชุมชนล้านนา

2.7 สรุปกรอบแนวความคิด

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พื้นที่วิจัย คือ จังหวัดเชียงใหม่ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอด้วยตาราง และอธิบายเพิ่มเติม สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์หาคำถามปลายเปิดด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลังจากนั้นทำการสังเคราะห์ สรุปจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา มุ่งพัฒนาและสร้างนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ในล้านนา คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

แผนภูมิ : กรอบการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมูขุปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ให้ครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

- 3.1 ประชากรที่ศึกษา
- 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรในการวิจัย คือ พระนักเทศน์ ปู่จารย์ (มัคนายก) ที่ประจำวัดต่างๆ 25 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 1,458 วัด และนักวิชาการด้านวรรณกรรมท้องถิ่น

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม คือ พระนักเทศน์ และปู่จารย์ (มัคนายก) ที่ประจำแต่ละวัด ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1,458 รูป/คน ได้ใช้สูตรการคำนวณขนาดตามตารางของ Krejcie & Morgan จำนวน 304 รูป/คน

2. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ คือ ผู้มีส่วนสำคัญในการเผยแผ่วรรณกรรมมูขุปาฐะแบบท้องถิ่นล้านนา ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย

- 2.1 พระภิกษุสงฆ์ผู้รอบรู้ชำนาญการในการเทศนาธรรมพื้นเมือง และมีความเชี่ยวชาญในวรรณกรรมล้านนา โดยเฉพาะวรรณกรรมมูขุปาฐะ เป็นที่รู้จักของประชาชน จำนวน 2 รูป

- 2.2 ปู่จารย์ (มัคนายก) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดประจำหมู่บ้าน และได้รับเชิญให้นำประกอบพิธีกรรมตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง 2 คน

- 2.3 นักวิชาการ ผู้มีความรอบรู้ด้านวรรณกรรมมูขุปาฐะทางพระพุทธศาสนา จากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ 2 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้ทราบและให้ความยินยอมในการเก็บข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเป็นความลับ และนำเสนอผลงานวิจัยในภาพรวม

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้ใช้เครื่องมือ 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นนักเทศน์ และปุจฉารีย์ (มีคณาภ)

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับผู้มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่วรรณกรรมฉบับมุขปาฐะแบบท้องถิ่นล้านนา

1. เครื่องมือแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ เป็นหลักแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2 ร่างแบบสอบถามเพื่อให้ครอบคลุมและตอบวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อที่ปรึกษาในการใช้สำนวนภาษา ตลอดจนพิจารณาถึงความเหมาะสมทั่วไปของแบบสอบถาม โดยให้ครอบคลุมถึงรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ของแบบสอบถาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 ท่าน คือ

1. พระครูวิฑิตศาสนทร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2. พระณัฐกร ปฏิภาณเมธี, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

3. รองศาสตราจารย์ อัครชัย ชัยแสวง อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องและความครอบคลุมเนื้อหา ความกะทัดรัดชัดเจนของคำถามกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency = IOC) โดยใช้เกณฑ์พิจารณาตัดสิน ดังนี้

1. ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.6 แสดงว่า คำถามวัดตรงตามเนื้อหา

2. ค่าดัชนีความสอดคล้องต่ำกว่า 0.6 แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา

3. ถ้าคำถามนั้นวัดไม่ตรงตามเนื้อหา ได้ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ แล้วนำมาแก้ไขให้คำถามนั้น ๆ มีความสอดคล้องตามเนื้อหา โดยใช้สูตรการหาค่าดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

$\sum R$ หมายถึง รวมค่าน้ำหนักของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดที่ตอบ

จากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ แล้วนำมาแก้ไขให้คำถามนั้น ๆ มีความสอดคล้องตามเนื้อหา

4. นำมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วนำไปทดลองใช้ (Try -out) จำนวน 30 คน กับ พระภิกษุสงฆ์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ได้ =0.875

ขั้นตอนที่ 5 นำไปใช้เก็บข้อมูลจริง โดยคณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับ คนรุ่นใหม่ นาคารของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรม วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

โดยกำหนดค่าตัวแปรที่เป็นคำถามมาตราส่วน โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

เกณฑ์ที่ใช้กำหนดการให้น้ำหนักคะแนน (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548, หน้า 77) ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	มีค่าเท่ากับ	5 คะแนน
เห็นด้วยอย่างมาก	มีค่าเท่ากับ	4 คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3 คะแนน
เห็นด้วยน้อย	มีค่าเท่ากับ	2 คะแนน
เห็นด้วยน้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1 คะแนน

เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความ ดังนี้

คะแนน	4.50 - 5.00	หมายถึง	มากที่สุด
คะแนน	3.50 - 4.49	หมายถึง	มาก
คะแนน	2.50 - 3.49	หมายถึง	ปานกลาง
คะแนน	1.50 - 2.49	หมายถึง	น้อย

คะแนน 1.00 - 1.49 หมายถึง น้อยที่สุด

ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือในการวิจัยแบบสอบถามนำมาวิเคราะห์ในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่

1. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับขปาฐะท้องถิ่นล้านนา
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

การสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตการวิจัยและการนิยามศัพท์ปฏิบัติการ โดยได้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบ่งเป็นออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

ตอนที่ 4 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมแนบเอกสารที่เป็นเครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เตรียมตัวและกำหนดเวลาในการให้สัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยนำเครื่องมือไปเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่กำหนดไว้ พร้อมเตรียมอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ เช่น เทปบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้ว ทำการถอดเทปบันทึกเสียง แล้วนำมาวิเคราะห์ประมวลผล ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัยและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในกรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยได้เก็บเพิ่มเติมในภายหลังจากกลุ่มเป้าหมาย ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลพร้อมกับการสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดที่กำหนดในการวิจัย และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังที่ได้สรุปตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอน	วิธีดำเนินการ	ผลลัพธ์
ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูล เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน สร้างกรอบแนวคิด สร้างเครื่องมือในการวิจัย ตรวจสอบเครื่องมือ	กรอบแนวคิด เครื่องมือการวิจัย
ขั้นที่ 2 วิเคราะห์อัตลักษณ์แลพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา	เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	อัตลักษณ์แลพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1)
ขั้นที่ 3 วิเคราะห์เนื้อหาหลักธรรม และสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่	จากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลแบบสอบถาม	เนื้อหา หลักธรรม และสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2)
ขั้นที่ 4 นำเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่	สัมภาษณ์และสัมภาษณ์กลุ่มย่อย	แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ (วัตถุประสงค์ข้อที่ 3)

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เมื่อได้ข้อมูลจากแบบสอบถามแล้วจึงได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบในแบบสอบถาม แล้วลงรหัส บันทึกข้อมูลลงเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อประมวลผลด้วยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงอัตลักษณ์ พัฒนาการของวรรณกรรมเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมในมิติใหม่ สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ดังนี้

1.1 สถิติในการใช้วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ

1.2 สถิติในการใช้วิเคราะห์อัตลักษณ์ พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา และเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ คือ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สูตรการหาค่าร้อยละ

$$P = \frac{F \times 100}{n}$$

เมื่อ

P แทน ร้อยละ

F แทน ความถี่ที่ต้องการแปลค่าให้เป็นร้อยละ

n แทนจำนวนความถี่ทั้งหมด

สูตรการหาค่าเฉลี่ย

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

N แทน จำนวนกลุ่มเป้าหมาย

สูตรการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เมื่อ

S แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

n แทน จำนวนคู่ทั้งหมด

X แทน คะแนนแต่ละตัวในกลุ่มข้อมูล

$\sum x$ แทน ผลรวมของความแตกต่างของคะแนนแต่ละคู่

$$S. D. = \sqrt{\frac{\sum f(x - \bar{x})^2}{n}}$$

สูตรหาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อใช้แปลความหมายของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ตามตอนที่ 1 (ข้อ 1-5) การนำเสนอข้อมูลโดยใช้ตารางแจกแจงความถี่ (Frequency Table)

$$\text{สูตร} \quad P = \frac{F \times 100}{n}$$

เมื่อ

P แทน ร้อยละ

F แทน ความถี่ที่ต้องการแปลค่าให้เป็นร้อยละ

n แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

สูตรค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic mean หรือ \bar{X}) เพื่อใช้แปลความหมายของข้อมูลต่าง ๆ โดยใช้ในแบบสอบถามตอนที่ 2 ตอนที่ 3 และ ตอนที่ 4

$$\text{สูตร} \quad \bar{X} = \frac{\sum x}{n}$$

เมื่อ \bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย

$\sum x$ แทน ผลรวมของข้อมูลทั้งหมด

n แทน จำนวนข้อมูล

สูตรความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation หรือ S.D.) เพื่อใช้แปลความหมายของข้อมูลต่าง ๆ โดยใช้ในแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ตอนที่ 3 และ ตอนที่ 4

$$\text{สูตร} \quad \text{S.D.} = \frac{\sqrt{n \sum x^2 - (\sum x)^2}}{n(n-1)}$$

เมื่อ S.D. แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

X แทน คะแนนแต่ละ ในกลุ่มตัวอย่าง

$n-1$ แทน จำนวนตัวแปรอิสระ

n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

$(\sum x)^2$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง

$\sum x^2$ แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวยกกำลังสอง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จะใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ผ่านการจัดระเบียบแล้วมาทำการวิเคราะห์ ซึ่งใช้แผนภูมิเป็นเครื่องมือในการช่วยวิเคราะห์เพื่อให้ทราบความเกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

2.2 นำข้อมูลย่อย ๆ ต่าง ๆ ที่ได้คัดแยกและจัดระเบียบแล้วมารวมกันเป็นกลุ่ม ๆ (Clustering) ตามลักษณะของความเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กัน

2.3 ตีความ (Interpretation) และสรุปความ (Conclusion) จากข้อมูลที่ค้นคว้ามาเพื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ รวมทั้งแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมในมิติใหม่

คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาด้วยการอธิบายถึงความเกี่ยวเนื่องกัน ความสัมพันธ์กันระหว่างข้อมูลย่อยๆ ต่างๆ ตามเนื้อหาและประเด็นเดียวกันแต่บริบทแตกต่างกันเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาให้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในแง่ต่างๆ อันเป็นการวิเคราะห์ออกมาในรูปเชิงพรรณนา ตามหมวดหมู่ในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้แล้วนำเสนอรายงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 5 บท คือ

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

เมื่อนำเสนอรายงานวิจัยแล้วนำมาแก้ไข เขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ตามที่ปรึกษาได้แนะนำไว้

ส่วนการนำเสนอบทความวิชาการ เป็นการนำเสนอผลการวิจัยอย่างเป็นระบบในวารสารระดับนานาชาติ และระดับชาติที่ฐาน TCI กลุ่ม 1 โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ หรืออื่นใดตามที่วารสารนั้น ๆ กำหนดไว้

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา 2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ 3. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือ คือแบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระนักเทศน์ จำนวน 152 รูป และปุजारย (มัคทายก) จำนวน 152 รูป ที่ประจำวัด ในจังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำมาวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล เพื่อคำนวณหาค่าสถิติต่าง ๆ และทำการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล กับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ 1. พระภิกษุสงฆ์ผู้รอบรู้ชำนาญการในการเทศนาธรรมพื้นเมือง และมีความเชี่ยวชาญในวรรณกรรมล้านนา โดยเฉพาะวรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นที่รู้จักของประชาชน จำนวน 2 รูป 2. ปุजारย (มัคทายก) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดประจำหมู่บ้าน และได้รับเชิญให้นำประกอบพิธีกรรมตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นที่รู้จักของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง 2 คน 3. นักวิชาการ ผู้มีความรอบรู้ด้านวรรณกรรมมุขปาฐะทางพระพุทธศาสนา จากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในจังหวัดเชียงใหม่ 2 คน โดยการเลือกเฉพาะเจาะจงพร้อมทั้งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ตอน คือ

4.1 ปัจจัยส่วนบุคคล

4.2 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

4.3 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

4.4 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

4.1 ปัจจัยส่วนบุคคล

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ พระนักเทศน์ จำนวน 152 รูป และปุजारย (มัคทายก) จำนวน 152 รูป ที่ประจำวัด ในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งหมด จำนวน 304 รูป/คน ซึ่งมีลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานภาพ		
พระภิกษุสงฆ์	152	50.0
ไม่เกิน 20 พรรษา	29	58.0
มากกว่า 20 พรรษา	21	42.0
ปุ่จารย์ (มัคทายก)	152	50.0
2. ภูมิลำเนาเดิม		
จังหวัดเชียงใหม่	175	57.7
จังหวัดอื่น ๆ	129	42.3
3. อายุ		
ไม่เกิน 40 ปี	133	43.59
41-50 ปี	82	26.92
มากกว่า 50 ปี	90	29.49
4. วุฒิการศึกษาทางโลก		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	47	15.4
ปริญญาตรี	140	46.2
สูงกว่าปริญญาตรี	117	38.5
5. วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมตรี	27	9.0
นักธรรมโท	23	7.7
นักธรรมเอก	253	83.3
เปรียญธรรม 1-2, 3 ประโยค	58	19.2
เปรียญธรรม 4, 5, 6 ประโยค	50	16.6
เปรียญธรรม 7, 8, 9 ประโยค	19	6.4
ไม่ได้เป็นเปรียญธรรม	175	57.7

จากตารางที่ 4.1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 304 มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 57.7 อายุไม่เกิน 40 ปี ร้อยละ 43.59 รองลงมา อายุมากกว่า 50 ปี ร้อยละ 29.49 สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 46.2 สูงกว่าปริญญาตรี 38.5 ได้นักธรรมเอก ร้อยละ 83.3 รองลงมา

นักธรรมตรี ร้อยละ 9.0 ไม่ได้เป็นเปรียญธรรม ร้อยละ 57.7 รองลงมา ได้เปรียญธรรม 1-2, 3 ประโยค ร้อยละ 19.2

1.2 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ฉบับมูขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จำนวน 6 รูป/คน ดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

1. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 เป็นพระภิกษุจำพรรษาอยู่วัดที่อยู่ในเขตอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อายุ 59 ปี อุปสมบทมา 49 พรรษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีความชำนาญในการเทศนา ธรรมแบบพื้นเมืองล้านนา เป็นพระธรรมกถึกน้ำเสียงดังกังวาล น้ำเสียงไพเราะน่าฟัง มีความรู้ด้านตัวเมือง อักษรล้านนา เป็นผู้สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีล้านนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องมูขปาฐะพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน

2. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 เป็นพระภิกษุจำพรรษาอยู่วัดที่อยู่ในเขตอำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่ อายุ 42 ปี อุปสมบทมา 22 พรรษา สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศาสนศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีความ ชำนาญในการเทศนาธรรมแบบพื้นเมือง มีความรอบรู้ในทำนก้อม ได้รับนิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และศาสนาตั้งเดิมตามความเชื่อของท้องถิ่นล้านนา ทั้งในเขต อำเภอสันกำแพง และอำเภออื่น ๆ เป็นประจำ บางครั้งไปรับนิมนต์ไปเป็นผู้นำพิธีกรรมในภาคอื่น ๆ

3. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 เป็นอายุ 66 ปี เป็นรองศาสตราจารย์ ข้าราชการบำนาญ เคยบรรพชา และอุปสมบท 20 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น เป็นพิชิตาจารย์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีทาง พระพุทธศาสนา อาจารย์บรรยายในโครงการอบรมมัคทายกเกี่ยวกับพิธีการศาสนา งานแปลและเรียบ เรียงวรรณกรรมล้านนาหลายเรื่องเช่น ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ประวัติเมืองเชียงใหม่ในตำนานสิบห้า ราชวงศ์ ธรรมลัยไผดโลก ธรรมมหาวิบาก ธรรมมหามูลนิพพาน ธรรมเตวทูตทั้ง 5

4. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 อายุ 49 ปี เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร ระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยในระบบของรัฐ เคยบรรพชาและอุปสมบทมา 13 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มีความชำนาญและรับผิดชอบในรายวิชาที่เกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น ได้รับเชิญเป็น ผู้นำในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และศาสนาตั้งเดิมตามความเชื่อของ ท้องถิ่นล้านนา ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล

5. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 อายุ 68 ปี เป็นมัคทายกประจำวัดที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ เคยบรรพชาและอุปสมบท 15 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีความชำนาญในการแต่งและขับ

ร้องค่าตอบแทน เป็นพิชชาจารย์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และศาสนา
ดั้งเดิมตามความเชื่อของท้องถิ่นล้านนา เป็นประจำในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน และ
จังหวัดอื่น ๆ เป็นครั้งคราว ไม่ต่ำกว่า 30 ปี

6. ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 อายุ 57 ปี เป็นมัคนายกประจำวัดที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ เคยบรรพชาและอุปสมบท 14 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เป็นพิชชาจารย์ใน
พิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และศาสนาดั้งเดิมตามความเชื่อของท้องถิ่น
ล้านนา ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เชียงราย

4.2 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น ล้านนา

การนำเสนอข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลัก ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล
แบบสอบถามถึงอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายปิด (Close-ended Question) เพื่อวัดระดับความเห็นด้วยของ
กลุ่มตัวอย่างที่มีต่อความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา
ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 อัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

อัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ		ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	การเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรม	4.21	0.804	มาก
2	คำกล่าวในการสงฆ์พระธาตุเจดีย์	4.05	1.508	มาก
3	การสวดมนต์ต้น	4.49	0.532	มาก
4	การเทศนาพื้นเมือง	4.54	0.479	มากที่สุด
5	การแผ่เมตตา	4.46	0.454	มาก
6	การเวรตาน	4.54	0.479	มากที่สุด
7	การขอขมาลาโทษ พระรัตนตรัยและอื่น ๆ	4.53	0.480	มากที่สุด
8	การขอขมาศัพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์	4.50	0.404	มาก
9	สุภาชิตล้านนา	4.51	0.532	มากที่สุด
10	การเล่านิทาน คติสอนใจ	4.50	0.455	มาก
รวม		4.43	0.613	มาก

จากตารางที่ 4.2 พบว่า ความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม = 4.43 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.613 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. การเทศนาพื้นเมือง และการเวนาดาน
2. การขอขมาลาโทษพระรัตนตรัยและอื่น ๆ
3. สุภาชิตล้านนา
4. การขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และการเล่านิทาน คติสอนใจ
5. การสวดมนต์ต้น

ตารางที่ 4.3 พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ		ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน	4.38	0.467	มาก
2	สอดคล้องกับระบบการปกครอง	4.22	0.683	มาก
3	ผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน	4.44	0.502	มาก
4	ผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ	4.33	0.556	มาก
5	ผสมผสานหลากหลายภาษา เช่น เมือง ไทย จีน อังกฤษ	4.03	1.076	มาก
6	นำแนวคิด ความเชื่อจากถิ่นอื่นมาประยุกต์ใช้	4.06	0.906	มาก
7	ย่อเนื้อหาให้สั้นลง	4.29	0.618	มาก
8	ปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้	4.32	0.449	มาก
9	ใช้ภาษาไทยกลางมากกว่าแต่ดั้งเดิม	3.94	1.291	มาก
10	ใช้ภาษาบาลีสำนึกไทยแทนสำเนียงล้านนา	3.83	1.395	มาก
รวม		4.18	0.794	มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม = 4.18 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.794 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. ผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
2. เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน
3. ผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ
4. ปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้

5. สอดคล้องกับระบบการปกครอง

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

1. พิธีกรรมล้านนามีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ซึ่งบางครั้งอาจจะใช้เวลานานในการกล่าว แต่ก็มีให้เลือกใช้ให้เหมาะกับกาล ขึ้นอยู่กับป้ออาจารย์ จึงเห็นว่าควรอนุรักษ์แบบดั้งเดิมไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. การกำหนดพิธีการหรือลำดับการทำบุญ ต้องดูตามความเหมาะสมไม่สั้นหรือยาวเกินไป สำเนียงหรือระบำควรถูกต้องตามอักขระวิธี

3. ทุกสิ่งไม่มีอะไรใหม่ ล้วนแล้วเปลี่ยนไปตามกาล ควรปรับตามความเหมาะสมให้เข้ากับสถานการณ์ โดยการนำความรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันมาใช้พัฒนาการเปลี่ยนแปลงเข้ามาบ้าง ปรับตามยุคสมัยบริบทชุมชน แต่ภาษาล้านนายังคงเดิมสืบลูกหลาน

สรุปได้ว่า ความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา ที่เด่นชัดได้แก่ การเทศนาพื้นเมือง และการเวนาดาน การขอขมาลาโทษพระรัตนตรัยและอื่น ๆ สุภาชิต ล้านนาการขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และการเล่านิทาน คติสอนใจ รวมทั้งการสวดมนต์ต้น ส่วนพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะเกิดจากผลผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชนผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ ปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้ รวมทั้งสอดคล้องกับระบบการปกครอง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ถึงความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา ตามประเด็นที่ตั้งต่อไปนี้

1. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรม

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัดและมีความแตกต่างคือ 1. เกริ่นนำด้วยการยกย่องคุณพระพุทธเจ้าก่อนทุกครั้ง 2. ลำดับเนื้อหาสอดคล้อง และกลมกลืนกัน 3. สรุปถึงสิ่งสำคัญที่กล่าวมา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม, 2566)

“หมู่บ้านในเมืองสารภีการเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรมของปู่จารย์ จะมีลำดับพิธีการคล้ายกับพื้นที่อื่น ๆ ในเขตเชียงใหม่ แต่ส่วนมากจะใช้ภาษาพื้นบ้านในการกล่าวในพิธีการนั้น ๆ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม, 2566)

“ก่อนอื่นจะกล่าวมนัสการพระรัตนตรัย พระสงฆ์ผู้ใหญ่ในพิธี แล้วจึงบอกกล่าวถึงลำดับพิธีกรรม แจ้งให้ทราบใครเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ประธานฝ่ายฆราวาส บางแห่งอาจเป็นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับปู่จารย์ผู้เป็นพิธีกร” (สาม, 25 สิงหาคม 2566)

“โดยทั่วไป มักจะกล่าวชื่นชมญาติโยมที่ตั้งใจมาฟังธรรม เพราะพระธรรมในพุทธศาสนา มีมาก มีหลายระดับทั้งในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักและคำสอน คำสุภาสิต คำพังเพยที่มีมาช้านานแล้ว จากนักปราชญ์ท้องถิ่นที่ทรงจำสืบ ๆ กันมา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรมนั้น เป็นการกล่าวแจ้งแก่เจ้าภาพ และท่านที่มาร่วมงานให้ทราบก่อน โดยแจ้งกำหนดการพิธีการที่จะปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดังงามทุกครั้งไป ต่างกับวรรณกรรมอื่นคือ การเกริ่นนำเป็นการกล่าวที่นำสู่การสร้างควมสงบก่อนทำวิธี วรรณกรรมอื่น ๆ มิได้เป็นการเป็นเรื่องพิธีการ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“อาจเป็นเพราะโบราณกาลชนชาติไทยนับถือผีสาง เทวดา ไสยศาสตร์ รวมถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ผี พราหมณ์ พุทธ ความเชื่อทั้งสามคตินี้ นับถือปะปน คละเคล้าปนกันไป ดังเหตุนี้มั้ง ก่อนจะทำพิธีอะไร จะมีกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ เจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา องค์เทวดาที่หลากหลาย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การเกริ่นนำด้วยการยกย่องคุณพระพุทธรูปเจ้าก่อนทุกครั้ง ลำดับเนื้อหาสอดคล้องและกลมกลืนกัน และสรุปถึงสิ่งสำคัญที่กล่าวมา การเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรมของปุजारย จะมีลำดับพิธีการคล้ายกับพื้นที่อื่น ๆ ในเขตเชียงใหม่ ส่วนมากจะใช้ภาษาพื้นบ้านในการกล่าวในพิธีการนั้น ๆ จะกล่าวมนัสการพระรัตนตรัย พระสงฆ์ผู้ใหญ่ในพิธี แล้วจึงบอกกล่าวถึงลำดับพิธีกรรม แจ้งให้ทราบใครเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ประธานฝ่ายฆราวาส บางแห่งอาจเป็นไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับปุजारยผู้เป็นพิธีกร โดยทั่วไปมักจะกล่าวชื่นชมญาติโยมที่ตั้งใจมาฟังธรรม เพราะพระธรรมในพุทธศาสนา มีมาก มีหลายระดับทั้งในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักและคำสอน คำสุภาสิต คำพังเพยที่มีมาช้านานแล้ว จากนักปราชญ์ท้องถิ่นที่ทรงจำสืบ ๆ กันมา อาจเป็นเพราะโบราณกาลชนชาติไทยนับถือผีสาง เทวดา ไสยศาสตร์ รวมถึงการนับถือศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ผี พราหมณ์ พุทธ ความเชื่อทั้งสามคตินี้ นับถือปะปน คละเคล้าปนกันไป ดังเหตุนี้ก่อนจะทำพิธีอะไร จะมีกล่าวอ้างถึงสิ่งศักดิ์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ เจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา เทวดาที่หลากหลาย

2. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของคำกล่าวบูชาสงฆ์พระธาตุเจดีย์

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“อดีตครั้งเก่าก่อนนั้น จะมีการกล่าวบูชาสงฆ์พระธาตุเจดีย์จะเป็นแบบเล่าประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ แต่ปัจจุบันจะเป็นการกล่าวลักษณะรายงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้ถึงจุดประสงค์ของงานและใครเป็นเจ้าภาพของงานมากกว่า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“ในการกล่าวบูชาสงฆ์พระธาตุจะมีการโยงขันธ 5 เริ่มเข้ามาในคำกล่าวบูชาด้วยเป็นคำกล่าวที่มีแต่ดั้งเดิมแล้ว ตัวอย่างในพื้นที่ของอำเภอสันป่าตองในคำสมาคว์ตานจะมีการกล่าวสมาคว์ตานด้วย ซึ่งในบางพื้นที่จะไม่มีการกล่าวนี้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ผ่านพิธีของปุजारยของแต่ละท่าน ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน มีแต่ต่างกันเล็กน้อย เช่น ทางลำพูนจะไหว้โดยใช้ด้วยวันทาน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อปราธัง ขมถ มัง’ ส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะไหว้ด้วยคำว่า ‘วันทามิ เจตียัง สัพพัง สัพพะฐานานุสุ ปะติภูริตา สะระริระธาตุง มะหาโพธิง พุทธรูปัง’... เป็นต้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“ในท้องถิ่นล้านนาบ้านเรานั้น ดีแล้ว มีทั้งคำบูชา กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย คำบูชา แต่ละพระธาตุเจดีย์ อาจจะทำคำบาลีปนไทยผสมคำเมือง ล้านนาจะมีประเพณีบุญทรงน้ำพระธาตุเจดีย์ บางวัดก็ไม่มีการจัด แต่ละวัดจัดไม่เหมือนกัน คนละวัน แล้วคนเก่าก่อนได้กำหนดไว้ มีใกล้เคียงกับภาคกลางอยู่บ้างในบางจังหวัดโดยเฉพาะภาคกลางตอนบน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“คำกล่าวบูชาสรณน้ำพระธาตุเจดีย์นั้น เป็นคำบอกเล่าความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์ที่พื้นที่นั้น ๆ มีความแตกต่างจากวรรณกรรมอื่นตรงที่คำเป็นการกล่าวสาธยายความสำคัญของสถานที่สำคัญโดยตรง และมีผู้ทรงจำแต่ละท้องถิ่นในพื้นที่นั้น ๆ และมีวัตถุประสงค์เฉพาะพระธาตุเจดีย์แต่ละองค์ มีคำกล่าวบูชาแตกต่างกันไปด้วย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“ตั้งนะโม 3 จบ อิมินา ลัญจะเนเนวะ โรโค โสโก อุปัททะโว นิพพันตุ สัพพะโส เอเต สุขี โหนตุ นิรันตระรัง เดชะข้าทรงน้ำพระชุ่มฉ่ำตลอดกาล ทุกข์ โศก โรคภัย พาลอันตรายอันเป็นสุขเทอญ หลังจากกล่าวคำอธิษฐานเสร็จแล้ว จึงสรณน้ำส่งพระพุทธรูปด้วยกายและจิตใจที่สงบ การส่งน้ำบรมธาตุบรมสารีริกธาตุ เป็นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณ จึงนิยมทำเป็นประจำทุกปี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า ในอดีตจะมีการกล่าวบูชาสรณน้ำพระธาตุเจดีย์จะเป็นแบบเล่าประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ แต่ปัจจุบันจะเป็นการกล่าวลักษณะรายงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้ถึงจุดประสงค์ของงานและใครเป็นเจ้าของงานมากกว่า จะมีการโยงขันธ 5 เริ่มเข้ามาในคำกล่าวบูชาด้วยเป็นคำกล่าวที่มีแต่ดั้งเดิมแล้ว ตัวอย่างในพื้นที่ของอำเภอสันป่าตองในคำสุมาคว์ตานจะมีการกล่าวสุมาคว์ตานด้วย ซึ่งในบางพื้นที่จะไม่มีการกล่าวนี้ ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ผ่านพิธีของปุजारยของแต่ละท่าน ส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน มีแต่ต่างกันเล็กน้อย เช่น ทางลำพูนจะไหว้โดยใช้ด้วยวันทาน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อปราธัง ขมถ มัง’ ส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะไหว้ด้วยคำว่า ‘วันทามิ เจตียัง สัพพัง สัพพะฐานานุสุ ปะติภูริตา สะระริระธาตุงมะหาโพธิง พุทธรูปัง’... เป็นต้น

ท้องถิ่นล้านนา มีทั้งคำบูชา กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัย คำบูชาแต่ละพระธาตุเจดีย์ อาจจะทำคำบาลีปนไทยผสมคำเมือง จะมีประเพณีบุญทรงน้ำพระธาตุเจดีย์ บางวัดก็ไม่มีการจัด แต่ละวัดจัดไม่เหมือนกัน คนละวัน แล้วคนเก่าก่อนได้กำหนดไว้ มีใกล้เคียงกับภาคกลางอยู่บ้างในบางจังหวัด โดยเฉพาะภาคกลางตอนบน มีความแตกต่างตรงที่คำเป็นการกล่าวสาธยายความสำคัญของสถานที่สำคัญโดยตรง และมีผู้ทรงจำแต่ละท้องถิ่นในพื้นที่นั้น ๆ และมีวัตถุประสงค์เฉพาะพระธาตุเจดีย์แต่

ละองค์ มีคำกล่าวบูชาแตกต่างกันไปด้วย ส่วนที่ใช้ทั่วไปทั้งการสรงน้ำพระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ หรือ ครูบาอาจารย์ก่อนอื่นจะตั้งนะโม 3 จบ แล้วว่า ‘อิมินา สติญจะเนเนวะ โรโค โสโก อุปัตทะโว นิพพันตุ สัพพะโส เอเต สุธี โหนตุ นิรันตะรัง เดชะข้าทรงน้ำพระขุ่มฉ่ำตลอดกาล ทุกข์ โศก โรคภัย พาลอันตรายอันเป็นสุขเทอญ’ หลังจากกล่าวคำอธิษฐานเสร็จแล้ว จึงสรงน้ำส่งพระพุทธรูปด้วยกายและจิตใจที่สงบ การสรงน้ำบรมธาตุบรมสารีริกธาตุ เป็นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณ จึงนิยมทำเป็นประจำทุกปี

3. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการสวดมนต์ต้น

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“การสวดมนต์ต้น จุดเด่นคือเพื่อสร้างพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนปัจจุบันเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ควรจะมีในงานต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นเท่านั้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“ในงานพุทธาภิเษกการสวดมนต์ต้น จะมีการจุดเทียนนวโลกุระถือว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากพื้นที่อื่น ๆ นำแนวการจุดเทียนก่อนเริ่มพิธีมาปรับใช้ตามบริบทของพื้นที่ที่มีพ่อทหารไปร่วมจัดการและในส่วนของพ่อหนานจะมีการเพิ่มการบูชา 5 ถาดหรือการบูชา 5 ตัวธาตุคือพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์พระกรรมฐานและครูบาอาจารย์ด้านกรรมฐานจะเป็นการบูชาหลังจุดเทียน 54 ส่วนลำดับต่อจากการบูชา 5 ถาดจะเป็นการเจิมเทียนจุดเทียนชัยพระสวดจุดเทียนบาทน้ำมนต์ปู่จารย์อารธนาพระปริตร พระเริ่มสวดอัญเชิญเทวดาตามลำดับ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การสวดมนต์ต้นนั้น ที่เด่นชัด คือ ภิกษุผู้นำสวดต้องสวดได้โดยปากเปล่า ไม่มีตีคบบทสวด หากภิกษุทั้งหมดสวดด้วยปากเปล่ายิ่งดี มีความขลัง จะมีสวดในการทำงานมงคลพิธีหลวงใหญ่โตที่สำคัญ เช่น การฉลองวิหาร พระธาตุเจดีย์หลวง มีการปอยหลวง ซึ่งมีเฉพาะทางพื้นถิ่นล้านนา ในภาคอื่น ๆ รู้สึกว่าจะไม่มีการสวดมนต์ต้นเช่นนี้เลย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การสวดมนต์ต้นนั้นเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของล้านนา แต่เดิมจะสวดข้ามวัดข้ามคืนสวดเป็นช่วง ๆ จะมีในพิธีงานมงคลเช่น ฉลองวิหาร ฉลองอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ หรือเสนาสนะอื่น ๆ ที่สำคัญ ๆ ของวัด จะมีการปลุกเสกวัดถุมงคลไปพร้อม ๆ กัน ทุกวันนี้จะนิยมสวดไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง ส่วนในภาคอื่น ๆ จะจัดแยกงานกัน จะไม่จัดพร้อม ๆ กัน งานฉลองก็คืองานฉลอง งานปลุกเสกก็งานปลุกเสก ไม่รวมกัน เป็นที่น่าสังเกตปัจจุบันการสวดมนต์ต้นในภาคอื่น ๆ ก็ปรากฏมีบ้างแล้ว โดยเฉพาะจังหวัดที่มีคนเหนือไปอยู่จำนวนมาก ๆ ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การสวดมนต์ต้นเป็นการสวดพระบาลีที่เป็นพระปริตรในการจัดใน 7 ตำนาน 12 ตำนาน มีการสวดมนต์ที่ยาวนานกว่าการสวดมนต์ในพิธีกรรมศาสนาแบบทั่ว ๆ ไป มีความแตกต่างคือภาษาที่นำเสนอ และการเกี่ยวข้องกับศาสนาพิธีโดยตรง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“บทสวดมนต์ต้นใช้ในการสวดมนต์ฉลองเสนาสนะภายในวัดมีบทสวดเฉพาะที่ หลากหลายมีทั้งบทในเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน บางบทมีสวดเฉพาะในล้านนา มีความเด่นตรงที่สวด แล้วมีเสียงดัง ชัดเจน และใช้ภาษาบาลีสำนวนที่คล้องในการสวด จึงเป็นภาษาสวดแล้วเข้าใจรวดเร็ว และเป็นจังหวะ คนจากที่อื่นมองว่าสวดไวมาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การสวดมนต์ต้น จุดเด่นคือเพื่อสร้างพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพ ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนปัจจุบันเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ควรจะมีในงานต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นเท่านั้น ซึ่งในงานพุทธาภิเษกการสวดมนต์ต้น จะมีการจุดเทียนนวโลกุทธระถือว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ได้รับ อิทธิพลจากพื้นที่อื่น ๆ นำแนวการจุดเทียนก่อนเริ่มพิธีมาปรับใช้ตามบริบทของพื้นที่ที่มีพ่อทหารไป ร่วมจัดการและในส่วนของพ่อหนานจะมีการเพิ่มการบูชา 5 ถาดหรือการบูชา 5 ตัวธาตุคือพระพุทธรูป พระธรรมพระสงฆ์พระกรรมฐานและครูบาอาจารย์ด้านกรรมฐานจะเป็นการบูชาหลังจุดเทียน 54 ส่วนลำดับต่อจากการบูชา 5 ถาดจะเป็นการเจิมเทียนจุดเทียนชัยพระสวดจุดเทียนบาทน้ำมนต์ปู จารย์อารณาพระปริตร พระเริ่มสวดอัญเชิญเทวดาตามลำดับ ภิกษุผู้นำสวดต้องสวดได้โดยปากเปล่า ไม่มีติดบทสวด หากภิกษุทั้งหมดสวดด้วยปากเปล่ายิ่งดี มีความขลัง จะมีสวดในการทำงานมงคลพิธี หลวงใหญ่โต ที่สำคัญ เช่น การฉลองวิหาร พระธาตุเจดีย์หลวง มีการปอยหลวง ซึ่งมีเฉพาะทางพื้นถิ่น ล้านนา ในภาคอื่น ๆ รู้สึกว่าจะไม่มีการสวดมนต์ต้นเช่นนี้เลย แต่เดิมจะสวดข้ามวัดข้ามคืน สวดเป็น ช่วงๆ จะมีในพิธีงานมงคลเช่น ฉลองวิหาร ฉลองอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ หรือเสนาสนะอื่น ๆ ที่สำคัญๆ ของวัด จะมีการปลุกเสกวัตถุมงคลไปพร้อมๆ กัน ทุกวันนี้จะนิยมสวดไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง ส่วนในภาค อื่น ๆ จะจัดแยกงานกัน จะไม่จัดพร้อมๆ กัน งานฉลองก็คืองานฉลอง งานปลุกเสกก็งานปลุกเสก ไม่ รวมกัน เป็นที่น่าสังเกตปัจจุบันการสวดมนต์ต้นในภาคอื่น ๆ ก็ปรากฏมีบ้างแล้ว โดยเฉพาะจังหวัดที่มี คนเหนือไปอยู่จำนวนมากๆ

การสวดมนต์ต้นเป็นการสวดพระบาลีที่เป็นพระปริตรในการจัดในเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน มีการสวดมนต์ที่ยาวนานกว่าการสวดมนต์ในพิธีกรรมศาสนาแบบทั่วไป มีความแตกต่างคือภาษาที่ นำเสนอ และการเกี่ยวข้องกับศาสนาพิธีโดยตรง ใช้ในการสวดมนต์ฉลองเสนาสนะภายในวัดมีบทสวด เฉพาะที่หลากหลายนี้อยู่ในเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน บางบทมีสวดเฉพาะในล้านนา มีความเด่น ตรงที่สวดแล้วมีเสียงดัง ชัดเจน และใช้ภาษาบาลีสำนวนที่คล้องในการสวด จึงเป็นภาษาสวดแล้ว เข้าใจรวดเร็ว และเป็นจังหวะ คนจากที่อื่นมองว่าสวดไวมาก

4. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการเทศนาธรรมพื้นเมือง

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด เป็นการแสดงธรรมโดยการอ่านตามคัมภีร์ ถ้าเป็นอักษรตัวเมืองจะยิ่ง สร้างความขลังความศรัทธา จะนำแต่เสียงไม่คำนึงถึงตัวบุคคล มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไป

พอประมาณ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเป็นการแสดงเพื่อให้เกิดอานิสงส์ตามประเภทของงานต่าง ๆ เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การเทศน์ธรรมพื้นเมืองลาว 90% จะต้องมีการขึ้นครูก่อนโดยส่วนใหญ่จะเรียนรู้จากช่วงการบวชเป็นพระเมื่อสึกก็จะมาเป็นปุจฉารย์ ในพื้นที่ล้านนา ถ้ามีงานศพคนตายคืนแรกของการเทศน์ธรรมพื้นเมืองล้านนาที่เด่นชัดคือจะเทศน์เรื่องพระมาลัยโผดโลก ซึ่งพื้นที่ล้านนาจะใช้ธรรมนี้เป็นส่วนใหญ่ในคืนแรก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การอาราธนาธรรมแบบพื้นเมือง สืบทอดกันมา มีหลายรูปแบบ ทำนองการเดินระบำธรรม ที่เรียกว่าการเดินธรรม เช่น ธรรมไถ่ร้อยดาววิ มีกาพย์เก้า กาพย์ปล่าย ตามแต่สถานการณ์นั้น ๆ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การเทศน์ธรรมพื้นเมืองล้านนา ที่เด่นชัด คือ การให้ทำนองการเทศน์ และภาษาถิ่นล้านนา คิดว่าไม่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นในล้านนามากนัก เพราะแต่ละถิ่นก็ใช้เสียงสำเนียงการเทศน์ของถิ่นนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตรงที่พระนักเทศน์ จะพูดบรรยาย กล่าวนำ ท้าว ๆ ไปก่อน พระที่ชำนาญการจะบรรยายมากกว่าการเทศน์จริงก็เคยมีให้เห็น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การเทศนาธรรมพื้นเมืองเป็นบทเทศนาที่รจนา แต่งให้เหมาะสมกับพิธีและเทศกาลแต่ละเทศกาลทางพระพุทธศาสนา มีทั้งสั้นแบบ ๆ ตามวิธี เช่น ธรรมมหาวิปาก เคาหิกเชก เป็นต้นบางที่ก็เป็นชาดกนวนกนิบาต เช่น ธรรมที่นิยมเทศน์ในพรรษา หรือบางที่ก็เป็นเทศกาลใหญ่ ๆ เช่น ธรรมมหาชาติ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“การเทศนาธรรมพื้นถิ่นล้านนาจะมีทุกเทศกาลจะเป็นโวหารมีทำนอง ไม่ว่าจะเทศน์ในงานศพ ครบรอบวันตาย งานมงคลก็มีขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญบ้าน ขึ้นปีใหม่ เข้าพรรษา ออกพรรษา จะมีอัตลักษณ์เฉพาะไม่ว่าจะเป็นทำนอง จังหวะ โวหารที่ใช้ ยิ่งที่พระที่เทศน์เก่ง ๆ มีลูกเล่น ลูกคอดี ๆ ผสมซับซ้อนมีมุขตลก เป็นที่นิยมของชาวบ้าน มีกิจกรรมที่ไม่มีวันหยุดเลย การเทศน์พื้นบ้านฟังแล้วเกิดความเข้าใจง่าย ชาวบ้านชอบ ๆ ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า ความเด่นชัดเป็นการแสดงธรรมโดยการอ่านตามคัมภีร์ ถ้าเป็นอักษรตัวเมืองจะยิ่งสร้างความขลังความศรัทธา จะนำแต่เสียงไม่คำนึงถึงตัวบุคคล มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปพอประมาณ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเป็นการแสดงเพื่อให้เกิดอานิสงส์ตามประเภทของงานต่าง ๆ เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงเนื้อหา

การอาราธนาธรรมแบบพื้นเมือง สืบทอดกันมา มีหลายรูปแบบ ทำนองการเดินระบำธรรม ที่เรียกว่าการเดินธรรม เช่น ธรรมไถ่ร้อยดาววิ มีกาพย์เก้า กาพย์ปล่าย ตามแต่สถานการณ์นั้น ๆ โดยการให้ทำนองการเทศน์ และภาษาถิ่นล้านนา คิดว่าไม่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นในล้านนามากนัก เพราะแต่ละถิ่นก็ใช้เสียงสำเนียงการเทศน์ของถิ่นนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตรงที่พระนักเทศน์จะพูดบรรยาย กล่าวนำท้าว ๆ ไปก่อน พระที่ชำนาญการจะบรรยายมากกว่าการเทศน์จริงก็เคยมีให้

เห็น การเทศน์ธรรมพื้นเมืองราว 90% จะต้องมีการขึ้นครูก่อนโดยส่วนใหญ่จะเรียนรู้จากช่วงการบวช เป็นพระเมื่อสึกก็จะมาเป็นปูจาจารย์ ในพื้นที่ล้านนา ถ้ามีงานศพคนตายคืนแรกของการเทศน์ธรรมพื้นเมืองล้านนาที่เด่นชัดคือจะเทศน์เรื่องพระมาลัยโศดโลก ซึ่งจะใช้ธรรมนี้เป็นส่วนใหญ่ในคืนแรก

การเทศนาธรรมพื้นเมืองเป็นบทเทศนาที่รจนา แต่งให้เหมาะสมกับพิธีและเทศกาลแต่ละเทศกาลทางพระพุทธศาสนา มีทั้งสั้นแบบๆ ตามวิธี เช่น ธรรมมหาวิบาก เคาหาภิเชก เป็นต้นบางที่ก็เป็นชาดกนวนกนิบาต เช่น ธรรมที่นิยมเทศน์ในพรรษา หรือบางที่ก็เป็นเทศกาลใหญ่ๆ เช่น ธรรมมหาชาติ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย จะมีทุกเทศกาลจะเป็นโวหารมีทำนอง ไม่ว่าจะเทศน์ในงานศพ ครบรอบวันตาย งานมงคลก็มีขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญบ้าน ขึ้นปีใหม่ เข้าพรรษา ออกพรรษา จะมีอัตลักษณ์เฉพาะไม่ว่าจะเป็นทำนอง จังหวะ โวหารที่ใช้ ยิ่งที่พระที่เทศน์เก่งๆ มีลูกเล่น ลูกคอดีๆ ผสมซับซ้อนมีมุขตลก เป็นที่นิยมของชาวบ้าน มีกิจกรรมไม่เว้นวันหยุดเลย การเทศน์พื้นบ้าน ฟังแล้วเกิดได้ความรู้เข้าใจง่าย

5. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการแม่เมตตา

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด เป็นการแม่เมตตา แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ครูบาอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวรโดยมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลด้วยบทยังกัญจิ มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งปัจจุบันมุ่งเน้นที่ตัวบุคคล เป็นการเฉพาะและใช้คำแม่เมตตาฉบับย่อ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“คำแม่เมตตาแบบพื้นเมืองล้านนาจะเริ่มจากคำว่า อิทัง แต่การฟังและสอนแบบมุขปาฐะทำให้เพี้ยนเป็นอิมังจึงต้องมีการเพิ่มความรู้ความเข้าใจแก่พ่ออาจารย์ที่นำพิธีการจัดให้มีการทำทานรักษาศีล เจริญภาวนาให้ครบ ในการแม่เมตตาพื้นเมืองล้านนา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การแม่เมตตาแบบพื้นเมืองจะไม่เหมือนกับทางภาคอื่น มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ทุกพื้นที่ล้านนา มักจะตรงกัน เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็บบท ‘อิทัง ทานะกัมมัง...’ บท ยังกัญจิ กุสะละกัมมัง...’ บทวันทานน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง’ แต่บทยังกัญจิ ตรงที่ว่า ‘สัพเพ ญาติกาลุชิตา โหนตุ ทุกขา ปะมุญจันตุ’ อาจมีปัญหาดตรงที่ใครได้รับประสบการณ์มาแตกต่างกัน จะไม่เหมือนกันที่คำว่า เช่น บางคนว่า ‘สัพเพ ญาตะกา ลุชิตา โหนตุ ทุกขา ปะมุญจันตุ’ ก็มี ประเด็นนี้ฝากผู้รู้ช่วยพิจารณาให้ด้วย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การเผยแม่เมตตาในถิ่นล้านนาโดดเด่นมาก เพราะเวลาสวดธรรมหรือพิธีกรรมเสร็จจะว่าบทแม่เมตตาพร้อมๆ กัน ส่วนท้องถิ่นอื่น เช่น ภาคกลางเคยเห็นแต่ต่างคนต่างแม่เมตตาเองในท้องถิ่นภาคเหนือยังคงเหมือนเดิมกับครั้งในอดีต” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การแม่เมตตาเป็นเรื่องของ ‘การเจริญจิตตเมตตาภาวนา’ ในล้านนามีการกระทำหลังการประกอบพิธีกรรมเสร็จ เป็นการแม่บุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์ เป็นการฝึกจิตใจให้คนในพิธีกรรมนั้น ๆ

ได้แก่ไปหาสรรพสัตว์ ยังปรากฏว่า มีการอนุรักษ์ไว้คนรุ่นใหม่ยังนิยมท่องกันจนจำได้ และใช้ในพิธีทั่วไปของล้านนา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“หลังจากประกอบพิธีกรรมจะเผยแพร่ ‘อิหัง ทานะกัมมัง นิพพานะปัจจะโย โหตุ โน นิจจิง...ยังกัญจิ กุสะละกัมมัง สัพเพหิ อัมเหติ กะตัง ปุญญัง โน อะนุโมทนตุ...’ ซึ่งการเผยแพร่ตามีไว้เพื่อตั้งจิตปรารถนาดีขอให้ผู้อื่นมีความสุขและอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่สรรพสิ่งทั้งหลายด้วยจิตเจตนาบริสุทธิ์และมีความแตกต่างที่บริบทของท้องถิ่นเป็นบทสวดที่มีตำนานแล้วว่าเกิดจากพระพุทธเจ้าแสดงธรรมนี้ขึ้นมาเอง ไม่ได้เกิดเหตุให้แสดงธรรมขึ้นมา และบทแผ่เมตตาที่ยาวกว่าบทเมตตาอื่น ๆ จึงได้ชื่อว่า บทแผ่เมตตาใหญ่ได้อานิสงส์ เชื่อกันว่าจะได้ประโยชน์ 11 ประการ เช่น นอนสบาย หลับสบาย ไม่ฝันร้าย เทพอารักษ์คุ้มครองปกป้องรักษา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่าการแผ่เมตตาแบบพื้นเมืองจะไม่เหมือนกับทางภาคอื่น มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองทุกพื้นที่ล้านนา มักจะตรงกัน เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็บบท ‘อิหัง ทานะกัมมัง...’ บท ยังกัญจิ กุสะละกัมมัง...’ บทวันทาน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง’ แต่บทยังกัญจิ ตรงที่ว่า ‘สัพเพ ญาติกาลุชิตา โหนตุ ทุกขา ปะมุจจันตุ’ อาจมีปัญหาดตรงที่ใครได้รับประสบการณ์มาแตกต่างกัน จะไม่เหมือนกันที่คำว่า เช่น บางคนว่า ‘สัพเพ ญาตะกา ลุชิตา โหนตุ ทุกขา ปะมุจจันตุ’ ก็มี

การแผ่เมตตาในถิ่นล้านนาโดดเด่นมาก เพราะเวลาสวดธรรมหรือพิธีกรรมเสร็จจะว่าบทแผ่เมตตาพร้อม ๆ กัน ส่วนท้องถิ่นอื่น เช่น ภาคกลางเคยเห็นแต่ต่างคนต่างแผ่เมตตาเองในท้องถิ่นภาคเหนือยังคงเหมือนเดิมกับครั้งในอดีต เป็นการแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ครูบาอาจารย์ เจ้ากรรมนายเวรโดยมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลด้วยบทยังกัญจิ มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งปัจจุบันมุ่งเน้นที่ตัวบุคคลเป็นการเฉพาะและใช้คำแผ่เมตตาฉบับย่อ คำแผ่เมตตาแบบพื้นเมืองล้านนาจะเริ่มจากคำว่า อิหัง แต่การฟังและสอนแบบมุขปาฐะทำให้เพี้ยนเป็นอิมัง จึงต้องมีการเพิ่มความรู้ความเข้าใจแก่พ่ออาจารย์ที่นำพิธีการจัดให้มีการทำทานรักษาศีล เจริญภาวนาให้ครบ ในการแผ่เมตตาพื้นเมืองล้านนามีการกระทำหลังการประกอบพิธีกรรมเสร็จ เป็นการแผ่บุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์ เป็นการฝึกจิตใจให้คนในพิธีกรรมนั้น ๆ ได้ไปหาสรรพสัตว์ ยังปรากฏว่า มีการอนุรักษ์ไว้คนรุ่นใหม่ยังนิยมท่องกันจนจำได้ และใช้ในพิธีทั่วไปของล้านนา

6. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการเวรตาน

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด เป็นการกล่าวรายงานให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบถึงการทำบุญวันนี้และจะมีการย่อคุณพระพุทธ เทวดา เทวบุตร ท้าวทั้ง 4 และแม่ธรณีเพื่อรับทราบในงานบุญ มีการเปลี่ยนแปลงให้ย่อให้สั้นลงและแทรกประวัติเจ้าภาพเข้ามา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การเวรตานั้นจะมีความต่างกันในด้านพิธีกรรมจากพื้นที่อื่นเพราะจะใช้ขั้นตอนพิธีการเวรตานั้น 8 ขั้นตอนซึ่งอาจจะใช้เวลาทำพิธีนานกว่าต่างพื้นที่ในการสุมาค้วตานั้นอัญเชิญเทวดาโยงคุณพระรัตนตรัยจะทำให้ครบถ้วนกระบวนการ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การเวรตานั้นเป็นการขอขมาครว้ทวน จะเป็นความสามารถอีกอย่างหนึ่งของปุ่จารย์ที่จะต้องยกย่อกุณพระพุทเจ้า และเล่าว่าตฤประสงค์การก่อสร้าง หรือการขมาครว้ทวนเป็นความเชื่ออาจจะเผลอไป ดูหมิ่นของที่จะถวายด้วยความบังเอิญจึงขอทำเป็นของบริสุทธิ์ก่อนถวายทาน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การเวรตานั้นที่เด่นชัด คือ ทุกวัดในถิ่นล้านนา จะให้ปุ่จารย์นำกล่าว ท้องถิ่นอื่น ๆ ไม่ทราบแต่ที่เคยไปเห็นที่ภาคกลางผู้อาวุโสหรือผู้รู้กล่าวนำก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นปุ่จารย์แบบล้านนา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การเวรตานั้น เป็นการบอกกล่าวของพิธีนั้น ๆ มีการสอดแทรกอธิบายหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น งานศพก็บอกถึงสังขารของชีวิตและไตรลักษณ์ เป็นต้น มีทั้งงานมงคลและงานอวมงคล สั้นยาวแตกต่างกันไป ปัจจุบันบางครั้งก็ใช้คำถวายตามภาคกลางไปก็มี คงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่วนมากก็มีการเวรตานั้นแบบล้านนาแล้วก็กล่าวคำถวายตามภาคกลาง ก็ปรากฏให้เห็นจนเคยชิน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“เวรตานั้นซึ่งเป็นการถวายทานโดยปุ่จารย์ พรรณนาถึงการทำทานและเครื่องไทยธรรมก่อนจะถวายแก่พระสงฆ์ ซึ่งมีความแตกต่างกันกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น เช่น เวรตนั้นทำบุญ 100 วันอุทิศให้แก่ผู้ตาย เวรตนั้นเข้าพรรษา เวรตนั้นสลาภภัต เวรตนั้นธรรมวัตรกลางพรรษา เวรตนั้นออกพรรษา เวรตนั้นผ้าจำนำพรรษา เวรตนั้นกฐิน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การเวรตานั้นเป็นการกล่าวรายงานให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบถึงการทำบุญวันนี้และจะมีการยกย่อกุณพระพุท เทวดา เทวบุตร ท้าวทั้ง 4 และแม่ธรณีเพื่อรับทราบในงานบุญ มีการเปลี่ยนแปลงให้ย่อให้สั้นลงและแทรกประวัติเจ้าภาพเข้ามา บางแห่งจะใช้ขั้นตอนพิธีการเวรตานั้น 8 ขั้นตอนซึ่งอาจจะใช้เวลาทำพิธีนานกว่าต่างพื้นที่ในการสุมาค้วตานั้นอัญเชิญเทวดาโยงคุณพระรัตนตรัยจะทำให้ครบถ้วนกระบวนการ เป็นการขอขมาครว้ทวน จะเป็นความสามารถอีกอย่างหนึ่งของปุ่จารย์ที่จะต้องยกย่อกุณพระพุทเจ้า และเล่าว่าตฤประสงค์การก่อสร้าง หรือการขมาครว้ทวนเป็นความเชื่ออาจจะเผลอไป ดูหมิ่นของที่จะถวายด้วยความบังเอิญจึงขอทำเป็นของบริสุทธิ์ก่อนถวายทาน ทุกวัดในจะให้ปุ่จารย์นำกล่าว แต่ที่ภาคกลางผู้อาวุโสหรือผู้รู้กล่าวนำก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นปุ่จารย์แบบล้านนา จะ มีการสอดแทรกอธิบายหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น งานศพก็บอกถึงสังขารของชีวิตและไตรลักษณ์ เป็นต้น มีทั้งงานมงคลและงานอวมงคล สั้นยาวแตกต่างกันไป ปัจจุบันบางครั้งก็ใช้คำถวายตามภาคกลางไปก็มี คงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่วนมากก็มีการเวรตานั้นแบบล้านนาแล้วก็กล่าวคำถวายตามภาคกลาง ก็ปรากฏให้เห็นจนเคยชิน ซึ่งเป็นการถวายทานโดยปุ่จารย์ พรรณนาถึง

การทำทานและเครื่องไทยธรรมก่อนจะถวายแก่พระสงฆ์ ซึ่งมีความแตกต่างกันกับบรรณกรรมท้องถิ่นอื่น เช่น เวณتانทำบุญ 100 วันอุทิศให้แก่ผู้ตาย เวณتانเข้าพรรษา เวณتانสลากภัต เวณتانธรรมวัตรกลางพรรษา เวณตานอกพรรษา เวณتانผ้าจ่านำพรรษา เวณตานกฐิน

7. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการขอขมาลาโทษ

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด เป็นการสุมา (ขมาลาโทษ) สุมาแก่ทั้งสาม (พระรัตนตรัย) จะใช้ทั้งโวหาร ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงนิยมใช้ภาษาบาลีล้วน ไม่มีโวหาร” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“ก่อนจะกลับบ้านหลังพิธีการทางพระสงฆ์เสร็จการกล่าวขอขมาลาโทษพระรัตนตรัยตามพิธีกรรมล้านนา ต้องมีการกล่าววันทานน้อยต่อพระพรชามากที่อยู่ในพิธีกรแล้ว จึงกล่าววันทาหลวงตามหากทำพิธีที่วัดแต่บางพื้นที่จะใช้บทกาเยนะ ในการกล่าวขอขมาลาโทษเพราะครอบคลุมในทุกด้านแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“แถบภาคเหนือ ท้องถิ่นล้านนา แทบจะไม่แตกต่างกัน จะใช้บทที่ว่า ‘กาเยนะ วาจาเยวะ เจตตะสา วา...’ วันทานน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต...’ และวันทาหลวง ‘วันทามิ พุทธัง สัพพัง เม โทสัง ขะมะถะ เม ภันเต...’ แล้วแต่กรณีจะใช้ช่วงไหน ตามโอกาสปุ่จารย์จะทราบดี ไม่พลาดพลั้ง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“ในถิ่นล้านนาจะกล่าวเป็นบทสวดไปกับบทแผ่เมตตา ในภาคกลางจะกล่าวตอนจะจบพิธีด้วยบทที่ว่า ‘กาเยนะ วาจาเยวะ เจตตะสา วา พุทธะ กุภัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง พุทธโธ ปะภิกคัณหะตุ อัจจะยันตังกาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทธะ...’ ในล้านนาช่วง 30 ปี 40 ปีมานี้ยังคงเป็นแบบนี้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาพระรัตนตรัยมีทั้งก่อนทำพิธีเช่น ‘สุมาขัน 5 โอฐาก’ และท้ายของพิธีกรรม ‘สุมาแก่ทั้งสาม’ บางทีก็เป็นพระบาลีเช่น วันทานน้อย วันทาหลวง ใช้ตามความเหมาะสมของงาน ไม่ค่อยจะมีการเปลี่ยนแปลง คนล้านนายังให้ความสำคัญมาก ๆ เป็นการฝึกตนให้มี ‘คารวะธรรม’ และมีจิตใจที่อ่อนน้อม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาลาโทษจะใช้วันทาหลวง ‘วันทามิ พุทธัง สัพพัง เมวะ โทสัง ขะมะถะ เม ภันเต’ สำหรับการขอขมาพระรัตนตรัยคือพระพุทธรูปพระธรรมและพระสงฆ์ส่วนวันทานน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต’ จะใช้ขอขมาลาโทษพระสงฆ์ที่มีปัญหาการมากหรือบางครั้งวันทานน้อยวันทาหลวงจะใช้รวมกันโดยจะใช้วันทาหลวงก่อนต่อด้วยวันทานน้อย หรืออาจจะใช้กาเยนะ หรือในเทศกาลขึ้นปีใหม่เมืองวันเข้าพรรษาวันออกพรรษาจะใช้ขอขมาลาโทษด้วยบท ‘เอเร ปะมาเทนะ ทะวารัตตะเยนะ กะตัง, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะตุ โน ภันเต’ ถ้าเป็นพระมหาเถระพรชามาก ๆ เราจะใช้ มหาเถเรณ สำหรับครูบาอาจารย์ จะใช้ อัจริเย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การขอขมาลาโทษเป็นการสุม่า (ขมาลาโทษ) สุม่าแก่ทั้งสาม (พระรัตนตรัย) จะใช้ทั้งโวหาร ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงนิยมใช้ภาษาบาลีล้วน ไม่มีโวหาร ก่อนจะกลับบ้านหลังพิธีกรรมทางพระสงฆ์เสร็จการกล่าวขอขมาลาโทษพระรัตนตรัยตามพิธีกรรมล้านนา ต้องมีการกล่าววันทานน้อยต่อพระพรชามากที่อยู่ในพิธีกรรมแล้ว จึงกล่าววันทาหลวงตามหากทำพิธีที่วัดแต่บางพื้นที่จะใช้บทกาเยนะ ในการกล่าวขอขมาลาโทษเพราะครอบคลุมในทุกด้านแล้ว แทบจะไม่แตกต่างกัน จะใช้บทที่ว่า ‘กาเยนะ วาจาเย วะ เจตตะสา วา...’ วันทาน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต...’ และวันทาหลวง ‘วันทามิ พุทธัง สัพพัง เม โทสัง ขะมะถะ เม ภันเต...’ แล้วแต่กรณีจะใช้ช่วงไหน ตามโอกาส ปู่จารย์จะทราบดี ไม่พลาดพลั้งจะกล่าวเป็นบทสวดไปกับบทแม่เมตตา

การขอขมาพระรัตนตรัยมีทั้งก่อนทำพิธีเช่น ‘สุม่าขัน 5 โอฐาก’ และท้ายของพิธีกรรม ‘สุม่า แก้วทั้งสาม’ บางทีก็เป็นพระบาลีเช่น วันทาน้อย วันทาหลวง ใช้ตามความเหมาะสมของงาน จะใช้วันทาหลวง ‘วันทามิ พุทธัง สัพพัง เมวะ โทสัง ขะมะถะ เม ภันเต’ สำหรับการขอขมาพระรัตนตรัยคือพระพุทธรูปพระธรรมและพระสงฆ์ส่วนวันทาน้อย ‘วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต’ จะใช้ขอขมาลาโทษพระสงฆ์ที่มีปัญหาการมาหรือบางครั้งวันทาน้อยวันทาหลวงจะใช้รวมกัน โดยจะใช้วันทาหลวงก่อนต่อด้วยวันทาน้อย หรืออาจจะใช้กาเยนะ หรือในเทศกาลขึ้นปีใหม่เมืองวันเข้าพรรษาวันออกพรรษาจะใช้ขอขมาลาโทษด้วยบท ‘เถเร ปะมาเทนะ ทะวารัตตะเยนะ กะตัง, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะตุ โน ภันเต’ ถ้าเป็นพระมหาเถระ พรชามาก ๆ เราจะใช้ มหาเถเรน สำหรับครูบาอาจารย์ จะใช้ อัจฉริเย

8. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของการขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด มีการกล่าวกะโลง (โคลง) ก่อนแล้วจึงต่อด้วยวันทาและมีน้ำขมิ้นสัปปายประกอบ มีการเปลี่ยนแปลงใช้วันทาหลวงและวันทาน้อย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาศพของพระภิกษุสงฆ์ทางพื้นที่ล้านนามีการอ้อกะโลง เป็นการเพิ่มพิธีกรรมสวดซึ่งวิธีการนี้เริ่มมีในราว ๆ 20-30 ปี ก่อนหน้านี้และวิธีการอ้อกะโลงจะมีมากในวัดตัวเมืองส่วนในพิธีรอบนอกจะเป็นการสวดตามลำดับขั้นตอนปกติทั่วไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาศพเป็นความเชื่อที่ใช้คำแตกต่างกันหลายแห่ง แต่บางท้องถิ่นใช้คำว่า ‘อิมัง สัพปะริวารัง สะริระะโทสัง ขะมะถะ เม ภันเต...’ แต่ลำดับก่อนข้างจะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลง คือ ขอขมาก่อนเฝ้า บางแห่งถ้าเป็นระดับเจ้าอาวาส พระสังฆาธิการ จะใช้บท ไล่กะโลง เพราะต้องทำปราสาทประดับศพ มีซึ่งมีความหลากหลายเน้นด้วยสรีระของพระสงฆ์ต้องมีร้ายทำนองหรือซบชานด้วยจ้อย บทโศรก โดยพระสงฆ์ที่มีเสียงทำนองไพเราะ น่าฟัง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาศพที่เด่นชัดในล้านนา คือ ให้พระภิกษุและสามเณรยืน หรือนั่งล้อมโลงศพ และกล่าวขอขมาพร้อม ๆ กัน ภาคอื่นไม่เคยเห็น ยังเป็นวัฒนธรรมที่ดีที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ที่ไม่เหมือนกันหรือที่แปลกแตกต่างกันไปคือ คำกล่าวขอขมาลาโทษขึ้นอยู่กับสำนวนของผู้กล่าวนำที่ได้สืบทอดกันมา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาศพก็เช่นกัน เพียงแต่ ‘สถานทางจริยะ’ อาจแตกต่างกันการขอขมาศพเป็น ‘ปัจเจก’ ระหว่างผู้ตายและคนมีชีวิต เป็นคำขออโหสิกรรม ปัจจุบันยังปรากฏว่าทำกันอยู่ มิได้เปลี่ยนแปลงไปมาก อาจจะได้รับเอาพิธีการของภาคกลางมาบ้างเช่น การขอขมาศพก่อนวางดอกไม้จันทร์ เป็นต้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“การขอขมาศพพระภิกษุสงฆ์มีการกล่าวกะโหลงและกล่าววันทานน้อย มีความแตกต่างกันกับท้องถิ่นอื่นที่เห็นได้ชัด มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปมาก สิ่งที่สำคัญคือสำนวนของผู้ทำพิธีกรรม แต่ละท่านไม่เหมือนกัน มีการพัฒนาการของการกล่าวโวหารและภาษาบาลีในการกล่าว เช่น บทวันทานน้อย ถ้าเป็นพระเถระผู้มีพรรษามากผู้มีก็จะกล่าว 3 ครั้ง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ จะมีการกล่าวกะโหลง (โคลง) ก่อนแล้วจึงต่อด้วยวันทาและมีน้ำมนต์สัปปะยประคบ มีการเปลี่ยนแปลงใช้วันทาหลวงและวันทาน้อย เป็นการเพิ่มพิธีการสวดซึ่งวิธีการนี้เริ่มมีในราว ๆ 20-30 ปี ก่อนหน้านั้นและวิธีการอ้อกะโหลงจะมีมากในวัดตัว เมืองส่วนในพิธีรอบนอกจะเป็นการสวดตามลำดับขั้นตอนปกติทั่วไป มีการใช้คำแตกต่างกันหลายแห่ง แต่บางท้องถิ่นใช้คำว่า ‘อิมัง สัปปะริวารัง สรรีระโทสัง ชะมะเถ เม ภัณฑเต...’ แต่ลำดับค่อนข้างจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือ ขอขมาก่อนเผา บางแห่งถ้าเป็นระดับเจ้าอาวาส พระสังฆาธิการ จะใช้บทใส่กะโหลง เพราะต้องทำปราสาทประดับศพ มีซึ่งมีความหลากหลายเน้นด้วยสรีระของพระสงฆ์ต้องมีรายทำนองหรือขับขานด้วยฉ้อย บทโคตรก โดยพระสงฆ์ที่มีเสียงทำนองไพเราะ นำฟัง โดยพระภิกษุและสามเณรยืน หรือนั่งล้อมโลงศพ และกล่าวขอขมาพร้อม ๆ กัน มีการพัฒนาการของการกล่าวโวหารและภาษาบาลีในการกล่าว เช่น บทวันทานน้อย ถ้าเป็นพระเถระผู้มีพรรษามากผู้มีก็จะกล่าว 3 ครั้ง

9. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของสุภาชิตล้านนา

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด เน้นคำสุภาชิตสอนใจ จรรโลงใจ เตือนใจ ยกตัวอย่าง เช่น จับใจแย้งบ่ แนนใจกำ ถูกใจครุบา ย่อเปิงใจพระหน้อย มีการเปลี่ยนแปลงโดยจะมีภาษาไทยกลางเข้ามาแทรก เนื่องจากคนปัจจุบันไม่เข้าใจความหมาย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การใช้สุภาชิตล้านนาขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่ทำพิธีทางในเมืองจะมีการกล่าวสุภาชิตมากกว่าพื้นที่รอบนอกเพราะเกี่ยวเนื่องหาด้ด้านการศึกษาและในเมืองจะเป็นแหล่งรวมนักปราชญ์ผู้รู้มากกว่า

พื้นที่รอบนอกแต่เป้าหมายคือเพื่ออบรมสั่งสอนผู้ที่รับฟังให้มีความรู้มากขึ้นเหมือนเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“สุภาษิตล้านนา นับเป็นสุภาษิตที่มีจำนวนมาก เป็นทำนองสำนวนโวหารบ้าง คำพังเพยบ้าง ล้วนมีเนื้อความความหมายที่ดี จะเป็นคำตักเตือนสั่งสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่ระยะหลังมีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องด้วยคนรุ่นหลัง ถูกสอนด้วยภาษาไทย สุภาษิตล้านนาที่เยี่ยมที่สุด มีหลายบท เช่นบทที่ว่า ‘เสียมบ่คม ฮื่อไล่ด้ามหนัก ๆ ความฮู้หมะนักฮื่อหมั้นฮ้อหมั้นเฮียน’ ไซ่เลย เสียมไม่คม ทานให้ไล่ด้ามหนัก ๆ ความรู้มีไม่มาก ให้หมั้นศึกษาเล่าเรียน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“สุภาษิตล้านนาเป็นแนวความคิดที่ดี สำนวนไพเราะ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ และสร้างความบันเทิง ความเพลิดเพลินได้ สุภาษิตพื้นเมืองมีหลายระดับ มีหลายอารมณ์ แต่วัยรุ่นสมัยปัจจุบันไม่ค่อยชอบฟังหรือฟังคำสุภาษิตแบบเฉย ๆ ไม่เอาใจใส่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“สุภาษิตล้านนาเป็นคำที่จำสับสน ๆ กันมาเป็นคำสอนที่เรียกว่า ‘คำบ่าเก่า’ เช่น ‘ตอกสั้น ทื่อมัดตักแก้ว ลิวสั้นทื่อลิวไม่บาง’ มีลักษณะเหมือนผลงาอีสานและเป็นคติคำสอนของพุทธศาสนาและจากประสบการณ์ของคนสมัยโบราณเป็นคำสั้น ๆ ปัจจุบันหาคนทรงจำน้อยลง เพราะไม่ได้ถูกนำมากล่าวโดยตรงเหมือนคำในพิธีกรรม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“สุภาษิตล้านนา มีความหลากหลาย เช่น ความผูกพันระหว่างพี่น้อง ‘พี่น้องผิดกันเหมือนพร้าฟันน้ำ ออย่ากำผูกหมั้นทื่อเวรเปอะเปิกนั้น น้ำหากพาเป็นเอาน้ำไลเย้น ช่วยเปอะจิ่งเลี้ยงพี่น้องผิดกันเหมือนเหล็กซี่เหมียงเต็มฝนแล้วหากทิ้งมี’ มีความแตกต่างที่เป็นวิถีชีวิตและเป็นวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนของความคิดและการกระทำบรรพชนสร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง มีการดัดแปลง ผสมผสานกับท้องถิ่นก็มีให้เห็น โดยเฉพาะความคล้ายคลึงกับสุภาษิตภาคกลาง เปลี่ยนแต่สำเนียงหรือภาษา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า สุภาษิตล้านนาจะเน้นคำสุภาษิตสอนใจ จรรโลงใจ เตือนใจ ยกตัวอย่าง เช่น จับใจ แอ้งบ่แน่นใจกำ ถูกใจครุบา ย่อเปิงใจพระหน้อย มีการเปลี่ยนแปลงโดยจะมีภาษาไทยกลางเข้ามาแทรกเนื่องจากคนปัจจุบันไม่เข้าใจความหมาย การใช้สุภาษิตล้านนาขึ้นอยู่กับพื้นที่ที่ทำพิธีทางในเมืองจะมีการกล่าวสุภาษิตมากกว่าพื้นที่รอบนอกเพราะเกี่ยวเนื่องหาด้านการศึกษาและในเมืองจะเป็นแหล่งรวมนักปราชญ์ผู้รู้มากกว่าพื้นที่รอบนอกแต่เป้าหมายคือเพื่ออบรมสั่งสอนผู้ที่รับฟังให้มีความรู้มากขึ้นเหมือนเดิม สุภาษิตมีจำนวนมาก เป็นทำนองสำนวนโวหารบ้าง คำพังเพยบ้าง ล้วนมีเนื้อความความหมายที่ดี จะเป็นคำตักเตือนสั่งสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่ระยะหลังมีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องด้วยคนรุ่นหลัง ถูกสอนด้วยภาษาไทย สุภาษิตล้านนาที่เยี่ยมที่สุด มีหลายบท เช่นบทที่ว่า ‘เสียมบ่

คม อ้อใส่ตำหนัก ๆ ความฮู้หมะนักฮ้อหมั้นฮ้อหมั้นเฮียน' ไซ่เลย เสียมไม่คมท่านให้ใส่ตำหนัก ๆ ความรู้มีไม่มาก ให้หมั้นศึกษาเล่าเรียน

สุภาชิตล้านนาเป็นแนวความคิดที่ดี สำนวนไพเราะ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ และสร้างความบันเทิง ความเพลิดเพลินได้ สุภาชิตพื้นเมืองมีหลายระดับ มีหลายอารมณ์ เป็นคำที่จำสับสน ๆ กันมาเป็นคำสอนที่เรียกว่า 'คำบ่าเก่า' เช่น 'ตอกสั้นหื้อมัดตักิว ลิวสั้นหื้อลิวไม้บาง' มีลักษณะเหมือนผลฎาฮีสานและเป็นคติคำสอนของพุทธศาสนาและจากประสบการณ์ของคนสมัยโบราณเป็นคำสั้น ๆ มีความหลากหลาย เช่น ความผูกพันระหว่างพี่น้อง 'พี่น้องผิดกัน เหมือนพราพันน้ำ' อย่ากำผูกหมั้นหื้อเวรเปอะเปิกนั้น น้ำหากพาเป็นเอาน้ำใสเย็น ช่วยเปอะจิ่งเสี้ยงพี่น้องผิดกัน เหมือนเหล็กขี้เหมี้ยงเต็มฝนแล้วหากทิ้งมี' มีความแตกต่างที่เป็นวิถีชีวิตและเป็นวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนของความคิดและการกระทำบรรพชนสร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับความเป็นจริง มีการตัดแปลง ผสมผสานกับท้องถิ่นก็มีให้เห็น โดยเฉพาะความคล้ายคลึงกับสุภาชิตภาคกลาง เปลี่ยนแต่สำเนียงหรือภาษา

10. ความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการและพัฒนาการของการเล่านิทาน คติสอนใจ

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ความเด่นชัด นิทาน (เจี้ย) จะเน้นความกตัญญูทเวทิต่อผู้มีพระคุณ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยเน้นการอยู่ร่วมกันกับสังคม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การเล่านิทาน เจี้ยก้อม คติสอนใจ จะใช้ภาษาที่ฟังเรียบง่าย ไม่ใช้คำหยาบ ไม่ใช้คำยาก เพราะต้องการสื่อสารให้ผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในพื้นที่สามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้สะดวกซึ่งลักษณะการสอนด้วยนิทานเยอะ ก้อมมีความเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากพอสมควรเพราะจะใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันอันเป็นแนวทาง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“นิทานของคนล้านนาเมืองเหนือย่อมแตกต่างจากภาคอื่น อาจจะทำให้คิดว่าคนเหนือมักจะเป็นคนนักเล่านิทาน ผูกนิทานเชื่อมกับวิถีชีวิต สร้างความสุนทรีย์ มีการเปลี่ยนแปลงตามสำนวนของผู้เล่าจะตัดต่อแต่งเติม ในแต่ละท้องถิ่นอาจเล่าไม่เหมือนกัน เช่น เรื่อง ‘ชะตำปาคำตุ้’ ‘เวียงหนองล่อม’ ‘หมาขนดำ’ เป็นต้น แต่เนื้อเรื่องยังคงใกล้เคียงของเดิม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“ขึ้นชื่อว่าการเล่านิทาน เด็ก ๆ ทุกภาคของไทย ต่างชื่นชอบและตั้งใจฟังเพียง แต่ผู้ใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาได้เล่าให้เด็ก ๆ เพราะเด็ก ๆ ไม่ค่อยได้รวมตัวกัน การเล่าต้องหาวิธีใหม่ เช่น เล่าใน YouTube ใน Tiktok หรือลงในคอมไว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การเล่านิทาน ‘เล่าเจี้ยะ’ เป็นการเล่าเรื่องสั้น ๆ แบบมุขปาฐะ บางเรื่องก็เล่าเพื่อความสนุกสนาน บางเรื่องก็เป็นคติสอนใจ มีความแตกต่างจากวรรณกรรมอื่น ๆ ตรงที่มีลักษณะเป็น

นันทนาการ ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ปัจจุบันเริ่มหายไปหาคนเล่าเรื่องที่ทรงจำไม่ค่อยมี นอกจากนี้ ผู้สูงอายุเท่านั้น ที่นี้อาจมาจากเทคโนโลยีปัจจุบัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“การเล่านิทานคติสอนใจ เช่น เรื่องผี เรื่องจำปา 4 ตัน ซึ่งแตกต่างจากวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น เพราะวัฒนธรรมประเพณีแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปมาก เพราะโลกเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยโซเชียล ยุคดิจิทัล” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การเล่านิทาน เจี้ยก้อม คติสอนใจ จะใช้ภาษาที่ฟังเรียบง่าย ไม่ใช้คำหยาบ ไม่ใช้คำยากเพราะต้องการสื่อสารให้ผู้ฟังส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในพื้นที่ที่สามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้สะดวกซึ่งลักษณะการสอนด้วยนิทานเยอะ ก้อมมีความเปลี่ยนแปลงจากเดิมมากพอสมควรเพราะจะใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันอันเป็นแนวทาง คนเหนื่อมักจะเป็นคนนักเล่านิทาน ผูกนิทานเชื่อมกับวิถีชีวิต สร้างความสุนทรีย์ มีการเปลี่ยนแปลงตามสำนวนของผู้เล่าจะตัดต่อแต่งเติม ในแต่ละท้องถิ่นอาจเล่าไม่เหมือนกัน เช่น เรื่อง ‘ชะต๋ำป่าคำตู่’ ‘เวียงหนองล่อม’ ‘หมาขนดำ’ เป็นต้น แต่เนื้อเรื่องยังคงใกล้เคียงของเดิม การเล่านิทาน เด็ก ๆ ทุกภาคของไทย ต่างชื่นชอบและตั้งใจฟังเพียง แต่ผู้ใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาได้เล่าให้เด็ก ๆ เพราะเด็ก ๆ ไม่ค่อยได้รวมตัวกัน การเล่าต้องหาวิธีใหม่ เช่น เล่าใน YouTube ใน Tiktok หรือลงในคอมพิวเตอร์ไว้ เพราะโลกเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยโซเชียล ยุคดิจิทัล

4.3 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

การนำเสนอข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลักๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามถึงเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายปิด (Close-ended Question) เพื่อวัดระดับเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ต่อเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.4 เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา		ระดับความเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	ประวัติความเป็นมาของศาสนบุคคล	4.31	0.495	มาก
2	ตำนานศาสนสถาน ศาสนวัตถุ	4.37	0.490	มาก
3	ตำนานพระพุทธประวัติฉบับท้องถิ่น	4.40	0.573	มาก
4	ตำนานพื้นบ้าน	4.42	0.577	มาก
5	นิทานอิงธรรมะ	4.44	0.477	มาก
6	นิทานพื้นบ้าน	4.49	0.481	มาก

7	ความขยันหมั่นเพียร	4.60	0.368	มากที่สุด
8	การศึกษา เล่าเรียน ทาความรู้	4.58	0.424	มากที่สุด
9	ความเป็นอยู่ของประชาชน	4.49	0.429	มาก
10	การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา	4.51	0.455	มากที่สุด
รวม		4.46	0.477	มาก

จากตารางที่ 4.4 พบว่า เนื้อหาในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม (\bar{X}) = 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.477 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. ความขยันหมั่นเพียร
2. การศึกษา เล่าเรียน ทาความรู้
3. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา
4. นิทานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของประชาชน
5. นิทานอิงธรรมะ

ตารางที่ 4.5 หลักธรรมในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

หลักธรรมในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา		ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1	ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ)	4.67	0.376	มากที่สุด
2	ธรรมโลกบาล (หิริ โอตตัปปะ)	4.60	0.445	มากที่สุด
3	ธรรมอันทำให้งาม (ขันติ โสรัจจะ)	4.63	0.439	มากที่สุด
4	บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที)	4.73	0.325	มากที่สุด
5	บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา)	4.72	0.305	มากที่สุด
6	อิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)	4.65	0.406	มากที่สุด
7	พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)	4.74	0.268	มากที่สุด
8	โลกธรรม (ลาภ-เสื่อมลาภ ยศ-เสื่อมยศ สรรเสริญ-นิททา สุข-ทุกข์)	4.60	0.445	มากที่สุด
9	อบายมุข หนทางนำสู่ความเสื่อม ภาวะวิบัติ	4.62	0.391	มากที่สุด
10	ทิศหก หลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง	4.65	0.355	มากที่สุด
รวม		4.66	0.375	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.5 พบว่า หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวม (\bar{X}) = 4.66 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.375 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)
2. บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที)
3. บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา)
4. ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ)
5. อิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอในประเด็นนี้ไว้ว่า ควรมีการจัดทำในลักษณะของการ์ตูนแอนิเมชันร่วมด้วย พร้อมนำหลักอปริหานิยธรรม 7 หลักการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้รับฟังซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ ตลอดจนจนถึงคนรุ่นเก่าก็สามารถเข้าถึงพุทธธรรมได้ด้วย

สรุปได้ว่า เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ ประกอบด้วยความขยันมั่นเพียร การศึกษา เล่าเรียนหาความรู้ การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา นิทานพื้นบ้านและความเป็นอยู่ของประชาชน นิทานอิงธรรมะ หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยพรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที) บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ) และอิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ถึงเนื้อหาและหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ ตามประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ควรจะเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ ครูบา อาจารย์ และการรู้จักเคารพสิทธิผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“ควรที่กล่าวถึงหลักของสังฆวัตถุ 4 ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา เพื่อใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันโดยจะใช้วิธีสอนให้เข้าใจง่ายนำไปปฏิบัติได้จริงเป็นสิ่งสำคัญ โอบอ้อมอารี วชิไพบราณะ สงเคราะห์ห่มขน วางตนเหมาะสม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“เนื้อหาในการบรรยายหลักธรรม จำต้องมีอุปกรณ์สื่อสารที่ทันสมัยเด็กจึงสนใจ และยกเรื่องราวตลกขบขันเข้ามาบ้าง ทันยุคทันสมัย ทันเหตุการณ์ แต่ไม่หนีหลักธรรมที่พระศาสดาได้ทรงบัญญัติ ตรัสไว้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“วรรณกรรมปากเปล่าเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมานี้ สำคัญนัก ก็ควรจะต้องเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องทำความดี ทำความชั่ว เชื่อในคำสอนพุทธศาสนา การทำบุญ ทำดีแบบสุจริต โดยนำเหตุการณ์ปัจจุบันมาประกอบการเล่าก็ดีเหมือนกัน คนเล่านั้นแหละสำคัญสุด ๆ เลย เรื่องธรรมเหล่านี้ควรมีการนำใช้เผยแพร่ต่อไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“วรรณกรรมพระพุทธรูปฉบับมุขกับประธานที่เหมาะสมในการเผยแพร่สำหรับคนรุ่นใหม่ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการดำเนินชีวิตควรมีให้มากขึ้นเพราะสังคมปัจจุบันเทคโนโลยีสามารถถ่ายทอดเผยแพร่ได้อย่างรวดเร็วและเข้าถึงได้มากกว่าวรรณกรรมที่เป็นของเก่าอาจนำเสนอเป็น คอนเทนต์ใหม่ ๆ ที่หลากหลายให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเข้าถึงแบบไร้ขีดจำกัด ลงในสื่อได้ก็ยิ่งดี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“ควรที่จะส่งสอนอบรมเกี่ยวกับคุณพระรัตนตรัยให้เกิดความเลื่อมใสเกิดความศรัทธา เป็นเบื้องต้นในการบำเพ็ญบุญบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้เกิดกุศล แสดงให้เห็นถึงผลบุญทั้งก่อนเทศน์ ก่อนอบรมสอนตามโรงเรียน ซึ่งเป็นการเผยแพร่เนื้อหาให้คนรุ่นใหม่รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ โดยไม่เน้นหลักการมากนัก ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายไม่อยากฟัง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า เนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเวทิต ต่อผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และการรู้จักเคารพสิทธิผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เพื่อใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันโดยจะใช้วิธีสอนให้เข้าใจง่ายนำไปปฏิบัติได้จริงเป็นสิ่งสำคัญ โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ชุมชน วางตนเหมาะสม การบรรยายหลักธรรม จำต้องมีอุปกรณ์สื่อสารที่ทันสมัยเด็กจึงสนใจ และยกเรื่องราวตลกขบขันเข้ามาบ้าง ทันยุคทันสมัย ทันเหตุการณ์ สามารถถ่ายทอดเผยแพร่ได้อย่างรวดเร็วและเข้าถึงได้มากกว่าวรรณกรรมที่เป็นของเก่าอาจนำเสนอเป็น คอนเทนต์ใหม่ ๆ ที่หลากหลายให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเข้าถึงแบบไร้ขีดจำกัด ลงในสื่อได้ก็ยิ่งดี แต่จะต้องเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องทำความดี ทำความชั่ว เชื่อในคำสอนพุทธศาสนา การทำบุญ ทำดีแบบสุจริต ในการบำเพ็ญบุญบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้เกิดกุศล แสดงให้เห็นถึงผลบุญทั้งก่อนเทศน์ ก่อนอบรมสอนตามโรงเรียน ซึ่งเป็นการเผยแพร่เนื้อหาให้คนรุ่นใหม่รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ไม่เน้นหลักการมากนัก โดยนำเหตุการณ์ปัจจุบันมาประกอบการเล่าก็ดีเหมือนกัน คนเล่านั้นมีความสำคัญมาก

2. หลักธรรมในวรรณกรรมพระพุทธรูปฉบับมุขปาฐะที่เหมาะสมในการเผยแพร่พระพุทธรูปสำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“หลักธรรมที่เป็นข้อคิดเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของตนเองและต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณค่าต่อสังคมให้มาก และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เป็นพี่เป็นน้องกัน ดังคำกล่าวที่ว่า พริกมีบ้านเหนือ เกลือมีบ้านใต้ จักไคมีบ้านวันตัก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“หลักของอิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นหลักธรรมที่เลือกใช้ในการเผยแผ่ เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการฟังมีความเข้าใจและนำไปปรับใช้ในชีวิตเพื่อประสบความสำเร็จได้ตามขั้นตอนที่ต่อเนื่องศูนย์เสริมกันเหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่จะเลือกนำไปใช้ได้จริง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“ควรเน้นหลักการแห่งการสร้างเสริมขวัญกำลังใจเชิงสงเคราะห์ ช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็ นฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นปลูกนิสัยความรับผิดชอบให้เป็นคนหนักแน่นมั่นคง หวังเจริญก้าวหน้า รวมทั้ง นำหลักการแห่งความรุ่งเรืองของการประกอบอาชีพ เช่น หลักหัวใจเศรษฐี อุ อา กะ สะ ขยันเพียงพอ ไม่ท้อแท้ เก็บเพียงพอ ไม่ขัดสน เพื่อนดีเพียงพอ ไม่อับจน ครองตนดีเพียงพอ ไม่อับอาย แต่ไม่ควรที่ จะนำเรื่องที่เน้นอภินิหาร คนรุ่นใหม่เชื่อยาก ถ้านำมาสร้างความขบขันก็พอได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การสอนให้ให้รักครอบครัวรักวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยสุจริตใจ สอนการบำเพ็ญบุญกิริยา วัตถุ อันประกอบด้วยบำเพ็ญทาน การทำบุญด้วยการแบ่งปันสิ่งของ การบริจาคทรัพย์สิ่งของ ให้แก่ผู้อื่นเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การรักษาศีล ทั้งรักษากาย วาจา จิตใจให้มีความสงบเรียบร้อย และการเจริญภาวนาด้วยการฝึกจิตใจให้เกิดความสงบ เกิดสติปัญญา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกข์ อนัตตา เพราะเป็นความจริงของชีวิตที่ปรากฏทุกกาลทุกสมัย เพื่อกล่อมเกลาให้คนรุ่นหลังไม่ ประมาทหมัวเมาในชีวิต ในการดำเนินชีวิตประจำวัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“หลักธรรมที่เผยแผ่ที่เหมาะสมสำหรับเด็กสมัยนี้ต้องให้รู้ถึงโทษผลของกรรมที่ตนเองได้ กระทำไปโดยเฉพาะทำแก่ผู้มีพระคุณ ถ้าไม่รู้จักแล้วการรักษาศีลการเจริญภาวนาหรือการให้เกิด ปัญญา ก็ทำได้ยาก นอกจากนี้เฉพาะเด็ก ๆ ควรที่จะให้รู้ถึงข้อดีประโยชน์ของความขยันหมั่นเพียรใน การศึกษาหาความรู้ใส่ตัวใส่ตนตามหลักอิทธิบาท 4 อันเป็นหนทางแห่งความสำเร็จรวมทั้งสอนให้รู้จัก ในการครองตนไม่ตกอยู่ในบริโภคนิยมวัตถุนิยมมากจนเกินพองาม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่เป็นข้อคิดเกี่ยวกับการเห็นคุณค่าของตนเองและต้องพัฒนาตนเองให้มี คุณค่าต่อสังคมให้มาก และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เป็นพี่เป็นน้องกัน ดังคำกล่าวที่ว่า พริกมีบ้าน เหนือ กลี้อมีบ้านใต้ จักไคมีบ้านวันตกทำให้ผู้ที่ได้รับการฟังมีความเข้าใจและนำไปปรับใช้ในชีวิตเพื่อ ประสบความสำเร็จได้ตามขั้นตอนที่ต่อเนื่องศูนย์เสริมกันเหมาะสำหรับคนรุ่นใหม่ที่จะเลือกนำไปใช้ได้ จริง การสร้างเสริมขวัญกำลังใจเชิงสงเคราะห์ ช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็ นฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นปลูกนิสัย ความรับผิดชอบให้เป็นคนหนักแน่นมั่นคง หวังเจริญก้าวหน้า รวมทั้งนำหลักการแห่งความรุ่งเรืองของ การประกอบอาชีพ เช่น หลักหัวใจเศรษฐี อุ อา กะ สะ ขยันเพียงพอ ไม่ท้อแท้ เก็บเพียงพอ ไม่ขัดสน

เพื่อนดีเพียงพอ ไม่อับจน ครองตนดีเพียงพอ ไม่อับอาย แต่ไม่ควรที่จะนำเรื่องที่เน้นอภินิหาร คนรุ่นใหม่เชื่อยาก ถ้านำมาสร้างความขบขันก็พอได้

การสอนให้ให้รักครอบครัวรักวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยสุจริตใจ การบำเพ็ญบุญกุศริยาวัตร อันประกอบด้วยบำเพ็ญทาน การทำบุญด้วยการแบ่งปันสิ่งของ การบริจาคทรัพย์สิ่งของให้แก่ผู้อื่น เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การรักษาศีล ทั้งรักษากาย วาจา จิตใจให้มีความสงบเรียบร้อย และการเจริญภาวนาด้วยการฝึกจิตใจให้เกิดความสงบ เกิดสติปัญญา เพื่อกล่อมเกล้าให้คนรุ่นหลังไม่ประมาท มัวเมาในชีวิต ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ควรที่จะให้รู้ถึงข้อดีประโยชน์ของความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาหาความรู้ใส่ตัวใส่ตนตามหลักอิทธิบาท 4 อันเป็นหนทางแห่งความสำเร็จรวมทั้งสอนให้รู้จักในการครองตนไม่ตกอยู่ในบริโภคนิยมวัตถุนิยมมากเกินไปจนเกินพองาม

3. เนื้อหาที่พระภิกษุสงฆ์/ปุจารย์รุ่นใหม่ ควรเผยแพร่สำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ควรเผยแพร่เนื้อหาที่เป็นจริง ทันยุค ทันสมัย กะทัดรัด ไม่หนักพิธีกรรมมากเกินไป เหมาะกับกาลเทศะ และเกิดประโยชน์ ให้ข้อคิดในการดำรงชีวิต ข้อเตือนสติ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบอาชีพที่ดีได้ พร้อมกับสร้างเสริมการช่วยเหลือกัน ผู้กมิตรไม่สร้างศัตรู มีมนุษยสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกันและกัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“เนื้อหาที่ปุจารย์ควรนำมาปรับใช้ในการทำพิธีหรืออบรมสั่งสอนผู้ที่มารับฟังควรมีเนื้อหาเป็นปัจจุบันและสื่อสารให้ผู้รับฟังมีความเข้าใจได้ง่ายนำไปใช้ได้จริงตัวอย่างสังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 โดยจะใช้การสอนแบบที่ไม่รักษาภาษาบาลีมากเกินไป แต่เลือกใช้คำอธิบายแบบง่ายแต่ยังคงความหมายของคำสอนนั้น ๆ เผยแพร่ออกไปยังผู้ที่มารับฟังให้สามารถเข้าใจได้ดีขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“ควรเผยแพร่เนื้อหาให้อยู่บนความเป็นจริงภายใต้วิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ทำได้ก็ทำ ทำไม่ได้ก็ไม่ต้องทำ ยึดถือหลักแห่งศาสนาเป็นหลัก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“ควรเผยแพร่คำสอนให้รู้จักวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาทั้งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้องภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรมก็ควรรักษาไว้ คนรุ่นใหม่ควรรักษาประเพณีดี ๆ ไว้ต่อไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“พระภิกษุสงฆ์ควรเผยแพร่เนื้อหาที่เป็นหลักการที่ถูกต้อง ตามหลักการในพระธรรมวินัย โดยยึดถือตามหลักคัมภีร์ให้ตรงในอรรถและพยัญชนะ ไม่นำหลักการในศาสนาอื่น ๆ มาปลอมปนเช่นของศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น ส่วนปุจารย์ควรเผยแพร่ศาสนพิธีที่ถูกต้องให้เป็นแนวเนติเดียวกัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“พระภิกษุสงฆ์รุ่นใหม่ ควรเปิดเผยเนื้อหาหลักธรรมสอแทรกด้วยธรรมะ แนะนำการทำตัวให้เป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำทางศาสนพิธีในการทำบุญเป็นผู้เสียสละ กล่าวนำถวายทานบำเพ็ญกุศลนำ

หลักศีล หลักธรรมมาใช้เพื่อให้ได้รับการเรียนรู้อันเกิดจากสังฆบารมี โดยเฉพาะพระใหม่ ๆ ควรจะหัดเทศน์ถึงทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นธรรมะพื้นฐาน ถ้าหัดเทศน์ธรรมพื้นเมือง ควรหัดเทศน์ธรรมพระมาลัยโปรดโลก อาณิสสของการเสียดศพ ที่แทรกด้วยการบำเพ็ญทาน ทำบุญตักบาตรแก่พระผู้มีศีล” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ปุจารย์รุ่นใหม่ ควรเผยแพร่เนื้อหาสำหรับคนรุ่นใหม่ที่เป็นจริง ทันยุค ทันสมัย กะทัดรัด ไม่หนักพิธีกรรมมากเกินไป เหมาะกับกาลเทศะ และเกิดประโยชน์ ให้ข้อคิดในการดำรงชีวิต ข้อเตือนสติ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบอาชีพที่ทำได้ พร้อมกับสร้างเสริมการช่วยเหลือกัน ผูกมิตรไม่สร้างศัตรู มีมนุษยสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกันและกัน พระภิกษุสงฆ์รุ่นใหม่ ควรเปิดเผยเนื้อหาหลักธรรมสอดแทรกด้วยธรรมะ แนะนำการทำตัวให้เป็นแบบอย่าง เป็นผู้นำทางศาสนา พิธีในการทำบุญเป็นผู้เสียสละ กล่าวนำถวายทานบำเพ็ญกุศลนำหลักศีล หลักธรรมมาใช้เพื่อให้ได้รับการเรียนรู้อันเกิดจากสังฆบารมี โดยเฉพาะพระใหม่ ๆ ควรจะหัดเทศน์ถึงทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นธรรมะพื้นฐาน ถ้าหัดเทศน์ธรรมพื้นเมือง ควรหัดเทศน์ธรรมพระมาลัยโปรดโลก อาณิสสของการเสียดศพ ที่แทรกด้วยการบำเพ็ญทาน ทำบุญตักบาตรแก่พระผู้มีศีล ปุจารย์ควรนำมาปรับใช้ในการทำพิธี หรืออบรมสั่งสอนผู้ที่มารับฟังควรมีเนื้อหาเป็นปัจจุบันและสื่อสารให้ผู้รับฟังมีความเข้าใจได้ง่าย นำไปใช้ได้จริงตัวอย่างสังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 โดยจะใช้การสอนแบบที่ไม่รักษาภาษาบาลีมากเกินไป แต่เลือกใช้คำอธิบายแบบง่ายแต่ยังคงความหมายของคำสอนนั้น ๆ เผยแพร่ออกไปยังผู้ที่มารับฟังให้สามารถเข้าใจได้ดีขึ้น อยู่บนความเป็นจริงภายใต้วิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ทำได้ก็ทำ ทำไม่ได้ก็ไม่ต้องทำ ยึดถือหลักแห่งศาสนาเป็นหลัก

4. หลักธรรมที่พระภิกษุสงฆ์/ปุจารย์รุ่นใหม่ ควรเผยแพร่สำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“เน้นเกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน เป็นหลักธรรมพื้นฐานไม่ยากมากนัก ไม่ว่าจะเป็นการนำหลักเบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อิทธิบาท มาเทศน์ กล่าวสั่งสอนอบรมกล่าวบอกแก่คนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่จะส่งผลให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มีวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างกัน ให้เกิดความรัก ความนับถือ และผูกไมตรีซึ่งกันและกัน และเป็นแนวทางสำคัญในการนำมาสู่ความสำเร็จของการประกอบการทำงาน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“หลักโลกธรรม 8 อันเป็นหลักที่ควรให้ปุจารย์รุ่นใหม่เบื้องต้น ควรนำไปเผยแพร่เพราะเหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมไทยในขณะนี้ หากสามารถทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจในหลักรูปธรรม ก็จะไม่เกิดการยึดมั่นถือมั่น และจะทำให้รักษาสภาพจิตใจให้มั่นคงได้ในที่สุด” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“ถ้าเป็นเด็กเล็กควรที่จะนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนเพียรหาความรู้ใส่ตัวใส่ตัวผสมผสานกับการฝึกกระเบียบวินัย ถ้าเป็นเด็กวัยรุ่นควรเน้นหลักธรรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะป็นหลักการในการเอาตัวรอด ควรครองชีวิตอย่างไร สร้างความหวังให้ชีวิตให้เห็นถึงเป้าหมายของชีวิต อยากรเป็นช่างไฟฟ้า เรียนแผนกไฟฟ้า อยากรเป็นช่างยนต์ ก็เรียนแผนกช่างยนต์” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“ควรประกาศเผยแผ่หลักไตรรัตน์หรือรัตนตรัยให้เข้าใจเรื่องคุณพระพุทศ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ สอนให้รู้จักบริจาคทาน เสียสละ คือ ทำบุญ ทำทาน มีน้ำใจกับทุก ๆ คน ช่วยเหลือการงานผู้อื่น ไม่ว่าจะไปช่วยงานศพ งานบวช ทำบุญบ้าน งานในหมู่บ้าน งานวัด” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“ควรนำเสนอหลักธรรมพื้นฐาน ‘เบญจศีล เบญจธรรม’ ให้เข้าสู่การประพฤติปฏิบัติที่แท้จริง ก็น่าจะเหมาะสมแล้ว ควรสอดแทรกในการเผยแพร่ในทุก ๆ กาลและทุก ๆ พิธี และควรมีการประเมินด้วยว่าหลัก ‘เบญจศีล เบญจธรรม’ ต้องมีใช้แค่เรื่องเล่า หรือเป็นการสักว่า ‘สมาทาน’ สักแต่ทำเท่านั้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“พระใหม่ควรมีการฝึกอบรมให้เกิดความชำนาญในการเทศน์สอนชี้เหตุแห่งทุกข์และสุขมาจากเหตุอันใด เช่น ความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เป็นเหตุแห่งความสุข และความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุแห่งความทุกข์ การสอนให้รู้การเจริญเมตตา มีความเชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อทำปฏิบัติตามได้ก็จะส่งผลบวกตามที่สมควร และคิดเพื่อแผ่ประโยชน์ให้กันและกัน ส่วนปุจารย์ใหม่ ๆ ควรที่จะฝึกการพูดถึงการบำเพ็ญบุญทำทานประจำวัด ช่วยกันดูแลเสนาสนะ กุฏิ วิหาร ภายในวัด และการบำรุงพระภิกษุสามเณรให้อยู่เย็นเป็นสุข อันเป็นการสืบทอดศาสนาให้คงอยู่ต่อไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ปุจารย์รุ่นใหม่ ควรเผยหลักธรรมแผ่สำหรับคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน เป็นหลักธรรมพื้นฐานไม่ยากมากนัก ไม่ว่าจะป็นการนำหลักเบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อธิติบาท มาเทศน์ กล่าวสั่งสอน อบรมกล่าวบอกแก่คนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่จะส่งผลให้ทุกคนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มีวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างกัน ให้เกิดความรัก ความนับถือ และผูกไมตรีซึ่งกันและกัน และเป็นแนวทางสำคัญในการนำมาสู่ความสำเร็จของการประกอบกรงานถ้าเป็นเด็กเล็กควรที่จะนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนเพียรหาความรู้ใส่ตัวใส่ตัวผสมผสานกับการฝึกกระเบียบวินัย ถ้าเป็นเด็กวัยรุ่นควรเน้นหลักธรรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

พระภิกษุใหม่ควรมีการฝึกอบรมให้เกิดความชำนาญในการเทศน์สอนชี้เหตุแห่งทุกข์และสุขมาจากเหตุอันใด เช่น ความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เป็นเหตุ

แห่งความสุข และความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุแห่งความทุกข์ การสอนให้รู้การเจริญเมตตา มีความเชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อทำปฏิบัติตามได้ก็จะส่งผลบวกตามที่สมควร และคิดเพื่อแม่ประโยชน์ให้กันและกัน ส่วนปุจฉาใหม่ ๆ ควรที่จะฝึกการพูดถึงการบำเพ็ญบุญทำทานประจำวัด ช่วยกันดูแลเสนาสนะ กุฏิ วิหาร ภายในวัด และการบำรุงพระภิกษุสามเณรให้อยู่เย็นเป็นสุข อันเป็นการสืบทอดศาสนาให้คงอยู่ต่อไป

4.4 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

การนำเสนอข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้แยกประเด็นหลัก ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามถึงแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

คณะผู้วิจัยได้ตั้งคำถามปลายปิด (Close-ended Question) เพื่อวัดระดับความเห็นด้วยของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ ปรากฏผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6 แนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

แนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนา		ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1.	สร้างองค์ความรู้ใหม่จากวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.49	0.404	มาก
2.	สร้างเสริมการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน	4.46	0.978	มาก
3.	จัดการแข่งขันการนำเสนอวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.42	0.577	มาก
4.	จัดการประกวดการเล่านิทานพื้นเมืองแนวพุทธ	4.40	0.650	มาก
5.	จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา	4.44	0.502	มาก
6.	ระดับอุดมศึกษา มีวิทยารวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.46	0.479	มาก
7.	จัดทำคู่มือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.47	0.506	มาก
8.	จัดทำหนังสือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.44	0.502	มาก
9.	จัดทำหนังสือ นิทานอิงธรรม ฉบับล้านนา	4.45	0.555	มาก
10.	จัดหลักสูตรระยะสั้น “การเทศน์พื้นเมืองเหนือ”	4.49	0.558	มาก
รวม		4.45	0.571	มาก

จากตารางที่ 4.6 พบว่า แนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม (\bar{X}) = 4.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.571 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. สร้างองค์ความรู้ใหม่จากวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และจัดหลักสูตรระยะสั้น “การเทศน์พื้นเมืองเหนือ”
2. จัดทำคู่มือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ
3. สร้างเสริมการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน และระดับอุดมศึกษา มีวิชาวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ
4. จัดทำหนังสือ นิทานอิงธรรม ฉบับล้านนา
5. จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา และจัดทำหนังสือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ

ตารางที่ 4.7 แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนา		ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1.	การมีส่วนร่วมนักปราชญ์ท้องถิ่นอื่นในการรวบรวมข้อมูล	4.55	0.452	มากที่สุด
2.	แยกแยะประเด็นที่เป็นสำนวนท้องถิ่นอื่นดั้งเดิม	4.41	0.498	มาก
3.	วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาจากวรรณกรรม	4.49	0.455	มาก
4.	วิเคราะห์หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่	4.50	0.583	มาก
5.	สังเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม สำหรับการเผยแพร่เชิงรุก	4.42	0.526	มาก
6.	จัดทำหลักสูตรสำหรับนักเผยแผ่รุ่นใหม่	4.54	0.479	มากที่สุด
7.	จัดตั้งเครือข่ายวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.40	0.547	มาก
8.	จัดตั้งชมรมวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.37	0.823	มาก
9.	จัดทำเว็บไซต์ในการเผยแพร่วรรณกรรมทางพุทธศาสนา	4.49	0.634	มาก
10.	จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ	4.47	0.506	มาก
รวม		4.46	0.551	มาก

จากตารางที่ 4.7 พบว่า แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย โดยรวมระดับอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยรวม (\bar{X}) = 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.551 ซึ่งสามารถสรุปเป็นอันดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมนักปราชญ์ท้องถิ่นอื่นในการรวบรวมข้อมูล
2. จัดทำหลักสูตรสำหรับนักเผยแผ่รุ่นใหม่

3. วิเคราะห์หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

4. วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาจากรรณกรรม และจัดทำเว็บไซต์ในการเผยแพร่วรรณกรรม

ทางพุทธศาสนา

5. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาชุมชน

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอในประเด็นนี้ไว้ว่า ควรปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยและเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อจะได้เข้าถึงกับคนทุกวัยจะได้เข้าใจ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ถึงแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับชุมชนท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ ตามประเด็นที่ได้ดังต่อไปนี้

1. การเพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับชุมชนท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“ควรเน้นเกี่ยวกับเรื่องเนื้อหาและความหมายของศีลธรรม ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนเด็กรุ่นใหม่ เช่น เนื้อหาที่เกี่ยวกับนิทานชาดก เรื่องเล่านิทานฉบับท้องถิ่น อันเป็นแนวคิดแสดงถึงความจริงแท้ของวิถีชีวิต สิ่งที่เป็นสัจธรรมของชีวิตมวลมหาประชาชน ทุกคนมีความทุกข์ ไม่มีใครเลยที่จะไม่ประสบความทุกข์ เป็นเรื่องธรรมดาจะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกอย่างต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อชี้ให้เห็นค่าของความถูกต้อง เทียงธรรม ความดี ความชั่ว บาป คุณ โทษ ให้เกิดมีแก่คนรุ่นโดยแท้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“การเพิ่มคุณค่าควรให้เป็นตามหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7 ประการ เป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์มีหลักการ คือ จัดประชุม หมู่คณะมีอบรมพร้อมเพรียงกันทั้งก่อนและหลังประชุม ปัญญาดีไม่ให้ขัดกับปัญญาดีเก่า เคารพผู้อาวุโส ไม่ละเมิดทั้งกายและใจ ดังเช่น ชาววัชชี ให้ความเคารพธาตุเจดีย์สถานที่สำคัญ รวมถึงการสงเคราะห์พระสงฆ์องค์สามเณร อันเป็นแนวทางเพิ่มคุณค่าด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคม สามารถสร้างให้เกิดความรู้สึกรักมีอุดมคติเป็นกลาง สามารถเป็นที่ยึดถือของท้องถิ่น ก็นับเป็นคุณค่าก็จะเกิดความรื่นรมย์ชื่นชม ประหลาดใจ มหัศจรรย์ใจในความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“พิธีกรรมทางศาสนาล้วนการร้ายแบบปากเปล่าอันเป็นธรรมเนียมแบบพื้นเมืองมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมของท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ โดยการออกเป็นเอกสารหรือหนังสือ มีขั้นตอนชัดเจน มีความเป็นไป

ได้เหมาะสมกับคุณค่าทางเศรษฐกิจของผู้นั้น เผยแพร่โดยการทำวิดีโอ เผยแพร่ทางสื่อว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การเพิ่มคุณค่าในกระชับความสัมพันธ์ผู้คนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะการขับร้องเพลง การเล่า ก้อม และการอ่านเจ็ยก้อมให้ฟังอันการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันในรอบครัวและชาวบ้าน ได้ เป็นอย่างดี โดยการหาวิธีการเพิ่มคุณค่าได้เช่น ทำแผ่นซีดีแจก สร้าง App ใหม่ ๆ หรือสร้างช่อง YouTube เผยแพร่ในระบบดิจิทัล” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“การเพิ่มคุณค่าการให้คติในการดำเนินชีวิต ให้ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี เป็นการปลูก จิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสภาพแวดล้อม และสังคมอย่างปกติสุข โดยมีการส่งเสริม อบรมหรืออาจทำเป็นหลักสูตรระยะสั้น หรือเป็นวุฒิปัตรในสถานศึกษาเช่น ในมหาลัยสงฆ์ ให้เกิด คุณค่าทางวิชาการ โดยยกย่องหรือเป็นสาขาจิตวิทยา ที่ควรเปิดให้มีในสถานศึกษาโดยเฉพาะของ คณะสงฆ์ไทย ซึ่งควรกลับมาเน้นในพื้นที่ของศาสนาให้มากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“การเพิ่มคุณค่าเป็นเครื่องบันเทิงใจ ให้ผู้ฟังอิมเอ็บใจในการได้บำเพ็ญบุญสร้างกุศล เหมือนกับว่ามีการเล่นให้ความเพลิดเพลินในท้องถิ่น โดยการเล่าเรื่องที่สืบ ๆ ต่อกันมาจนถือเป็น มรดกทางวัฒนธรรมนิทานพื้นบ้านมีความหมายเฉพาะเจาะจงประเภทหนึ่ง สืบทอดกันมาด้วยปากซึ่ง ทำให้มีมติในการรักษาไว้และอนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้ดีมาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า การเพิ่มคุณค่าการให้คติในการดำเนินชีวิต ให้ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี เป็นการ ปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าทางศีลธรรมแก่ เด็กและเยาวชนเด็กรุ่นใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นค่าของความถูกต้อง โดยการหาวิธีการเพิ่มคุณค่าได้เช่น ทำ แผ่นซีดีแจก สร้าง App ใหม่ ๆ หรือสร้างช่อง YouTube เผยแพร่ในระบบดิจิทัล เพื่อกระตุ้นให้เกิด คุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ โดยการออกเป็นเอกสารหรือหนังสือ มีขั้นตอน ชัดเจน มีความเป็นไปได้เหมาะสมกับคุณค่าทางเศรษฐกิจของผู้นั้น เผยแพร่โดยการทำวิดีโอ เผยแพร่ ทางสื่อว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

2. การจัดการวรรณกรรมวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติ ใหม่ ที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ดังนี้

“การจัดการให้เห็นประโยชน์ และการนำไปใช้ได้ทั้งด้านการอนุรักษ์รักษาให้คงไว้ และ การนำประยุกต์ใช้ได้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดการเรียนการ สอนโดยนักปราชญ์ชุมชน ป้อหนาน ป้อหลวง แม่หลวง ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา” (ผู้ให้ ข้อมูลคนที่ 1, 30 สิงหาคม 2566)

“ควรมีแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน เช่น กลุ่มของพิชชาจารย์ ป้อหนาน ปู่จารย์ มีการประชุมขอความเห็นจากหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เช่น การประชามชชาวบ้าน ปู่จารย์ พระสงฆ์ในพื้นที่ และปรับลักษณะพิธีการไปตามสถานการณ์ในพื้นที่นั้น อาจมีการยืดหยุ่นในการทำพิธีด้วยตามความเหมาะสม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 24 สิงหาคม 2566)

“การจัดการวรรณกรรมมุขปาฐะสามารถทำได้โดยส่งเสริมกิจกรรม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานวรรณกรรมมุขปาฐะไม่ให้เลือนหาย มลายไปจากความทรงจำ เช่น การจัดกิจกรรมแข่งขันเล่านิทานอิงธรรมะ นิทานก้อม มีวิทยากร ที่มีภูมิรู้อย่างแท้จริง อบรมถ่ายทอดให้เห็น ว่าได้ นำได้ ทำเป็นคู่มือออกเป็นหนังสือมีต้นแบบ ถ่ายทอดทางสื่อบุคคล” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 25 สิงหาคม 2566)

“การค้นคว้าวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น รวมทั้งมีการตรวจคำศัพท์ที่จะตีพิมพ์เป็นเล่มแบบการถาวร และควรมีปรับภาษาเป็นภาษากลาง หรือภาษาถิ่นตอนหนึ่ง เปรียบภาษากลางตอนหนึ่ง สลับกัน นำเรื่องราว เนื้อหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในคลังในคอมพิวเตอร์ทั้งหมด เพื่อเป็นการแหล่งข้อมูลในการสร้างความละเอียด ประเทืองสติปัญญา และสร้างความสุนทรีย์ให้เกิดในจิตใจแก่เด็กรุ่นใหม่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 27 สิงหาคม 2566)

“ความรู้เชิงบริบท เป็นความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตที่เป็นจริง มีความซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้นั้นมาปรับใช้ตามบริบทท้องถิ่นได้ ควรที่จะมีการเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่เป็นระบบในลักษณะมีหน่วยงานรับผิดชอบและจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้วรรณกรรมท้องถิ่นได้มีพื้นที่ในสื่อ ได้แสดงออก และจรรโลงใจ สำหรับคนยุคปัจจุบัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 28 สิงหาคม 2566)

“คงต้องมีการรวบรวมวรรณกรรมนิทานพื้นเมืองไว้ให้เป็นหมวดหมู่ ไม่ว่าจะนิทานปรัมปรา เช่น เรื่อง ปู่ละหึ่ง ปู่แถน ย่าแถน นิทานผี เช่น ป่าแก้วคอเหนียง ผีปกกะโหล่งจำแลง นิทานชีวิต เช่น ชะดาวอก มะกอกแห้ง สามพี่น้อง นิทานคติ เช่น กินข้าวอร่อยทุกมื้อ ชื่อนั้นสำคัญไฉน นิทานสัตว์ เช่น ตึกแกกินหาง อีงอ่าจอมเบ่ง นิทานศาสนา เช่น ประวัติกินสลาก อานิสงส์ผาง ประทีป และเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายหลากหลาย ทุกวันมีคนจำมาเล่ามีอยู่น้อย โดยการเสริมสร้างให้ปราชญ์ท้องถิ่นได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านมุขปาฐะให้แก่พระภิกษุ สามเณร และหน้าน หน้อย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 31 สิงหาคม 2566)

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดการฉบับมุขปาฐะในมิติใหม่โดยการจัดการเรียนการสอนโดยนักปราชญ์ชุมชน ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา สามารถทำได้โดยส่งเสริมกิจกรรม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานวรรณกรรมมุขปาฐะ รวมทั้งการค้นคว้าวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น มีการเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่เป็นระบบใน

ลักษณะมีหน่วยงานรับผิดชอบและจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้วรรณกรรมท้องถิ่นได้มีพื้นที่ในสื่อ โดยมีแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” นี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์และ พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา 2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ 3. เพื่อเสนอแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการ วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 1. กลุ่ม ตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม คือ พระภิกษุสงฆ์ ที่เป็นนักเทศน์สำนวนท้องถิ่น จำนวน 152 รูป ปู่จารย์ (มัคทายก) ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบพื้นเมือง จำนวน 152 คน รวมทั้งหมด 304 คน 2.กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญวรรณกรรมมุขปาฐะ จำนวน 2 รูป ปู่จารย์ (มัคทายก) ผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมท้องถิ่น จำนวน 2 คน และนักวิชาการ จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิง พรรณนา 2) แบบสอบถาม ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ ข้อมูล จากการวิจัยเรื่องนี้ได้ค้นพบ สามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.1 กลุ่มประชากรที่ศึกษา

1. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 304 มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 57.7 อายุไม่เกิน 40 ปี ร้อยละ 43.59 รองลงมา อายุมากกว่า 50 ปี ร้อยละ 29.49 สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 46.2 สูงกว่าปริญญาตรี 38.5 ได้นักธรรมเอก ร้อยละ 83.3 รองลงมา นักธรรมตรี ร้อยละ 9.0 ไม่ได้เป็นเปรียญธรรม ร้อยละ 57.7 รองลงมา ได้เปรียญธรรม 1-2, 3 ประโยค ร้อยละ 19.2

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป เป็นปู่จารย์ จำนวน 2 คน และ นักวิชาการจำนวน 2 คน ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 3 รูป/คน ระดับปริญญาโท จำนวน 1 รูป/คน ระดับปริญญาเอก 2 คน ทั้งหมดเคยบรรพชาอุปสมบทเป็นเวลามากกว่า 15 พรรษา สามารถ เทศนาธรรมพื้นบ้าน นำประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และศาสนาดั้งเดิมตามความเชื่อ ของท้องถิ่นล้านนา เคยได้รับเชิญให้ไปประกอบพิธีกรรม ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดอื่น ๆ.

5.1.2 ผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์และ พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

1. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ท้องถิ่นอื่นล้านนา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม = 4.43 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.613

ซึ่งสามารถเรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. การเทศนาพื้นเมือง และการเวรตาน 2. การขอขมาลาโทษ พระรัตนตรัยและอื่น ๆ 3. สุภาชิตล้านนา 4. การขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และการเล่า นิทาน คติสอนใจ 5. การสวดมนต์ต้น ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ความเด่นชัดของการเวรตานเป็นการกล่าวรายงานให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบถึงการทำบุญวันนี้และจะมีการย่อคุณพระพุทธรูป เทวดา เทวบุตร ท้าวทั้ง 4 และแม่ธรณีเพื่อรับทราบในงานบุญ การแผ่เมตตาแบบพื้นเมืองจะไม่เหมือนกับทางภาคเหนือ มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ทุกพื้นที่ล้านนา มักจะตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นบท “อิหัง ทานะกัมมัง...” บท ยังกัญจิ กุสะละกัมมัง...” บทวันทน้อย “วันทามิ ภันเต สัพ พัง อะปะราธัง” การขอขมาพระรัตนตรัยมีทั้งก่อนทำพิธีเช่น “สุมาชั้น 5 โอฐาก” และท้ายของ พิธีกรรม “สุมาแก้วทั้งสาม” บางทีก็เป็นพระบาลีเช่น วันทน้อย วันทาหลวง ใช้ตามความเหมาะสม ของงานความเด่นชัดของการสุมาจะใช้ทั้งวิหาร การขอขมาศพที่เด่นชัดในล้านนา คือ ให้พระภิกษุ และสามเณรยืน หรือนั่งล้อมโลงศพ และกล่าวขอขมาพร้อม ๆ กัน

2. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นอื่น ล้านนา อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม = 4.18 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.794 ซึ่งสามารถ เรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. ผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน 2. เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน 3. ผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ 4. ปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้ 5. สอดคล้องกับระบบการ ปกครอง ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การกล่าวบูชาสรวงน้ำพระธาตุเจดีย์ จะเป็นแบบเล่าประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ แต่ปัจจุบันจะเป็นการกล่าวลักษณะ รายงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้ถึงจุดประสงค์ของงานและใครเป็นเจ้าของงานมากกว่า การเวรตานใน ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงให้ย่อให้สั้นลงและแทรกประวัติเจ้าภาพเข้ามา ใช้คำถวายทานตามภาค กลางไปก็มี คงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ส่วนมากก็มีการเวรตานแบบล้านนาแล้วก็กล่าวคำถวายตามภาค กลาง การสวดมนต์ต้นแต่เดิมจะสวดข้ามวัดข้ามคืน สวดเป็นช่วง ๆ จะมีในพิธีงานมงคลเช่น ฉลอง วิหาร ฉลองอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ หรือเสนาสนะอื่น ๆ ที่สำคัญ ๆ ของวัด จะมีการปลุกเสกวัตถุมงคล ไปพร้อม ๆ กัน ปัจจุบันจะนิยมสวดไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง

5.1.3 ผลการวิเคราะห์เนื้อหา หลักระรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

1. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับเนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ กลุ่ม ตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม = 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.477 ซึ่งสามารถเรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. ความขยันหมั่นเพียร 2. การศึกษา เล่าเรียน หาความรู้ 3. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา 4. นิทานพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของประชาชน 5. นิทานอิง ธรรมะ ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ควรเผยแผร์เนื้อหาที่เป็นหลักการที่ ถูกต้อง ตามหลักการในพระธรรมวินัยโดยยึดถือตามหลักคัมภีร์ให้ตรงในอรรถและพยัญชนะ พร้อม กับให้รู้จักวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาทั้งที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาและที่เกี่ยวข้องภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ที่นำมาปรับใช้ในการทำพิธีหรืออบรมสั่งสอนผู้ที่มารับฟังควรมีเนื้อหาเป็นปัจจุบันและสื่อสารให้ผู้รับฟังมีความเข้าใจได้ง่ายนำไปใช้ได้จริง ที่เป็นจริง ทันยุค ทันสมัย กระชับรัด ไม่หนักพิธีกรรมมากเกินไป เหมาะกับกาลเทศะ และเกิดประโยชน์ ให้ข้อคิดในการดำรงชีวิต

2. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับหลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวม = 4.66 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.375 ซึ่งสามารถเรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) 2. บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที) 3. บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) 4. ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ) 5. อิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ควรเน้นหลักธรรมเกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน เป็นหลักธรรมพื้นฐานไม่ยากมากนัก ไม่ว่าจะเป็นการนำหลักเบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อิทธิบาท โลกธรรม 8 อันเป็นหลักที่ควรนำไปเผยแผ่เพราะเหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมไทยปัจจุบัน ถ้าเป็นเด็กเล็กควรที่จะนำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนเพียรหาความรู้ใส่ตัวใส่ตัวผสมผสานกับการฝึกระเบียบวินัย ถ้าเป็นเด็กวัยรุ่นควรเน้นหลักธรรมเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

5.14 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

1. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับแนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวม = 4.45 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.571 ซึ่งสามารถเรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. สร้างองค์ความรู้ใหม่จากวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ และจัดหลักสูตรระยะสั้น “การเทศน์พื้นเมืองเหนือ” 2. จัดทำคู่มือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ 3. สร้างเสริมการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน และระดับอุดมศึกษา มีวิทยารวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ 4. จัดทำหนังสือ นิทานอิงธรรม ฉบับล้านนา 5. จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา และจัดทำหนังสือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การเพิ่มคุณค่าการให้คติในการดำเนินชีวิต ให้ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี เป็นการปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนเด็กรุ่นใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นค่าของความถูกต้อง โดยการหาวิธีการเพิ่มคุณค่าได้เช่น ทำแผ่นซีดีแจก สร้าง App ใหม่ ๆ หรือสร้างช่อง YouTube เผยแพร่ในระบบดิจิทัล เพื่อกระตุ้นให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ โดยการออกเป็นเอกสารหรือหนังสือ มีขั้นตอนชัดเจน มีความเป็นไปได้เหมาะสมกับคุณค่าทางเศรษฐกิจของผู้นั้น เผยแพร่โดยการทำวีดีโอ เผยแพร่ทางสื่อว่า สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ

2. กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยกับแนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยโดยรวมระดับอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย = 4.46 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.551 ซึ่งสามารถเรียง 5 อันดับแรกได้ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมนักปราชญ์ท้องถิ่นอื่นในการรวบรวมข้อมูล 2. จัดทำหลักสูตรสำหรับนักเผยแผ่รุ่นใหม่ 3. วิเคราะห์ลักษณะที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่ 4. วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาจากวรรณกรรม และจัดทำเว็บไซต์ในการเผยแผ่วรรณกรรมทางพุทธศาสนา 5. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันสำคัญได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า แนวทางการจัดการฉบับมุขปาฐะในมิติใหม่โดยการจัดการเรียนการสอนโดยนักปราชญ์ชุมชน ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา สามารถทำได้โดยส่งเสริมกิจกรรม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานวรรณกรรมมุขปาฐะ รวมทั้งการค้นคว้าวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น มีการเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่เป็นระบบในลักษณะมีหน่วยงานรับผิดชอบและจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้วรรณกรรมท้องถิ่นได้มีพื้นที่ในสื่อ โดยมีแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา ส่วนผลการวิจัยที่ได้สรุปเป็นประเด็นสำหรับการอภิปรายผลมีดังนี้

5.2.1 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

จากผลการวิจัยพบว่า ความเป็นอัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา ไม่ว่าจะเป็นการเทศนาพื้นเมือง และการเวนาดาน การขอขมาลาโทษพระรัตนตรัยและอื่น ๆ สุภาชิตล้านนา การขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ และการเล่านิทาน คติสอนใจ รวมทั้งการสวดมนต์ต้น ความเด่นชัดของการเวนาดานเป็นการกล่าวรายงานให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบถึงการทำบุญวันนี้และจะมีการย่อคุณพระพุทธ เทวดา เทวบุตร ท้าวทั้ง 4 และแม่ธรณีเพื่อรับทราบในงานบุญ พัฒนาการของวรรณกรรมอันเกิดจากการผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน การผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่น ๆ และการปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีความสอดคล้องกับระบบการปกครอง ดังเช่นการเปลี่ยนในการกล่าวบูชาสรวงน้ำพระธาตุเจดีย์จะเป็นแบบเล่าประวัติความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์นั้น ๆ แต่ปัจจุบันจะเป็นการกล่าวลักษณะรายงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้ถึงจุดประสงค์ของงานและใครเป็นเจ้าของงานมากกว่า การเวนาดานในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงให้ย่อให้สั้นลงและแทรกประวัติเจ้าภาพเข้ามา ใช้คำถวายนตามภาคกลางไปก็มี คงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย สอดคล้องกับที่ลภัสรินทร์ ฉัตรวังศิริ (2561 : 87) ได้กล่าวถึง

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนาไว้ว่า นักเขียนมีการเชื่อมโยงตัวตนเข้ากับอัตลักษณ์วัฒนธรรมและความเป็นพหุสังคมวัฒนธรรมในล้านนาอีกด้วย โดยเชื่อมโยงอัตลักษณ์ล้านนาเข้ากับการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา การเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์และศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า การประกอบสร้างอัตลักษณ์ยังเชื่อมโยงเข้ากับสำนักประวัติศาสตร์ล้านนา และสำนักต่อต้านศูนย์อำนาจในบริบทของท้องถิ่นนิยมโดยนำเสนอผ่านภาพของท้องถิ่นที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจารีตกับความรู้สมัยใหม่และวิถีใหม่แบบไทย การปะทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมไทย ภาษาเมือง/ล้านนาการตอบโต้อำนาจรัฐ สุดท้ายการนิยามอัตลักษณ์ล้านนามีการเชื่อมโยงเข้ากับความเป็นพหุสังคมทางวัฒนธรรมในสังคมล้านนาซึ่งดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ล้านนายังประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยในยุคโลกาภิวัตน์วัฒนธรรมโดยนักเขียนได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนตนเองในมิติที่มีการต่อรองกับศูนย์กลางอำนาจที่กำหนดโดยรัฐ การเล่นล้อกับวัฒนธรรมในกระแสโลกาภิวัตน์ การเล่นล้อกับวัฒนธรรมตะวันตก การเล่นล้อกับกระแสท้องถิ่นนิยม และการเล่นล้อกับเทศสถานะในกระแสยุคปัจจุบัน

ถ้าไม่มีการอนุรักษ์ สงวนรักษาไว้ อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงจนถึงความสูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ชุมชนได้ดังที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2543) ได้กล่าวถึงความสูญเสียอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ว่า ระบบ กลไกในการจัดการความรู้ของชุมชนกลับถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดายส่งผลให้รัฐหรือผู้มีอำนาจจากส่วนกลางครอบงำและยึดยึดความรู้จากภายนอกให้กับชุมชนโดยละเลยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์เป็นตัวตนของชุมชน หลายชุมชนไม่สามารถต้านทานการไหลบ่าของกระแสตะวันตกให้ชุมชนต้องสูญเสียอัตลักษณ์สูญเสียความเป็นตัวตนของชุมชนปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ชุมชนอ่อนแอความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนลดลงปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการแก้ไขที่ชุมชนก็ไม่สามารถพึ่งพาตนเอง

5.2.2 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

จากผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ ได้แก่ พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที) บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ) อิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) การเผยแผ่ควรที่เน้นหลักธรรมเกี่ยวกับการครองตน ครองคน ครองงาน เป็นหลักธรรมพื้นฐานไม่ยากมากนัก ไม่จะเป็นการนำหลักเบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อิทธิบาท โลกธรรม อันเป็นหลักที่ควรนำไปเผยแผ่เพราะเหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักศีล 5 (อง.ปญจก. 22/172/227) ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม คือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจาก

การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย การเว้นจากการประพฤติดีในกาม การเว้นจากการกล่าวคำเท็จ การเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย

เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจแล้ว พึงแสดงออกภายนอกตามหลักความประพฤติของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว่าขวางคจพระพรหม (ที่.ม. 10/184/225) อันประกอบด้วย

1. ความปรารถนาดีมีไม่ตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทำทุกคนประสบประโยชน์และความสุข
2. ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ไข้ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง
3. เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน
4. มีใจเป็นกลางโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามหลักการเหตุผล และความเที่ยงธรรม พร้อมทั้งการปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้ ช่วยด้วยถ้อยคำ ช่วยด้วยกำลังงาน ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหาที่เรียกว่า สังคหัตถ์ 4 อย่าง (ที่.ปา. 11/140/167) อันประกอบด้วย

1. การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์
2. การพูดอย่างรักกัน รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสามานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
3. การช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชววยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม
4. การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

5.2.3 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ โดยการมีส่วนร่วมนักปราชญ์ท้องถิ่นอื่นในการรวบรวมข้อมูล การจัดทำหลักสูตรสำหรับนักเผยแผ่รุ่นใหม่ การวิเคราะห์หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่ การวิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาจากวรรณกรรม และจัดทำเว็บไซต์ในการเผยแผ่วรรณกรรมทางพุทธศาสนา การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ แนวทางการจัดการฉบับมุขปาฐะในมิติใหม่โดยการจัดการเรียนการสอนโดยนักปราชญ์ชุมชน ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา สามารถทำได้โดยส่งเสริมกิจกรรม สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานวรรณกรรมฉบับมุขปาฐะ รวมทั้งการค้นคว้าวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาเพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น มีการเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่เป็นระบบในลักษณะมีหน่วยงานรับผิดชอบและจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้วรรณกรรมท้องถิ่นได้มีพื้นที่ในสื่อ โดยมีแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน

ซึ่งเป็นไปแนวคิดมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ จึงมุ่งการ

วางรากฐานการพัฒนาคนให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศโดยการพัฒนาคนให้มีความรอบรู้คู่กับการเสริมสร้างคุณธรรมให้ เข้มแข็ง โดยพัฒนาคุณภาพคนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดี รู้รักและสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีและค่านิยมที่ดีงามมีร่างกายแข็งแรงได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเท่าเทียมกัน สอดคล้องกับที่บัวผิน ฝาแก้วและคณะ (2554) ได้ทำศึกษาการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นโดยกระบวนการจัดการความรู้ Local Literary Learning by Using Knowledge Management Process พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น ใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ จำนวน 5 กิจกรรม ประกอบด้วย 1. เรื่องเล่าเร้าพลัง 2. การสกัดขุมความรู้ 3. การสังเคราะห์แก่นความรู้ 4. การบันทึกผลหลังการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ 5. การถอดบทเรียน 3. กระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น โดยกระบวนการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของท้องถิ่น มีกระบวนการในการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1. การศึกษาความต้องการการจัดการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น 2. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น 3. กระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น 4. การประเมินกระบวนการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น

ซึ่งแนวทางการสร้างคุณค่าของวรรณกรรมมุขปาฐะตามแนวคิดของอลงกรณ์ พลอยแก้ว (2564) ที่ได้กล่าวคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมไว้ว่า มีคุณค่าทางศีลธรรม คุณค่าในการจรรโลงสังคม เมื่อคนมีความประพฤติอยู่ในศีลในธรรม หรือแม้จารีตประเพณีอันดี ก็ทำให้สังคมเกิดความผาสุก วรรณกรรมส่วนมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมเก่าแก่ มักจะเชิดชูคุณธรรมความดีของตัวละคร เพื่อให้ผู้อ่านซึมซับความดีนั้น ๆ และประพฤติปฏิบัติตาม หรือแม้แต่ความประพฤติของตัวละครที่บางครั้งเลวทราม ก็ยังสามารถยกเป็นตัวอย่างที่ไม่ควรปฏิบัติตามได้ เพราะตัวละครนั้น ๆ มักประสบชะตากรรมที่ไม่ดี รวมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ และยังเป็นบันทึกทางวัฒนธรรมที่บอกเล่าความรู้เกี่ยวกับคนรุ่นก่อน ทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ที่ผู้อ่านสามารถสืบสาวหรือเชื่อมโยงอดีตหรือรากเหง้าของตนเองได้ วรรณกรรมที่โดดเด่นในด้านวัฒนธรรม เช่น นิราศต่าง ๆ ของสุนทรภู่ ขุนช้างขุนแผน สวัสดิรักษา สุภาวดีสอนหญิง กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่เรือ เป็นต้น

ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมเพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมดังที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน : เล่ม 31) ได้กล่าวไว้ว่า การเพิ่มคุณค่าเป็นเครื่องบันเทิงใจ วรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ในท้องถิ่นจัดว่าเป็นเครื่องบันเทิงใจที่สำคัญของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก นอกจากการฟังการขับร้องและการเล่านิทานแล้วในท้องถิ่น ต่าง ๆ ในสมัยก่อนยังมีประเพณีการอ่านวรรณกรรมสู่กันฟังซึ่งมีในหลายโอกาส เช่น ในยามพักผ่อนหลังจากการทำงาน ในขณะที่อยู่ร่วมเป็นเพื่อนเจ้าภาพในงานศพ ในระหว่างอยู่ไฟของหญิงที่เพิ่งคลอดลูก ดังกล่าวข้างต้นผู้ที่อ่านหนังสือออกจะอ่านวรรณกรรมให้ผู้อื่นฟังเป็นทำนองเสนาะ กล่าวได้ว่า วรรณกรรมเป็นเครื่องบันเทิงใจของคนในท้องถิ่นทั้งในยามพักผ่อนที่จิตใจเบิกบานหรือในยามทำงาน

ที่เครื่องเคียดค้ำขัน การเทศน์มหาชาติในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นทำนองต่าง ๆ ด้วยกระแสเสียงที่ไพเราะ นอกจากทำให้ผู้ฟังอิมเิบใจเพราะว่าได้กุศลผลบุญแล้วยังเป็นเหมือนมหรสพให้ความเพลิดเพลินอย่างหนึ่งของท้องถิ่น ตลอดจนถึงการเพิ่มคุณค่าการให้ความรู้และคติในการดำเนินชีวิต วรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่แต่งโดยผู้มีศรัทธาในศาสนาจึงมักชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสังคม โดยสอนให้ยึดมั่นในศีลธรรมปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติ และความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข นอกจากนี้วรรณคดีท้องถิ่นบางเรื่องยังให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมนับว่ามีบทบาทในการส่งเสริมให้ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญของท้องถิ่นสืบทอดต่อไป พร้อมกับเป็นการสนับสนุนในการเพิ่มคุณค่าในกระชับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น การขับร้องเพลงพื้นบ้าน การละเล่นนิทาน และการอ่านวรรณกรรมสู่กันฟังจัดว่าเป็นเครื่องกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและในชุมชนท้องถิ่นที่ตัวอย่างหนึ่ง

5.3 ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบจากการวิจัยและการอภิปรายผลแล้วมีข้อเสนอแนะที่ควรนำไปใช้ใน 2 ระดับ คือ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงเรียนพระปริยัติธรรม จำเป็นต้องมีการจัดทำคู่มือวรรณกรรมมุขปาฐะทางพระพุทธศาสนาให้เป็นหมวดหมู่สำหรับนักเผยแผ่ไม่ว่าคู่มือสำหรับพระธรรมกถึก คู่มือสำหรับปุจฉารักษ์ คู่มือสำหรับอุบาสกอุบาสิกาและประชาชนทั่วไป คู่มือสำหรับการเรียนการสอนในสถานศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนพระปริยัติธรรม รวมสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนวิชาทางพระพุทธศาสนา

2. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรม ควรกำหนดนโยบายให้มีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ อันเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น และส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรท้องถิ่น

3. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรม ควรวางแผนในการจัดการวรรณกรรมมุขปาฐะทางพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบโดยเริ่มต้นตั้งแต่การศึกษาวิจัยรวบรวมข้อมูลจนถึงแนวทางในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้เกิดมีแก่ชุมชน สังคม ในรูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรภาครัฐกับชุมชนไม่ว่าจะบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน

4. คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีนโยบายในการเผยแผ่วรรณกรรมแบบฉบับมุขปาฐะในการสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียนรู้กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีโครงการในการสร้างขวัญกำลังใจเพื่อเป็นแรงผลักดันให้พระนักเทศน์และปุจฉารักษ์รุ่นใหม่ ๆ

5. มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ภาคเหนือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อการอนุรักษ์ ทำนุบำรุงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่น ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากนักปราชญ์ท้องถิ่น สอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปมีดังนี้

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างศูนย์กลางการเรียนรู้วรรณกรรมมุขปาฐะล้านนา แก่นักเรียนและประชาชนในภาคเหนือ
2. ควรวิจัยแบบบูรณาการวรรณกรรมมุขปาฐะท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมมุขปาฐะโดยการสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้
3. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศาสนทายาทเพื่อเกิดการเรียนรู้วรรณกรรมแบบมุขปาฐะทางพระพุทธศาสนา อันเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป
4. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาพระนักเทศน์และปุจฉารีย์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์ ส่งเสริมพัฒนาวรรณกรรมท้องถิ่นในคงอยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป
5. ควรทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์เครือข่ายระหว่างชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นและให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบวร บ้าน วัด โรงเรียน

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

- กรมการศาสนา. (2514). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ ฯ : กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพฯ ฯ : กรมการศาสนา.
- กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ. (2553). เอกสารประกอบการบรรยาย การจัดการความรู้ มหาวิทยาลัย
รังสิต.
- จรัญ ทองวิไล. (2560). “สถานภาพและการอนุรักษ์วรรณกรรมที่กษิณชั้นปฐมภูมิ” *การประชุม
วิชาการระดับชาติ วรรณกรรมที่กษิณศึกษา: อดีต ปัจจุบัน อนาคต โครงการวิจัยไทย
ศึกษานานาชาติเพื่อการพัฒนาสังคมไทย (ENITS)*. สถาบันไทยศึกษา : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). “แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็นไทย” ใน *สร้อยดี อ่องสกุล
และโยชิยุกิ มาซุฮารุ*. (บรรณาธิการ). การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติ
พันธุ์ไทย. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2550). *อัตลักษณ์วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง*. คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทิพย์ภา เชษฐุ์เขาวลิต. (2541). *จิตวิทยาพัฒนาการสำหรับพยาบาล*. สงขลา : ภาควิชาการพยาบาล
จิตเวช คณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2554). *หนังสือเรียน รายวิชาเพิ่มเติม วรรณกรรมท้องถิ่น ม.4-ม.6 : ชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 4-6*. กรุงเทพฯ ฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- นิตยา คชภักดี. (2554). *พัฒนาการ*. ใน *ตำราพัฒนาการและพฤติกรรมเด็กสำหรับเวชปฏิบัติทั่วไป*.
กรุงเทพฯ ฯ: ปียอนด์ เอนเทอร์ไพรซ์.
- ปนัดดา นพพานวัน. (2533). “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์”,
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกายรัตน์ ภัทรธิตี. (2561). *แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็ก*. ใน *เอกสาร
ประกอบการสอนชุดวิชา พัฒนาการวัยเด็ก* หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ ฯ :
สหธรรมิก.

- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2547). *วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่*.
 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2549.
- มนตรี โคตรคันทา. (2564). *อัตลักษณ์ท้องถิ่นอีสาน ผลการสำรวจศึกษาและสังเคราะห์อัตลักษณ์ไทย 4 ภูมิภาค*. สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.
- โรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม. (2560). *การเรียนการสอน วิชาประวัติศาสตร์ ในการศึกษายุค 4.0*.
 โรงเรียนเสลภูมิพิทยาคม : ร้อยเอ็ด.
- วันทนา มาศวรรณ. (2556). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. ร้อยเอ็ด : วัชบุรีวิทยาคม.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). *มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ :
 มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สุกัญญา สุฉายา. (2556). *วรรณกรรมมุขปาฐะ*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจรรยา โชติช่วง. (2554). “การศึกษาสภาพการพัฒนาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษเขต 1”. *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
 การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุรางค์ ไคว์ตระกูล. (2541). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Potter, Kritchada. 2018. “A culture-based instructional program for teaching Thai
 language to foreigners”. graduate degree programs at the University of
 Victoria.
- Limbert, Holly. 2019. “Public libraries, local authorship and regional identity” Thesis
 (Ph.D.) University of Derby.
- Keenan. T., & Evan.S. (2009). *An introduction to child development* (2nded.).Thousand
 Oaks, CA: SAGE Publications.
- Nolan, Marie E. 2014. “The content, scope and purpose of local studies collections in
 the libraries of further and higher education institutions in the United
 Kingdom” Thesis (Ph.D.). Robert Gordon University.
- Sigelman, C. K., & Rider, E. A. (2009). *Life-span human development* (6thed.). Belmont. CA:
 Wadsworth.

Sun, Minyan (2018) A comparative study of the triadic relation between time, identity and language in the works of Julio Cortázar, Marcelo Cohen and Nāgārjuna. Thesis (Ph.D.). University of Cambridge.

2. วารสาร

- กาญจนา คำผา. (2562). การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับชื่อลายผ้าไหมในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสาร สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*, 19(2) : 107-108.
- เกรียงไกร เกิดศิริ และอิสริชัย บุรณะอรจรณ์. (2555). สถาปัตยกรรมหอพระเจ้าน้ำตกลมลาด วัดผาลาดสภากาชาดมีเชิงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารหน้าจั่ว*, 26(2): 301-302.
- คณิตเทพ ปิตุภูมิภาค ญัฐพงษ์ ปัญญาบุรี สงกรานต์ สมจันทร์. (2557). การขับขานวรรณกรรมล้านนา : จ้อย. *วารสารวิจัยศิลปะ*, 5(2): 225-226.
- จุฑามาศ กลั่นแก้ว. (2539). การใช้วิธีวิทยาศาสตร์พัฒนาการเรียนวรรณกรรมไทยปัจจุบัน. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 11(1) : 69-74.
- เจษฎา สอนบาลี. (2565). การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพิธีกรรมทางพุทธศาสนากับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยของจังหวัดลำพูน. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 15(1): 277.
- บัวผิน ผาแก้ว ศักดิ์พงศ์ หอมหวล และสมบัติ ฤทธิเดช. (2554). การเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นโดยกระบวนการจัดการความรู้; Local Literary Learning by Using Knowledge Management Process. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 5(1): 121-129.
- บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และศรีสุดา วงษ์ขุ่ม. (2561). การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองเก่าพะเยา. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 38(3) : 105-126.
- ปาริชาติ ชนม์ทวี. (2546). การใช้วรรณกรรมสำหรับวัยรุ่นที่ตรงกับความสนใจของนักเรียนพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสอาดเผดิมวิทยา จังหวัดชุมพร. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 18 (3):51-62.
- พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง). (2559). วิเคราะห์เนื้อหาและหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาคำสืบทพระยาพรหมโวหาร. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 37(2) : 89-104.
- พระปลัดจตุพร วชิรญาณ. (2562). โคม : แนวคิดประวัติศาสตร์และกระบวนการสร้าง อัตลักษณ์วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาแบบล้านนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7(1) : 34-45.

- พระปลัดบุญช่วย จตจิตโต พระครูปลัดกิตติพงษ์ กิตติโสภโณ พระนพตล ปภัสสรวิโส. (2566). การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนชาวพุทธล้านนา. *วารสารสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*, 4(1):83-84.
- พระภณ มงคลโก. (2563). งานเริ่มต้นคัมภีร์พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, 11(2) : 14-17.
- พระมหาไฉ่ ธมเมธี (แช่ฉั่ว). (2563). การสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 3(3): 13-24.
- พระสามารถ จตติโล พระมหาบุญศรี ถาณวุฒโธ พระมหาบุญไทย ปุณณโม โสวิญ รักษัตย์. (2562). การจัดการองค์ความรู้ด้วยหลักพุทธธรรมในวรรณกรรมประจำเดือนล้านนา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 14 (2) : 292.
- รังสรรค์ จันตะ. (2558). ภูมินามพื้นบ้าน: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับวรรณกรรมพื้นบ้านในเขตภาคเหนือตอนบน. *วารสารช่วงผลา*, 10(1): 10.
- ราชันย์ นิลวรรณภา และพิพัฒน์ ประเสริฐสังข์. (2559). วรรณกรรมชาดกพื้นบ้านอีสาน : ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ด้านความเชื่อ วิถีชีวิตประเพณีและพิธีกรรม. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาลังคมและชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 3(1) : 85-86.
- ภักสินทร์ ฉัตรวงศ์ศรี 2561ชุมชนทางชาติพันธุ์และศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้ากับการประกอบสร้างอัตลักษณ์ล้านนาในวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ และพิบูลศักดิ์ ละครพล. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 10(2) : 2561:37
- วัชรินทร์ แก่นจันทร์. (2556). อุดมการณ์ความเป็นอื่นในวรรณกรรมล้านนา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 1(2): 261-269.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี พระครูประวิตรวรานุกูต พระครูพิพิธสุตาทร. (2561). การตรวจสอบรูปแบบพระพุทธรูปมีไรพระมัสสุในวรรณกรรมพุทธประวัติ. *วารสารวิจัยศิลป*, 9(2): 345.
- สุนทร ค่ายอด สมพงษ์ วิหยศักดิ์พันธุ์. (2559). อุดมการณ์ล้านนานิยมในวรรณกรรมของนักเขียนภาคเหนือ. *วารสารคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 4(2): 52.
- อนุวัฒน์ มากชูชิต. (2561). ปรัชญาหนังสือ (Book Review)"วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์". *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 14(1):321.
- อรุณี ศรีรักษา และกิตติสันต์ ศรีรักษา. (2565). พญานาคในฐานะกลไกการบริหารของผู้ปกครองผ่านแนวคิดอำนาจแบบอ่อน: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 10(1) :9-10.

อัจฉราพร ไครบุตร จารุวรรณ เบญจาทิกุล บุญยงค์ เกศเทศ วรวรรธน์ ศรียาภัย. (2564). อัตลักษณ์
 สวรรค์ในวรรณกรรมเพลงพื้นถิ่นอีสาน. *วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*,
 7(2): 76.

Butcher, A. (2013). Grammatically speaking: Religious authority and development
 discourse in Buddhist Ladakh. *Durham Anthropology Journal*, 19 (1) : 95–109.

3. เว็บไซต์

ประคอง นิมมานเหมินท์. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทยเล่มที่ 31 : วรรณคดีท้องถิ่น. มูลนิธิ
 โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.

<https://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=31&page=main>

ประคอง นิมมานเหมินท์. วรรณคดีท้องถิ่น. ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์
 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 31*.

<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=31&chap=3&page=chap3.htm>

อลงกรณ์ พลอยแก้ว. คุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม

<https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/34198>

John Sutherland. A Little History of Literature <https://thematter.co/thinkers/a-little-history-of-literature/50700>

4. สัมภาษณ์

เขียน วันทนียตระกูล, รศ.ดร. มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ศูนย์ประสานงาน จังหวัดเชียงใหม่. สิงหาคม 2565.
 พระครูจารุวรรณพิพัฒน์. เจ้าอาวาสวัดเดชดำรง อำเภอหางดง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สิงหาคม
 2565.

พระอธิการฐานัน มาภิวงศ์. เจ้าอาวาสวัด อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. สิงหาคม 2565.

มานพ ปิยะวงศ์. ปุจารย์ประจำวัดดัดบภัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สิงหาคม 2565.

วิโรจน์ วิชัย, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. สิงหาคม 2565.

อินสม เตปิน. ปุจารย์ประจำวัดเจ็ดลิน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สิงหาคม 2565.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย : แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าใน
มิติใหม่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ..... นามสกุล.....

อายุ.....ปี วุฒิทางการศึกษาสูงสุด.....

- พระภิกษุผู้เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา
- ปุจารย์ผู้เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ตอนที่ 2 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

2.1 การเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรม ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น
อย่างไร

2.2 การสรุบน้ำพระธาตุเจดีย์ ที่เด่นชัด มีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร
และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.3 การสวดมนต์ต้น ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร และ
มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.4 การเทศนาธรรมพื้นเมือง ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น
อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.5 การแผ่เมตตา ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร และมี
การเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.6 การเวนทาน ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร และมี
การเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.7 การขอขมาลาโทษ พระรัตนตรัยและอื่น ๆ ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับ
วรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.8 การขอขมาศพอโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรม
ท้องถิ่นอื่น อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.9 สุภาชิตล้านนา ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น อย่างไร และมี
การเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

2.10 การเล่านิทาน คติสอนใจ ที่เด่นชัด และมีความแตกต่างกับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น
อย่างไร และมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยมาก หรือไม่ อย่างไร

ตอนที่ 3 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

3.1 มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับอะไรของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะที่เหมาะสมใน
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

3.2 มีหลักธรรมใดที่เกี่ยวกับอะไรของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะที่
เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

3.3 พระภิกษุสงฆ์/ปุจารย์รุ่นใหม่เบื้องต้น ควรเผยแผ่เนื้อหาที่เกี่ยวกับอะไรที่เหมาะสม
สำหรับคนรุ่นใหม่

3.4 พระภิกษุสงฆ์/ปุจารย์รุ่นใหม่เบื้องต้น ควรเผยแผ่หลักธรรมใดที่เหมาะสมสำหรับคน
รุ่นใหม่

ตอนที่ 4 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น ล้านนาในมิติใหม่

4.1 การเพิ่มคุณค่าของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติ
ใหม่ ควรทำอย่างไร ที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

4.2 การจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ ควร
ทำอย่างไร ที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เวลา.....

ผู้สัมภาษณ์.....

เครื่องมือในการวิจัย : แบบสอบถาม

เรื่อง

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าใน
มิติใหม่

โปรดตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง โดยใส่เครื่องหมาย ✓ หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง (...) ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะไม่นำไปเปิดเผยเพราะเป็นความลับส่วนบุคคล แต่จะนำข้อมูลที่ท่านตอบในแบบสอบถามไปทำการวิเคราะห์เพื่อผลสรุปทางวิชาการและจะนำผลสรุปจากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนาในมิติใหม่ ซึ่งระดับความคิดเห็นได้จัดไว้ 5 ระดับ คือ

5 = เห็นด้วยมากที่สุด 4 = เห็นด้วยมาก 3 = เห็นด้วยปานกลาง
2 = เห็นด้วยน้อย 1 = เห็นด้วยน้อยที่สุด

คณะผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี ขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. สถานภาพ

() 1. พระภิกษุสงฆ์ () 2. มัคทายก/หนาน

2. ภูมิลำเนาเดิม

() 1. จังหวัดเชียงใหม่ () 2. จังหวัดอื่น.....(ระบุ)

3. อายุ..... ปี ครอบเพศบรรพชิตมา..... พรรษา (กรณีที่เป็นพระภิกษุ)

4. วุฒิทางการศึกษา

() 1. ต่ำกว่าปริญญาตรี () 2. ปริญญาตรี

() 3. สูงกว่าปริญญาตรี

5. วุฒิทางธรรม

1) นักธรรม..... 2) เปรียญธรรม.....ประโยค

ตอนที่ 2 อัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา

ท่านเห็นด้วยเกี่ยวกับความเป็นอัตลักษณ์และพัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา มากหรือน้อยเพียงใด ดังข้อความต่อไปนี้

เนื้อหา		ระดับความคิดเห็น				
		5	4	3	2	1
อัตลักษณ์ของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ						
1	การเกริ่นนำก่อนเริ่มพิธีกรรม					
2	คำกล่าวในการสรงน้ำพระธาตุเจดีย์					
3	การสวดมนต์ตั้ง					
4	การเทศนาพื้นเมือง					
5	การแผ่เมตตา					
6	การเวรตาน					
7	การขอขมาลาโทษ พระรัตนตรัยและอื่น ๆ					
8	การขอขมาศพโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์					
9	สุภาชิตล้านนา					
10	การเล่านิทาน คติสอนใจ					
พัฒนาการของวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ						
11	เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน					
12	สอดคล้องกับระบบการปกครอง					
13	ผสมผสานกับเหตุการณ์ปัจจุบัน					
14	ผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นอื่นๆ					
15	ผสมผสานหลากหลายภาษา เช่น เมือง ไทย จีน อังกฤษ					
16	นำแนวคิด ความเชื่อจากถิ่นอื่นมาประยุกต์ใช้					
17	ย่อเนื้อหาให้สั้นลง					
18	ปรับใช้ตามกาลเวลาที่กำหนดไว้					
19	ใช้ภาษาไทยกลางมากกว่าแต่ดั้งเดิม					
20	ใช้ภาษาบาลีสำเนียงไทยแทนสำเนียงล้านนามากกว่าเดิม					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 เนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่

ท่านเห็นด้วยกับเนื้อหา หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ มากหรือน้อยเพียงใด ดังข้อความต่อไปนี้

เนื้อหา		ระดับความคิดเห็น				
เนื้อหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา		5	4	3	2	1
1	ชีวประวัติของครูบาอาจารย์					
2	ตำนานศาสนสถาน ศาสนวัตถุ					
3	พระพุทธประวัติฉบับท้องถิ่น					
4	ตำนานพื้นบ้านประกอบการแสดงธรรม					
5	นิทานอิงธรรมะ					
6	การประกอบสัมมาอาชีพะ					
7	ความขยันหมั่นเพียร					
8	การศึกษา เล่าเรียน หาความรู้					
9	วิถีชีวิตของประชาชน					
10	การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา					
หลักธรรม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
11	ธรรมมีอุปการะมาก (สติ สัมปชัญญะ)					
12	ธรรมโลกบาล (หิริ โอตตัปปะ)					
13	ธรรมอันทำให้งาม (ขันติ โสรจจะ)					
14	บุคคลหาได้ยาก (บุพพการี กตัญญูกตเวที)					
15	บุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา)					
16	อิทธิบาท (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)					
17	พรหมวิหาร (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)					
18	โลกธรรม (ลาภ-เสื่อมลาภ ยศ-เสื่อมยศ สรรเสริญ-นิททา สุข-ทุกข์)					
19	อบายมุข หนทางนำสู่ความเสื่อม ภาวะวิบัติ					
20	ทิศหก หลักการปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้าง					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ตอนที่ 4 แนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น ล้านนาในมิติใหม่

ท่านเห็นด้วยกับแนวทางการเพิ่มคุณค่าและการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่น
ล้านนาในมิติใหม่ มากหรือน้อยเพียงใด ดังข้อความต่อไปนี้

เนื้อหา		ระดับความคิดเห็น				
แนวทางการเพิ่มคุณค่าวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ		5	4	3	2	1
1	สร้างองค์ความรู้ใหม่จากวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
2	สร้างเสริมการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน					
3	จัดการแข่งขันการนำเสนอวรรณกรรมพุทธศาสนา					
4	จัดการประกวดการเล่านิทานพื้นเมืองแนวพุทธ					
5	จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา					
6	ระดับอุดมศึกษา มีวิชาวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
7	จัดทำคู่มือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
8	จัดทำหนังสือวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
9	จัดทำหนังสือ นิทานอิงธรรม ฉบับล้านนา					
10	จัดหลักสูตรระยะสั้น “การเทศน์พื้นเมืองเหนือ”					
แนวทางการจัดการวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ						
11	ร่วมกับนักปราชญ์ท้องถิ่นอื่นในการจัดเก็บข้อมูล					
12	แยกแยะประเด็นที่เป็นสำนวนท้องถิ่นดั้งเดิม					
13	วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาจากวรรณกรรม					
14	วิเคราะห์หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นใหม่					
15	สังเคราะห์เนื้อหา หลักธรรม สำหรับการเผยแพร่เชิงรุก					
16	จัดทำหลักสูตรสำหรับนักเผยแพร่รุ่นใหม่					
17	จัดตั้งเครือข่ายวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
18	จัดตั้งชมรมวรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					
19	จัดทำเว็บไซต์ใช้ในการเผยแพร่วรรณกรรมทางพุทธศาสนา					
20	จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วรรณกรรมพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ					

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือ ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116

ที่ อว 7915(3)/ 109

วันที่ 15 สิงหาคม 2566

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน พระครูวิทิศาสนทร, ผศ.ดร.

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ จึงเรียนมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ตรวจเครื่องมือในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ ร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงแจ้งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116

ที่ อว 7915(3)/ 110

วันที่ 15 สิงหาคม 2566

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เรียน พระณัฐกร ปฎิภาณเมธี, ดร.

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ จึงเรียนมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ตรวจเครื่องมือในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ ร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิรธมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116

ที่ อว 7915(3)/ 112

วันที่ 15 สิงหาคม 2566

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

เจริญพร รศ.ดร.อักรชัย ชัยแสง

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแบบมูขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ จึงแจ้งมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ตรวจเครื่องมือในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ ร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงแจ้งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ชนไชติ จิระมโ, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ภาคผนวก ค

หนังสือ ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/ 112 วันที่ 16 สิงหาคม 2565
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร รศ.ดร.เขียน วันทนียตระกูล

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเจริญพรมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/ 113 วันที่ 16 สิงหาคม 2566
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ดร.วิโรจน์ วิชัย

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเจริญพรมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/ 114 วันที่ 17 สิงหาคม 2566
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ปู่จารย์ มานพ ปิยะวงศ์

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเจริญพรมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/ 115 วันที่ 17 สิงหาคม 2566
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เจริญพร ปู่จารย์ อินสม เตปิน

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเจริญพรมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/16 วันที่ 18 สิงหาคม 2566
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน พระอธิการฐานันท์ มาภิงค์

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเรียนมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ศูนย์บริการวิชาการ วิทยาเขตล้านนา โทร. 053-270975-6 ต่อ 116
 ที่ อว 7915(3)/17 วันที่ 18 สิงหาคม 2566
 เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน พระครูจรรุวรรณพิพัฒน

ด้วยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา: อัตลักษณ์ พัฒนาการและการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่” และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา จึงเรียนมาเพื่อเชิญท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้แนบ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูสมุห์ธนโชติ จิระธมฺโม, ดร.)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ภาคผนวก ง

ใบรับรองจริยธรรมของข้อเสนอการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๓๒๕/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: วรรณกรรมพระพุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะท้องถิ่นล้านนา : อัตลักษณ์พัฒนาการ และการเพิ่มคุณค่าในมิติใหม่
 (Buddhist Literature, Oral Version of Lanna Region : Identity, Development and Value Addition in New Dimension)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโม, ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๖

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๓๒๕/๒๕๖๖

วันที่ให้การรับรอง: ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๖

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๗

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ	: พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร
ตำแหน่ง	: หัวหน้าโครงการวิจัย
ประวัติการศึกษา	: ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (ผู้นำทางการศึกษา) : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) : รัฐศาสตรบัณฑิต (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ)
ผลงานทางวิชาการ	: Phramaha Sorphpbdee. & Group. (2021). “A Model to Promote Family Happiness among the People of Chiang Mai province by the application of good household life”. <i>Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation</i> . 32(2) : 20619.
ผลงานการวิจัย	: พระมหาวิเศษ เสาะพบดี และคณะ. (2564). รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา.
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัยร่วม

ชื่อ	: ผศ.ดร.โผน นามณี
ตำแหน่ง	: ผู้วิจัยร่วม
ประวัติการศึกษา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) : Master of Arts (Buddhist Studies) : Bachelor of Arts (Buddhist studies)
ผลงานทางวิชาการ	: โผน นามณี. (2563). พุทธวิถีไทย. โรงพิมพ์บริษัทสยามพิมพ์นานาชาติ จำกัด (สำนักงานใหญ่) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. : โผน นามณี. (2562). ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารธรรมทรรศน์. 19(2): 65-67.
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัตินักวิจัยร่วม

ชื่อ	: ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี
ตำแหน่ง	: ผู้วิจัยร่วม
ประวัติการศึกษา	: Doctor of Philosophy (Pala @ Buddhist Studies) : Master of Arts (Pala Literature @ Buddhist Studies) : ศาสนศาสตรบัณฑิต (การสอนภาษาไทย)
ผลงานทางวิชาการ	: ทรงศักดิ์ พรหมดี. (2565). การประเมินหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2559) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. วารสาร สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. 6(7): 365-381.
ผลงานการวิจัย	: ทรงศักดิ์ พรหมดี. (2565). รูปแบบการจัดการศึกษาตามแนวทางศาสตร์ พระราชาโดยใช้หลักอริยสัจสี่ และทฤษฎี Constructivism เป็นฐานเพื่อ พัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้านสื่อนวัตกรรมความคิดเชิงสร้างสรรค์และ แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราชกุมารี.
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	: วิทยาลัยศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา